

Sámi allaskuvla 10 jagi

*10 jagi gielain ja mielain
10 år for samisk høgere utdanning*

Sámi allaskuvla ávvoseminára raporta
skábmanánu 1.-3. beaivvi 1999

Rapport fra Sámi allaskuvlas jubileumsseminar
1.-3. november 1999

Sámi allaskuvlla ávvudeapmi 1.11 - 3.11.99

Logi jagi leat gollun dassá go dát odda ida bodii sámi álbmogii ja Norgga allaskuvlla- ja universitehta vuogádhakii.

Odda jurddašepmi lei vuoddun.- namalassii ahte sápmelaččat gal máhttet, eat máhte dušše vuoddo- ja joatkkaskuvlla, muhto maiddá alit oahppu ja dutkama sáhttit ieža hálddašit. Eahpádušat maid ilbme, eiseválddit eai riektá luohttán ahte sámit ieža máhttet alit oahpahusa jodihit, maiddá muhtin sámit badjelgehčče iežaset áshusa jurdaga.

Hálidat odne gutnejahtit daid olbmuid geain lei nu nana luohttámuš sámi servodahkii ja geat álggu rájes juo bidje buot searaid SA ásahepmái.

Vuosttažettiin giitit ovddeš SOR direktora Edel Hætta Eriksena gii lea álggu rájes juo nammaduvvon Sámi allaskuvlla gutnistudeantan, prof. Anton Hoema gii lea guokte lávdegotti jodihan 72:s ja 82:s dušše dan dihte ahte šattašii sierra sámi oahpaheaddjioahppu ja gii ain odne min dutkanbagadalliin hástala SA ovddidit sámi perspektiivaid dutkamis ja oahpaheamis. Mii gutnejahtit vuosttas rektora Jan Henry Keskitalo, gii čieža jagi lei fágalaš jodiheaddji. Oahpahusdárkkisteaddji Liv Østmo ja hálddáhushargi Ruth Hætta leigga maid álggos juo fárus jodiheamen SA doaimma.

Hálidan maid loktet vuosttas studeanttajoavkku dáid gutnejahttojuvvon olbmuid searvá ja mii leatge erenoamažit sin bovdin dán ávvudepmái. Vuosttas studeanta joavku bijai studeanttaide vuoddu leat studeanttan. Studeantta posišuvdna buktá dehálaš ivvni min allaskuvllabirrasii ja mii sávasseimmet ahte min studeantat boadašedje buorebut oidnosii sámi servodagas. Sii leat dat buolva mat gártet leat sámi boahhte áiggi ovddasmannit.

Lea stuora hástalus leamašan olles sámi akademalaš máilbmái bastit fállat oahpahusa buot fágain mat gullet oahpaheaddji-ohpui sámegilli. Eai leat leamašan kollegaskuvllat geain sáhtta ávkastallat ja ovttasbargat.

SA bargu lea nugo eará allaskuvllaid ja universitehtaid vuosttažettiin čatnon oahpahepmái ja dutkamii. Dasa lassin lea SA bargiid hástalus sámegiela ovddidit iežaset fágasurggiin ja maiddá dutkamis geavahit sámegiela. Lea mángasii áibbas odda hástalus go eanaš sápmelaččain geain lea alitoahppu leat dan gazzan universitehtain ja allaskuvllain gos ii leat sámegiella ja gos ii oahpahuvvo sámegilli.

Álggu rájes juo lea SA prioriteren fágabargiid gelbbolašvuoda huksema sihkkarastit nana fágalaš vuodu ovdáneami. Dán logi-jagi áigodagas leat 20 fágabargi lokten iežaset diedalaš gelbbolašvuoda, váldofága-, vuosttasvirgehas- ja doavttergráda dásis. Dál leat 12 bargamin, 7:s doavttergrádain ja 5:s váldofágain. Mís leat sullii 40 bargi oktiibuot.

SA lea logi jagis válbmen 85 dábalaš oahpaheaddji ja 36 ovdaskuvllaoahpaheaddji. Fállan 440 saji sámegielas, 41 leat čadahan gaskafága, 135 10 č sámegiela, 120 20 č vuoddofága. Mudui leat e.ea. fállan joatkkaoahppofáladagaid guovttegielatvuodapedas (45) ja mánggakultuvrrat áddejumi (75) oahpaheaddjiide, sosial- ja dearvvastvuodabargiide ja eará ámmátolbmuide.

Logut eai leat hirpmástuhtti stuorrát, muhto min sámi máilbmái lea dát alla árvosaš logut. Okta ovddeš studeanta Gáivuonas Romssas ringii odne sávvat lihkkodearvuodaid midjiide ávvudemiin, son lea dál

oahpaheaddji Ráissa joatkkaskuvllas. Lohká leat nu ilus ja duhtavaš go sii besse sámegiela lohkat Gáivuonas. Muittuhii munnje maid mun dadjen doppe rahpandilálašvuodas:

«Šaddá somá go Gáivuonsuoipman boahá skillat dáid eará sámi suopmaniid gaskkas».

SA:s álgá leat sajáidat Norgga allaskuvllaid ja universitehtaid gaskkas,- SA lea sin kollega, kollega mii háliida ja ferte leat eará-lágan ja erenoamán. Kollegaid gaskkas orru vuhttomín ahte áddejupmi ja diehtu dan ektui ahte Sámi allaskuvla ferte doalahit ja ovdánahtit iežas sierraláganvuoda lassána dadistaga. Ii dárbaš leat seammalágan go earát ja váikko lea earalágan de lea lihkká seamma árvvosaš.

Sámi allaskuvlla galgá vástidit dan seammá ovddas sámi servodahkii maid 37 alit oahppu- ja dutkanášahusa barget Norgga servodahkii. Sámi allaskuvllas lea stuora nuoddi ja gáržžes vejolašvuodat go eai leat juolluduvvon dat searjat ekonomalaš ressurssat mat dárbašuvvojit čaovdit stuora hástalusaid.

Hástalusat duhá jagi molssašumis leat seammá go dán čuohtte jagi álggus ja sámeoahpaheaddji Anders Larsena cealkámuš 1904: s lea ain seamma áigejuovdil:

«Sámit eai galgga vuostálastit oahppamis dárogiela, muhto juohke sápmelaš berre oahppat iežas eatnigiela».

Jus meroštallat ahte leat buot buohkanassii 70 000 sápmelačča máilmmis ja sullii 20 000 sis hállet dahje áddejit sámegiela.

Mo galgat bisuhit giela dáin 20 000:s?

Ja mo lasihit sámegielháliliid logu?

Mo galgat oahpahit ja oázžut 50 000 sápmelačča beroštit sámegielas ja oahpahallagoahtit hállet sámegiela? Dilli lea nu ahte sámegiella lea eanet áitojuvvon go goassige ovdal ja sámi álbmot leat lahkaleabbo ja nannoseabbo integrerejuvvon stuorra servodagaide go dán čuohtte jagi álggus.

Sámi allaskuvllii lea sámegiella váimmu ášši ja dainna leatge bidjan dán min logi jagi ávvudeapmái sámegiela dili guovddáš fáddán. Seammás go mii ávvudat Sámi allaskuvlla de mii hálidat gulaskuddat makkár dilis leat min gielat iešgudet guovlluin Sámis. Leat ilus go sámegiela dili birra muitaleaddjit leat bohtan min ávvuseminarii, - mis leat vuordámušat sin čilgehusaide.

Hálidan loahpahit sániiguin maid okta vuorrasat nisu buvttii munnje logi jagi dassá:

«Lávejin heahpanaddat leat sápmelaš dážaid siste. Odne in šat daga dan go min mánat ja nuorat leat oahppu gazzan ja ožžot barggu vaikko gos Norggas ja olgoriikkas maid. Mii eat leat jallat go dážat, muhto midjiide leat coggan dan jurdaga nu guhká ahte ieža maid leimmet álgán jahkit dasa».

Vuoras olmmoš nanne min jáhkkit ja luohttit ahte oahppu lea gaskaoapmi maid sáhtta geavahit ávkin nannet min sámegiellamet, min sámi oktiigullevašvuoda ja min sámeiešárvvu.

Asta Balto
Rektor

Lederen på norsk: Side 55

Sámi allaskuvlla 10 jagi ávvudeapmi 10 árs jubileet

Almmuheadji/Utgiver:
Sámi allaskuvla

Ovddasvástideaddji oaivedoaim-
maheadji/Ansvarlig redaktør:

Asta Balto
Rektor Sámi allaskuvla

Doaimmahus/Redaksjon:
Torkel Rasmussen, govat ja čállo-
sat/Bilder og tekst

Eará čállostat ja govat/Andre
tekster og bilder:

Prolog: Jan Henry Keskitalo

Allaskuvlla dutkan- ja ovdánahtinbar-
gu: Torunn Pettersen

Nils Martin Kristensen
govat/bilder s, 39/40

Ann-Irene Buljo govva/bilde s, 42

Bardin ja grafalaš
buvttadeapmi/Layout og
grafisk produksjon:
Per Chr. Biti

Deaddileapmi/Trykk:
Ykkös Offset, Finland

Vuosttaš siiddu
govva/Omslagsbilde:
Oahpaheaddjistudeanta Berit Karin
Sokki ávvomállásiin/Lærerstudent
Berit Karin Sokki under festmiddagen

Sisdoallu/Innhold

Sámi allaskuvlla 10-jagi ávvudeapmisiidu 2

Prologa, Jan Henry Keskitalosiidu 4
Prolog, Jan Henry Keskitaloside 5

Allaárvosaš rahpandoalutsiidu 6
Verdig ápningsarrangementside 8

...ja de festiisiidu 10
...og så ble det festside 11

Vuoi dan romanasa ja Mákkásiidu 12
Monstret og Maggaside 13

Ožžo 247-jahkásaš stipeanddasiidu 14
Mottok 247 år gammelt stipendside 14

Sámi gielladillisiiddut 15-53
Samisk språksituasjonsidene 15-53

Sámegiella lea jávkaminsiidu 16
Samisk forsvinnerside 19

Sámi gielatsiidu 21
Samiske språkside 21

Klohka lei vihtta váile - Porsángusiidu 22
Klokka var fem på - Porsangerside 23

Struktuvrralaš vealaheapmi - Ohcejohkasiidu 24
Strukturell diskriminering - Ohcejohkaside 26

Bázahallat giellaguovllu ektui - Fálesnuorrisiidu 27
Vi faller utenfor - Kvalsundside 29

Ovddos ja maŋos Guoládatnjárggassiidu 30
Framgang og tilbakegang på Kolaside 32

Váttis dilis, iige headis - Máttá-Várjjetsiidu 33
Vanskelig situasjon, ikke kritisk - Sør-Varangerside 34

Giellabeassi gádjju giela - anársámegiellasiidu 36
Redder språket i språkreir - enaresamiskside 38

Oahppameahttun allaoahppan olmmošsiidu 39
Utdannet, men høyst utdannetside 41

Suohkan rihkku giellalága - Gáivuotnasiidu 42
Kommunen bryter språkloven - Kåfjordside 43

Mo lea dilli logi jagi geahčen?siidu 45
Hva er situasjonen om ti år?side 46

Mo duostut hástalusaid?siidu 47
Hvordan takle utfordringene?side 50

Giellaságastallanmoktasiidu 52
Språklysten diskusjonside 53

Allaskuvlla dutkan- ja ovdánahtinbargusiidu 54
Høgskolens forsknings- og utviklingsarbeidside 54

Sámi allaskuvlas 10-árs jubileumside 55

MUITTUT ALLASKUVLLA LUOHHKÁLANJAID BIRRA

Álggus;
Suohpal čorgii saji,
Lávdi lei min,
Allaskuvllii,
go Sámeeatnan duoddariidda vulggumet,
Suohpal ja duottar gosa bodiimet,
Rumbu ja luohi gullogodii guovdu min
duoddariid.
Čappa Máze-mánát lávle ávvudanlávлага Sámeeatnamii,
Sámi sohki,
ja allaskuvllii
Stuoris lei illu ja viidát manai
sáhka
allaskuvlla birra.
Suohpal, lávdi, rumbu, lávlla ja duottar.

Álggus;
vuos lei Arvedávgi
luonddus juo hearvai ja girjai
ovttastahtii gollegálduid
čanaí oktii Sámenuoraid sániid
sánis sátnái
Arvedávgi: Girjai, hearvai, čáppat.
Suohpal, lávdi, rumbu, lávlla, duottar.
Vuoi Arvedávgi

DE
De illi nasti almni viidodahkti
Vuos luodi hámis:
«Sámi allaskuvla
Sámeeatnan nasti»
Vuoi allaskuvla
Sámeeatnan nasti.
Nasti lokti min badjeliidda
Arvedávgi meaddil
Eará hearvásvuhtii.
Juoiggaimet ja sá aimet ain buoret dili;
Suohpal, lávdi, rumbu, lávlla, duottar,
Ja Arvedávgi,
Ja Násti.

Ja rumbu fas gullogodii
ja Arvedávgi ja Násti
loktiga sámi sániid
dego hearvaid
nu girjjagat
nu čábbát.
Arvedávgi ja Násti.

Allaskuvlaiektor Mai Britt Utsi buktá ovdan prologa «Muittut allaskuvlla luohtkálánjaid birra» maid ovddeá rektor Jan Henry Keskitalo lei čállán.
Johan Sara Jr. čuoovvula musihkain.

VUOI GUOVSSAHAS

Nástealmni viidodahkti idii Guovssahas;
«cii, cii ále hárdde»
buoidebihtii njámmus»
Guovssahas min ivnniid čohkkii
Ja átti viidát saji
Suohpal, lávdi, rumbu, lávlla, duottar,
Ja Arvedávgi,
Ja Násti.
Ja Guovssahas

Ovttas go loktejedje
Sámi sánis sátnái
nu dego hearvaid
nu girjjagat;
nu čábbát:
Arvedávgi,
Násti,
Guovssahas,
Min allaskuvla

ERINDRINGER OM HØGSKOLENS KLASSEROM

Først;
Sopelima rydda plass,
Scenen var vår,
for høgskolen,
da vi dro til Sámeeatnans vidder,
Sopelime og vidde der vi kom.
Tromme og joik begynte å høres midt på våre
vidder.
Pene Masi-barn sang hyllingssang til Sámeeatnan,
til Samefolket
og høgskolen.
Stor var gleden og vidt fór
gjetord
om høgskolen.
Sopelime, scene, tromme, sang og vidde.

Først;
først hadde vi Regnbuen;
av naturen skjønn og mangefarget
knytte sammen gull-kildene
knytte sammen Sameungdommens ord
fra ord til ord
Regnbuen: Mangefarget, skjønn, pen.
Sopelime, scene, tromme, sang, vidde.
Vuoi Regnbuen

Så
Så tentes en stjerne på himmelhvelvet
Først kom en joik:
«Samisk høgskole
Samelandets stjerne»
Vuoi høgskolen
Samelandets stjerna.
Høyt loftet du oss, Stjerne
Forbi regnbuen
Til en skjønnere verden.
Og vi joiket og ønsket oss stadige forbedringer;
Sopelime, scene, tromme, sang og vidde,
Og Regnbuen,
Og Stjerna.

Så begynte trommene igjen å høres
og Regnbuen og Stjerna
loftet samiske ord
som kunstskafter
så mangfoldige;
så skjønt.
Regnbuen og Stjerna.

VUOI NORDLYS

På himmelhvelvinger tentes Nordlyset;
«Cii, cii, ikke terg
fettit i munnen»
Nordlyset samla spekteret av våre farger
Og forstorret våre rom
Sopelime, scene, tromme, sang og vidde,
Og Regnbuen,
Og Stjerna.
Og Nordlyset

Til sammen loftet de fram
Samisk fra ord til ord
lik den fineste pynt
så mangfoldige;
så skjønt:
Regnbuen,
Stjerna,
Nordlyset,
Min allaskuvla

Til musikk av Johan Sara jr. fremfører høgskolelektor Mai Britt Utsi prologen «Erindringer om høgskolens klasserom» skrevet av tidligere rektor Jan Henry Keskitalo.

Rámit eai váilon go Sámi allaskuvla rabai iežas ávvoseminára allaárvosaš doaluiguin.

Johan Sara jr guoktá Josef Halsiin musihkkii ja Sámi allaskuvlla ludiin rahppojedje 10-jagi ávvodoalut Loarjkegiela stuorra čoahkkinnlanjas Guovdageainnus.

Rektor Asta Balto ávvosága ja ovddeš rektor Jan Henry Keskitalo prologa marjnjá geavahedje olu guossit vejolašvuoda cealkit dearvuodaid.

Jánoš muittašii

Ovdeš studeanta ja Norgga Sámiid Riikkasearvvi dálá jodiheadji Janoš Trosten lei okta dáin.

Trosten muittašii iežas studeantaealli- ma ja man buorre áigi sus lei nuorran Guovdageainnus.

– Sámi allaskuvla lei dego min sámi ruoktu gos buohkat leimmet oadjebasat, deattuhii Trosten.

Son dovddastii ahte gatnjalat ledje golgan dan beaivvi go gudii Guovdageainnu ja Sámi allaskuvlla gárvánan oahpaheaddjin.

Guovdageainnu sátnejodiheadji Jan Ole Buljo fas deattuhii man dehálaš ásašus Sámi allaskuvla lea sápmelaččaide.

– Oahpu haga eat olle mii nu beare guhkás. Oahpu lea gaskaoapmi mainna nanne sihke sámi servodaga ja kultuvrra. Skuvla lea maid hui mávssolaš min suohkanii daningo skuvla biras njammá eará ásašusaš suohkanii, ja sámegiela ektui leat allaskuvllas leamaš olu posiitiiva váikkusat.

Ovtaoavilvuohka Sámedikkis

Ruota Sámedikki ságadoalli dahje presideanta Lars Wilhelm Svonni buvttii fas iežas dearvuodaid leaikhámis. Son muitalii ahte beroškeahtá buot riidduin Ruota Sámedikkis, de gávdno sis - eandalit diikki dievdojavkkus - ovtamielatvuohka ovtta áššis.

Dasto lávlogodii sárdnestuolus «29 ožžot leat dat dáža nieidda, ovdal go dat vástidit ovttaga sámi nieidda».

Norgga Sámedikki ovddasteaddji, ráddelahttu Isak Mathis O. Hætta, lei fas eanet formálalaš.

Son deattuhii Sámi allaskuvlla dehálašvuoda kultuvrra ja giela dáfus. - Buktá buori iešdovddu ahte mis leat iežamet institušuvnnat, Hætta nannii.

Su sávaldat boahte logi jahkái livččii ahte Sámi universitehta lea šaddan

Oassálastit lávlot Sámi soga lávlaga vida sámegillii ávvoseminára rahpamis. Vuosttaš ráiddus: Anton Hoem, Piera Jovvna Jernsletten, Johanne Gaup, Lars Wilhelm Svonni, Johan Klemet Hætta, Anne Berit Bæhr, Asta Balto ja Nina Afanasjeva.

Allaárvosaš rahpandoalut

duohtan Guovdageainnus nu ahte Sámi allaskuvla ovtta láchkai lea šaddan historján.

– Davviriikkalaš galgá

Sámi áššiid stáhtačáli Johanne Gaup fas celkkii dearvuodaid iežas hoavddas, Gieldda- ja regionáministarís Odd Roger Enoksen.

– Sámi allaskuvla lea hui dehálaš ráddehussii. Mii čuovvut dárkilin din ovdáneami, ja mii háliidit ahte dii galga-behtet ovdánit nu bures go vejolaš. Min bealis lea jurdda ahte dii šaddabehtet juobe Davviriikkalaš allaskuvlan, muitalii Johanne Gaup Norgga ráddehusa bealis.

Sámi allaskuvlla golbma virgeguoimmi Davvi-Norggas - Bodejju, Nesna ja Davvi-Trøndelága allaskuvllat - celke fas dearvuodaid ovtta ja geigejedje maiddái oktasaš skeaŋkka.

Rolf Disen, Davvi-Trøndelága alla-

skuvlla oahpaheaddji ossodaga dekána, lohpidii iežas dearvuodain nannet iežas skuvlla máttasámegiela fáladaga ovtta-ráidid Sámi allaskuvllain.

Bodejju allaskuvlla prorektor Elisabeth Nilsen fas logai Sámi allaskuvlla doaimmaid leamašan riggodahkan Bodejju allaskuvllii maid.

Eanet go 30 studeanta leat váldán 10 čuoggá oahpu julevsámegiela Bodejju allaskuvllas. Dasto lea skuvla fállan servodatfága mas deattuhii sámi diliid, ja alit oahpu duojsis.

Rábmo ovttagarvu

Per Stefan Labba buvttii dearvuodaid Ruota bealde Sámi oahpahušguovddáži Johkamohkis, mii dáidá leat dovdoeabbon ovdeš namos - Sámi Álbmotalla-skuvla.

Labba rábmui iežas ásašusa ja Sámi allaskuvlla buori ovttagarvu. Su sával-

Under åpningen av jubileumsseminaret synger deltakerne Samefolkets nasjonalsang på fem samiske språk. I første rekke;

Anton Hoem, Piera Jovvna Jernsletten, Johanne Gaup, Lars Wilhelm Svonni, Johan Klemet Hætta, Anne Berit Bæhr, Asta Balto og Nina Afanasjeva.

dat lea ahte dát ovttagarvu joatkašuvvá ja ahte Sámi allaskuvla dás duohko doaimma davviriikkalažžan.

Finnmárkku oahpahušdirektora Trygg Jakola celkkii fas dearvuodaid sihke Norlánda, Tromssa ja Finnmarkku oahpahušdirektoraid bealis.

Jakola logai logijahkásačča dárbašeamen sihke ovddasmorraša ja ustibiid.

– Doaivvun ahte mii geat ovddastit stáhta oahpahušvuogádaga Davvi-Norggas beassat atnit iežamet Sámi allaskuvlla ustibin. Ustibin geaidda maid dái sáhtta váidalit go ii leat duhtavaš iežas diliin.

Dutkanooahpahuš

Dutkan ásašusa, Sámi instituhta, direktora Johan Klemet Kalstad fas deattuhii man dehálaš dutkammat leat oahpahušsii.

– Mii sávvat ahte mis lea dutkama bokte oktavuohka Sámi allaskuvlla oahpahušsii. Sihke dán áiggi ja boahte áiggi oahpaheapmi berre leat juogaládje giddejuvvon dutkamii. ■■

Oahppit juiget Sámi allaskuvlla luodi. Gurut bealde: Marit Inger Anne Eira Gaup, Eli Sara, Inga Berit Sara Skum, Anne Randi Solbakken, Ellen Jane A. Tornensis, Anne Kristine Skum, Inger Anne Eira ja Karen Marie Triumf Grønmo.

Studenter joiker Sámi allaskuvla joiken. Fra venstre; Marit Inger Anne Eira Gaup, Eli Sara, Inga Berit Sara Skum, Anne Randi Solbakken, Ellen Jane A. Tornensis, Anne Kristine Skum, Inger Anne Eira og Karen Marie Triumf Grønmo.

Ovdeš sámegiellektor Piera Jovvna Jernsletten luode bahás vuoiŋnaid eret semináralanjas.

Tidligere samiskektor Piera Jovvna Jernsletten feier jubileumssalen rein for dårlige ånder.

Rahpandoalu čuojaheaddji-guovttos Josef Halse ja Johan Sara jr.

Musikere under seminarápnungen Josef Halse og Johan Sara jr.

Det manglet ikke på skryt og lovord da Sámi allaskuvla åpnet sitt jubileumsseminar med et stilfullt og verdig arrangement.

Til musikk av Josef Halse og Johan Sara jr og med Sámi allaskuvlas joik, åpnet jubileumsarrangementet i Loan̄kegiellas store møterom i Kautokeino.

Etter rektor Asta Baltos jubileumstale og tidligere rektor Jan Henry Keskitalos prolog, grep en rekke gjester muligheten til å overrekke gaver og komme med hilsninger til jubilaranten.

Jánoš mintes

En av hilsningene kom fra tidligere student, nå leder av Norske Samers Riksforbund, Jánoš Trosten.

Trosten mintes hvor godt han hadde hatt det som ung student i Kautokeino.

– Sámi allaskuvla var som det samiske hjemmet der vi alle var trygge, sa Trosten.

Han innrømmet at tårene hadde trillet den dagen han forlot Kautokeino og Sámi allaskuvla som utdannet lærer.

Kautokeinos ordfører Jan Ole Buljo la i sin tale vekt på hvilken viktig institusjon Sámi allaskuvla er for samene.

– Uten utdanning kommer vi ikke særlig lang. Utdanning er midlet vi skal styrke det samiske samfunnet og kulturen med. Skolen er også veldig viktig for vår kommune fordi miljøet ved skolen drar andre institusjoner hit. Også i forhold til samisk språk har Sámi allaskuvla hatt veldig positiv effekt.

Enighet på Sametinget

Leder eller president på det svenske Sametinget - Lars Wilhelm Svonni - sendte sin hilsen på en spøkefull måte. Han fortalte at uansett hvor mye bråk det forøvrig er på Sametinget så er de - spesielt mennene - enige om en ting.

Dermed begynner han å synge en kjent samisk sang fra talerstolen. I norsk oversettelse noe slik som at: «29 norske/svenske jenter skal det til, før de tilsvarer ei samejente».

Representanten for det norske Sametinget rådsmedlem Isak Mathis O. Hætta var på sin side litt mer formell. Han la vekt på hvor viktig Sámi allaskuvla er for samisk kultur og språk.

– Det styrker identiteten at vi har våre egne institusjoner, sa Hætta.

Hans ønske for det neste tiåret er at

Rektor Asta Balto váldá vuostá gokčasa maid Per Stefan Labba geige skean̄kan Johkamohki Sámi Oahpahuosguovddázis.

Rektor Asta Balto tar i mot et teppe. En gave fra Per Stefan Labba ved Samisk utdanningscenter i Jokkmokk.

Verdig åpningsarrangement

Sámi universitehta blir opprettet i Kautokeino slik at Sámi allaskuvla på en måte blir historie.

– Skal bli nordisk

Statssekretær for samiske saker, Johanne Gaup, hadde med seg hilsener fra sin sjef Kommunal- og regionalminister Odd Roger Enoksen.

– Sámi allaskuvla er veldig viktig for regjeringen. Vi følger nøye med i deres utvikling, og vi vil at dere skal utvikle dere så godt som bare mulig. Fra vår side er tanken at dere iallfall skal bli en nordisk høgskole, sa Johanne Gaup på vegne av den norske regjeringen.

Tre av Sámi allaskuvlas søsterskoler i Nord-Norge - Høgskolene i Bodø, Nesna og Nord-Trøndelag - overrakte gave og hilsninger sammen.

Rolf Disen, dekan ved lærerutdanningen ved Høgskolen i Nord-Trøndelag, lovte i sin hilsningstale å styrke skolens sørsamiske tilbud i samarbeid med Sámi allaskuvla.

Prorektor ved Høgskolen i Bodø, Elisabeth Nilsen, ga uttrykk for at den virksomheten som har vært ved Sámi allaskuvla også har vært en berikelse for Høgskolen i Bodø.

Mer enn 30 studenter har tatt 10 vekt-talls kurs i lulesamisk språk ved Høgskolen i Bodø de siste årene. I tillegg har skolen tilbudt samfunnsfag med spesiell innretning på samiske forhold, og høyere utdanning i duodji.

Framhevet samarbeidet

Per Stefan Labba overbrakte hilsener fra Samisk utdanningscenter i Jokkmokk i Sverige. Senteret er sannsynligvis bedre kjent under navnet Samernas Folkehøgskole.

Labba framhevet det gode samarbeidet hans institusjon har med Sámi allaskuvla, og uttrykte ønske om at Sámi allaskuvla framover fungerer som en nordisk høgskole.

Utdanningsdirektør i Finnmark Trygg Jakola representerte alle utdannings-

direktørene i de tre nordligste fylkene. Han fant likhetstrekk mellom Sámi allaskuvla og en hvilken som helst annen tiåring.

– En tiåring trenger både omsorg og venner. Jeg håper vi som representerer det statlige utdanningssystemet i Nord-Norge kan regne oss med blant Sámi allaskuvlas venner. Venner som man også kan klage til når man ikke er fornøyd med sin egen situasjon.

Forskningsutdanning

Direktør ved forskningsinstitusjonen - Sámi Instituhtta - Johan Klemet Kalstad la på sin side vekt på hvor viktig forskning er for undervisningen på høyere nivå.

– Vi håper at vi via vår forskning kan ha et forhold til undervisningen ved Sámi allaskuvla. Både dagens og framtidens undervisning bør være knyttet til forskning på en eller annen måte sa Kalstad. ■■

Professor Ole Henrik Magga ja 1. kons. Ruth Hætta lágideaba rahpandoalu. Duogábealde dulka Ravn̄na Turi Henriksen

Professor Ole Henrik Magga og 1. kons. Ruth Hætta ledet åpningsarrangementet. Gjennom vinduet bak dem ser vi tolken Ravn̄na Turi Henriksen.

Studeantarádi jodiheaddji Márjá Elise Hætta doalai studeanttaid bealis logi jagi sártni.

Studentrådsleder Márjá Elise Hætta holdt hilsningstale på vegne av Sámi allaskuvlas studenter.

Virgeguoimmit eará allaskuvllain skenkejit ránu: Rolf Disen Davvi-Trødelága allaskuvllas, Elisabeth Nilsen Bodejju allaskuvllas, ja Olga Langseth Nesna allaskuvllas.

Kollegaer fra andre høgskoler overrekker et teppe i gave. Rolf Disen fra høgskolen i Nord-Trøndelag, Elisabeth Nilsen fra Høgskolen i Bodø og Olga Langseth fra Høgskolen i Nesna.

Ruota sámeskuvlastivrra hoavda, Britt Sara Allas Labba, addá Sámi allaskuvllii vávvaguoktá geat hállaba sámegeiela.

Britt Sara Allas Labba - leder for det svenske Sameskolestyret - gir Sámi allaskuvla to dukker som snakker samisk.

...ja de festii

Sámi allaskuvla doalai iežas logi jagi ávvomállásiid Bulejtjávrris vuossárgga skábmamánu 1. beavvi 1999. Mii diktit govaid mitalit oassálastiid movtta ja miela.

Sámi allaskuvlla dálá bargit: 1. kons. John Marcus Kuhmunen, 1. kons. Aili Keskitalo, allaskuvlla váldobibliotekára Torunn Pettersen ja giellaoahpahead-dji Elisabeth Utsi Gaup.

Sámi allaskuvlas náværende ansatte; 1. kons. John Marcus Kuhmunen, 1. kons. Aili Keskitalo, høgskolebibliotekar Torunn Pettersen og språklærar Elisabeth Utsi Gaup.

Sámi allaskuvlla ovddeš sámegeilektor Piera Jovvna Jernsletten. Bálddas: Kristine Buljo, Karen Marit Eira Buljo, Ragnhild Nystad ja Isak Mathis O. Hætta.

Tidligere samisklektor ved Sámi allaskuvla Piera Jovvna Jernsletten. Ved siden av ham; Kristine Buljo, Karen Marit Eira Buljo, Ragnhild Nystad og Isak Mathis O. Hætta.

Moadde čuodi guossi ledje bohtán ávvomállásiida. Gurut bealde: Ann-Synnøve Steinfjell, Elisabeth Blind, Øystein Steinlien ja prorektor Vuokko Hirvonen. Olgeš bealde: Ingrid Wernberg rohkkí.

Ett par hundre gjester var samlet til festmiddagen. På venstre side Ann-Synnøve Steinfjell, Elisabeth Blind, Øystein Steinlien og prorektor Vuokko Hirvonen. Til høyre avdøde Ingrid Wernberg.

Ovddeš studeanttat báldda bálddalagaid ávvomállásiin: Vuosttaš golbma gurut bealde leat: Josefina Somby, Ragnhild Gaup Eira ja Lisa Maria Skum Somby. Olgeš bealde: Ellen Marit Oline Eira.

Tidligere studenter samlet til festmiddag: De første tre fra venstre er; Josefina Somby, Ragnhild Gaup Eira og Lisa Maria Skum Somby. På høyre side; Ellen Marit Oline Eira.

...og så ble det fest

Sámi allaskuvla holdt 10-års jubilets festmiddag på Bulejtjávri mandag 1. november 1999. Vi lar bildene av deltakerne fortelle sitt om stemningen under festen.

Olbmot čuoččastit ja spežžot giedaid go sámi oahpahusa eadni - Edel Hætta Eriksen - sávvá Sámi allaskuvlii lihku 10-jagiin.

Edel Hætta Eriksen - samisk utdanningsmor - fikk stående applaus da hun ønsket Sámi allaskuvla til lykke.

Økonomi- og bargiidhoavda Anders J. H. Eira ja 1. kons. Inger Anne Gaup ofelastiba buohkaid ávvomállásiid dáhpáhusaid čada.

Økonomi- og personalsjef Anders J. H. Eira og 1. kons. Inger Anne Gaup ledet alle kjekt og greit gjennom festmiddagen.

Sámedikki várrepreseidanta Ragnhild L. Nystad máisttista Sámi allaskuvlla gudnái. Rektor Asta Balto lea fas Sámedikki skeaŋkka rahpamin.

Sametingets visepresident Ragnhild L. Nystad skáler til ære for Sámi allaskuvla. Rektor Asta Balto er opptatt med å åpne gaven fra Sametinget.

Ingor Ándde Áilo Gaup guoimuhii ávvomállásiin, muhto lea dás váldán bottu juoigamis. Bálddas: Ánde Mihkkal Gaup ja direktora Johan Klemet Hætta. Duogábealde: NSR:a jodiheadji Jánoš Trosten ja oahpahusdárkkisteaddji Liv Østmo, olgeš bealde 1. kons. Inger Anne Gaup.

Ingor Ándde Áilo Gaup underholdt under middagen, men har her tatt en pause. Ved hans side Ánde Mihkkal Gaup og direktør Johan Klemet Hætta. Bak dem NSRs leder Jánoš Trosten og undervisningsinspektør Liv Østmo. På høyre side av bordet 1. kons. Inger Anne Gaup.

Ole Henrik Magga skenke Norgga Sámiid Riikkasearvvi bealis niibbi Sámi allaskuvlii. Dološ sámi vieru mielde máksá rektor Asta Balto ruvnnu niibbi ávjuu ovdas.

Ole Henrik Magga overrekker Norske Samers Riksforbunds gave til Sámi allaskuvla - en kniv. Asta Balto følger samisk tradisjon og betaler Magga ei krone for knivbladet.

Vuoi dan romanasa ja Mákká

Son lea nu ropmi, nu ropmi. Ámadadju dego balddonas. Soalssida nu ahte šliivi heangá. Dat ruovgá, čeargu ja bišku.

– Ferten čábbudahttit iežan. Lean festii mannamin, leaikkastaddá Elisabeth Heilmann Blind.

Sámi allaskuvlla 10-jagi ávvu-deaddjiide čájeheii son oasi inuihtaid árbevirolaš kultuvrras - máskadánssu. Máttasámenisu Cecilia Person fas čuovvolii šuoŋain ja rumbodearpamiiguin.

Ropmu aht' ropmu

Gárasavvona ássi inuihttanisu - Elisabeth Heilmann Blind - lea ámmátneavttár ja máskadánsejeaddji. Geahččiid čalmmiid ovddas álgá nuppástuhttit iežas balddonassan.

Vuos bolffagahttigoahtá vuovttaid ja vuoidá ámadaju čáhppadin.

De sárgu ámadadju ja čoddagii rukses ja vilges sárgáid. Muhtin bániid báidná, nu ahte eará báníit vilggodit čáhppes ráiggiid gaskkas.

Dasto coggá sákki njálbmái, ja deaddá njuni amadaju vuostá árpuuin. Ii oro šat leamen olmmoš, muhto fasttes romanasa.

Illá áddešin mo čáppa olmmoš sáhtá jorrat nu ropmin iežan čalmmiid ovddas.

Baldá mánáid

Ruonáeatnamis lávejit baldit mánáid máskadánssuin.

– Lea vuohki ráhkkanahhtit mánáid árbevirolaš eallimii, čilge Elisabeth Heilmann Blind.

– Mánná galgá máhttit hálddašit iežas balu. Go jiekŋaguovža boahtá ruohta ruohta bivdi vuostá, de ii ábut doarggistit buvssaid siste, čirrostuddat, iige áddet maid dahkat. Dalle fertet doaimbat, johtilit čugget rivttes áiggi, iige diktit balu headuštut du.

Miššuvdna bilidii

Máskadánssu lea okta oassi inuihtaid

«Romanas» hásttuha Sámi allaskuvlla profeassora Ole Henrik Magga guhte ii máša iskamis. Čuovo beare Ole Heandaraga gieda. Olgešbealde fákte árvokommišuvvna lahttu Edel Hætta Eriksen.

– Máskadánssun lea oalle mihá somá, oaivvildit geahččit May Britt Hansen, Maarit Niittyvuopio, Pigga Lauhama, Vuokko Hirvonen, Kamil Özerk, Marit Inga Länsman, Risten Ravna Länsman ja Sara Ellen Anne Eira.

Tilskuerne mener uten tvil at maskedans er moro. Fra venstre: May Britt Hansen, Maarit Niittyvuopio, Pigga Lauhama, Vuokko Hirvonen, Kamil Özerk, Marit Inga Länsman, Risten Ravna Länsman og Sara Ellen Anne Eira.

kultuvrras maid miššunearat leat viggan bilidit. Máská- ja rumbodánssu lei vealtameahtumit čadnon noaidástallamii. Miššunearat oidne dán.

Dat jurddašedje ahte jos galge nagadit rivvet olbmuin sin oskku, de lei bággu vuos bissehit rumbo- ja máskadánssu.

Kultuvrra bilideamis sii lihkestuvve oalle bures. Mánnán Ruonáeatnamis ii oahppan Elisabeth Heilmann Blind maidege máskadánssu birra.

Easkka ollesolmmožin Danmárkkus lea Heilmann Blind fuobmán máskadánssu duodalaš ja suohhtaset beliid. ■■

«Monstret» utfordrer professor ved Sámi allaskuvla Ole Henrik Magga, som ikke kan motstå fristelsen. Følg bare med Ole Henriks hånd. Til høyre overvåker verdikommisjonsmedlem Edel Hætta Eriksen situasjonen.

Elisabeth Heilmann Blind čijada iežas máskadánssumiidda. Máttasámenisu Cecilia Person bidjá šuoŋa ja ritmma čájálmassii.

Elisabeth Heilmann Blind pynter seg til maskedansen. I bakgrunnen sørsamekvinnen Cecilia Person som hadde lagt rytme og melodi til forestillingen.

Karen Marie Triumf Grønmo ja Marit Inger Anne Eira Gaup huikiba jítinosit go «romanas» fálleha sin.

Karen Marie Triumf Grønmo og Marit Inger Anne Eira Gaup hyler høyt når «monstret» går til angrep på dem.

Monsteret og Magga

Hun er så stygg, så stygg. Ansiktet er forvridd som hos et udyr. Hun sikler så slimet renner. Hun grynter, hylr og skriker.

– Jeg må pynte meg. Jeg skal ut på fest, spøker Elisabeth Heilmann Blind.

Hun viser deltakerne på Sámi allaskuvlas jubileumsseminar en del av inuitenes tradisjonelle kultur - maskedansen. Sørsamekvinnen Cecilia Person har satt joiketoner og trommerytmer til forestillingen.

Styggere og styggere

Inuitkvinnen Elisabeth Heilmann Blind bor i Gáresavu på svensk side i Sameland. Hun er profesjonell skuespiller og maskedanser. Foran øynene på forbløffede tilskuere forandrer hun seg til et monster.

Først rufser hun til håret og smører inn ansiktet med svart farge. Så risser hun røde og hvite streker i ansiktet og på halset. Noen tenner farger hun svarte, slik at de andre tennene lyser hvitt mellom råtne hull.

Deretter stikker hun en liten kjepp inn i munnen, og trykker nesa flat mot ansiktet med å binde en tråd rundt hodet. Det som sitter foran oss på scenen ser ikke lenger ut som et menneske, men som et fælt monster.

Jeg kan knapt forstå hvordan et pent menneske kan bli så utrolig stygg rett foran øynene på meg.

Skremmer barna

På Grønland pleier de å skremme barna med maskedansen.

– Dette er en måte å forberede barna på et tradisjonelt liv, forklarer Elisabeth Heilmann Blind.

– Barnet skal lære seg å takle sin egen redsel. Når isbjørnene kommer løpende i full fart mot jegeren, nytter det ikke å stå og skjelve i buksene, gråte og ikke skjønne noen ting. Da må man handle. Stikke bjørnen kjapt nok, hardt nok og i rette øyeblikk. Man har ikke lov til å la frykten ta overhånd.

Misjonen ødela

Maskedansen er en del av inuitenes kultur som misjonærene har prøvd å ødelegge. Maskedansen og trommedansen er to elementer som uomtvistelig er knyttet til sjamanismen. Dette så misjonærene.

De fant ut at dersom man skulle klare å ta religionen fra folk, så var de først nødt til stanse tromme- og maskedansen.

Og de lyktes godt i å ødelegge kulturen. Under oppveksten på Grønland lærte ikke Elisabeth Heilmann Blind noe om maskedansen. Først som voksen skuespiller i Danmark oppdaget hun maskedansens alvorlige og morsomme sider. ■■

Ja ná loahpahuvo máskadánssunčájálmás dán háve.

Og slik ender maskedansen denne gangen.

Ožžo 247-jahkášaš stipeandda

Golbma sámi studeantta ožžo Seminarii Lapponici stipeandda Sámi allaskuvlla ávvosemináras. Stipeanda ásahuvui 247 jagi dás ovdal. Ulbmiljoavku lea dál dego 1752 sámi studeanttat geat váldet oahpaheaddji-oahpu.

Sylvia Nystø, Elisabeth Johansen ja Anni Østby ledje mannan jagi lihkolaš stipeandaoažžut. Gudni ja gova lassin oacčui guhetege maiddái 7 500 ruvnu.

Earenoamáš studeanttat

Sylvia Nystø lea julevsámegiela oahpaheaddjistudeanta Bodejju allaskuvllas. Nuppi oažžu-guovttos leaba fas goalmát jagi oahpaheaddjistudeanttat Sámi allaskuvllas.

Seminarii Lapponici foandastivra-jodiheaddji Asta Balto deattuhii, geigedettiin stipeandda gáivuotnaláži Elisabeth

Johansenii, ahte Johansen lea okta daid sámi nuorain guhte lea váldán iežas giela ruovttoluotta.

Østby birra logai Balto ahte son lea čájehan buori progresuvvna oahpustis.

1752 ásahuvvon

Seminarii Lapponici foanda lea ásahuvvon Konagaslaš reskriptta bokte beaiváduvvon njukčamánu 24. beaivvi jagi 1752.

Foandda váldoubmil lei dalle juohkit stipeandda sámi studeanttaide geat váldet oahpaheaddji-oahpu. Dál daddjo lassigáibádussan ahte oažžus galgá leat sámegiella fágan, das galgá leat buorre progresuvvna lohkamis, ja dat galgá leat čájehan servodatberoštumi sámi ja álgoálbmotgažaldagain.

Stipeandda juohkimis galgá foandastivra maid geahččalit movttiidahtit earenoamážit daid guovvluid studeanttaid gos sámegiela oahpaheaddjiváili lea stuoris.

Searválaga

Seminarii Lapponici stipeanda ealáskahttojuvvui dakko bokte maŋŋá go lea orron juogeahtá guhki ággi.

Stipeandda hálddašit searválaga čuovvovaččat: Sámi allaskuvla, Finnmarkku

Rektor Asta Balto geige Seminarii Lapponici stipeandda Anni Østby, eará stipeandda oažžut leaba Elisabeth Johansen ja Sylvia Nystø.

Rektor Asta Balto overrekker Seminarii Lapponici stipendet til Anni Østby. De to andre vinnerne er Elisabeth Johansen og Sylvia Nystø.

allaskuvla, Nesna allaskuvla, Tromssa allaskuvla, Budejju allaskuvla ja Davvi-Trøndelága allaskuvla. ■■

Mottok 247 år gammelt stipend

Tre samiske studenter mottok Seminarii Lapponica stipendet på Sámi allaskuvlas jubileumsseminar. Stipendet ble opprettet for 247 år siden. Målgruppa var da som nå samiske studenter som tar lærerutdanning.

Sylvia Nystø, Elisabeth Johansen og Anni Østby var de lykkelige utvalgte. I tillegg til æren og et bilde, mottok de også 7 500 kroner hver.

Spesielle studenter

Sylvia Nystø er lulesamiskspråklig lærerstudent ved Høgskolen i Bodø. De to andre mottakerne er tredjeårsstudenter på lærerutdanningen ved Sámi allaskuvla.

Lederne av stipendets fondsstyre, Asta Balto, la ved utdelingen vekt på at Elisabeth Johansen fra Kåfjord er en av de samiske ungdommene som har tatt sitt eget språk tilbake.

Om Østby sa Balto at hun har vist god progresjon i studiet sitt.

Opprettet i 1752

Seminarii Lapponici-fondet ble opprettet ved en Kongelig reskript datert 24. mars 1752.

Allerede da var fondets hovedmålsetting å tildele stipendet til samiske studenter som tok lærerutdanning. Nå har man

lagt til noen ekstra krav. Mottakeren skal ha samisk som fag, hun/han skal ha god progresjon i studiet og hun/han skal ha vist samfunnsengasjement i same- og urfolksspørsmål.

Ved tildelingen av stipendet skal fondets styre også forsøke å motivere studenter fra de områdene der det er stor mangel på samiskspråklige lærere.

I samarbeid

Seminarii Lapponici ble med denne utdelingen revitalisert etter å ha hvilt i lang tid.

Stipendet forvalter følgende institusjoner sammen:

Sámi allaskuvla, Høgskolen i Finnmark, Høgskolen på Nesna, Høgskolen i Tromsø, Høgskolen i Bodø og Høgskolen i Nord-Trøndelag. ■■

Seminára giellalogaldallamat

Gávccci olbmo logaldalle gielladilis iešgudetge báikkis Sámis Sámi allaskuvlla ávvosemináras.

Gurut bealde: Ingar Eira Jáhkovuonas, Kirsten Porsanger Porsággus, Venke Törmenen Máttá-Várjagis, Lene Antonsen Gáivuonas, Nina Afanasjeva Arsjojgas eret ássá Murmanskas, Ilmari Mattus Anáris, ja Toivo West Gáregasnjárggas. Gávccát olmmoš Torkel Rasmussen lea Máttá-Várjagis eret ja ássá Kárášjogas. Son ii leat mielde govas. Sin logaldallamat bohtet čuovvovaš siidduin. ■■

Språkforedrag

Átte personer holdt foredrag om språksituasjonen i de forskjellige delene av Sameland på Sámi allaskuvlas jubileumsseminar.

Fra venstre: Ingar Eira fra Kokelv, Kirsten Porsanger fra Porsanger, Venke Törmenen fra Sør-Varanger, Lene Antonsen fra Kåfjord, Nina Afanasjeva fra Arsjoeka bosatt i Murmansk, Ilmari Mattus fra Inari, ja Toivo West Gáregasnjárga. Den åttende personen er Torkel Rasmussen fra Sør-Varanger, bosatt i Karasjok. Han er ikke med på bildet. Foredragene deres følger på de neste sidene. ■■

Davvisámegiella lea jávkamin viiddis guovllus. Otne hállet sullii 20 000 olbmo dán giela. 30 jagi geahčen veadjá lohku leat 12 000. Eanaš sámeguovlluin eai oaččo sámegielhállit dárbbášlaš bálvalusaid sámegillii, dajai Torkel Rasmussen semináras.

«Sámegiella lea jávkamin»

1998 skápma ja 1999 dálvvi ledjen dan lihkolaš dilis ahte bessen viidát johtit Sámis ja geahčadit min gielladili.

Ledjen fidnen bargo- ja mátkestipeandda Sámi kopijja buhtadusfoanddas journalisttalaččat guorahallat sámegiella dálá dili. Mu bargoadi Min Áigi-aviisa luvvii mu fas eará bargguin nu ahte bessen bargat dieinna fáttáin measta jahkebeale olles áiggis.

Giellamátki

Mun dollejin vuos Kárášjogas nuorttas Anárii, dasto Ohcejohkii, Detnui ja Unjárgii. De jorgalin fas Kárášjohkii ja bidjalin Enodahkii, Soadegillái ja Guovdageidnui.

Dasto johten miehtá Romssa fylkka gitta Narviikii ovdal go jorgalin Ruota beallái.

Prošeaktaáigodagas nagadin gokčat eanaš davvisámegiellaguovlluid Norggas ja Suomas, ja mohki gergen maid dahkat Ruota beallái.

Fitnen maid geahčadeamen anáraš-sápmelaččaid gielladili, ja gidat jodiime ovttas dulkkein maiddái Suoma beale nuortalaččaid luhtte.

Mus ledje muhtin váldogažaldagat go ná johten guovllus guvlui. Mun háliidin gávnnaht man ollu sámegielhállit mii leat, ja man láhkai dili lea ovdáneamen dahje hedjoneamen juohke áidna guovllus.

Maiddái lei dehálaš munnje dutkat man dásis sámegiella bálvalusat leat. Sihkkarastet go giellalágat ja oahpahušlágat sámegiella fáldalagat? Besset go sámegiella

lagat geavahit giella? Ja geavahitgo sii giella go lea vejolaš?

Háliid lohku unnu

Guorahallama bohtosat leat dade bahát hui čielgasat:

Davvisámegiella lea jávkamin viiddis guovllus. Otne hállet sullii 20 000 olbmo min giela. 30 jagi geahčen lea lohku njiedjan 12 000:hii.

Dálá 20 000 olbmos ásset 15 000 olbmo Norgga bealde, 3 000 Ruota bealde ja 2000 Suomas. Suoma ja Norgga loguid lean dárkilat árvvoštallan. Ruota lohku lea sámegielhállit dáid olbmuid gaska geat leat Sámi jienastuslogus.

Mo sáhtán čuočuhit ahte leat dušše 12-13 000 hálli 30 jagi geahčen?

Dát han lea dramáhtalaš headjoneapmi? lige soaba dainna govain ahte buot báikkiin maná sámegiella buoret go ovdal.

Mun lean njulgestaga árvvoštallan sámegiella reprodukšuvna juohke áidna guovllus. Dat lea ná álkis ášši:

Jos muhtin guovllus eai leat sámegiella mánát, de ii leat doppe reprodukšuvna. Doppe gos eai leat mánát šaddamin giellaárbbiin, doppe lea giella maid jávkamin.

Stuorra erohusat

Go dán láhkai árvvoštallan, de gávnnaht ahte Kárášjogas ja Guovdageidnui lassána sámegielhállit lohku. Gaska-Romssas, Deanus, Anáris ja Ohcejogas maná veaháš maŋos.

Eará guovlluin maná dramáhtalaččat maŋos. Mánnga guovllus jápmá maŋimus sámegielhállit dán 30 jagis. Doppe eai leat obanassiige sámegiella mánát ja nuorat.

Giellamolsun eret sámegiella lea mannan hirbmat guhkás, eai ge leat ealáskahtindoaimmat mat jorgalivčče dili.

Skániin eai nagat ealáskahtit giella vaikko lea sámi mánáidgárdi ja sámegielloahpahus skuvllas. Áidna bearrašat geat geahččalit doalahit giella, rahčēt hui garrasit.

Mátta-Norga lea maid dakkár guovlu gos leat ollu sámegielhállit, muhto illa álggaga reprodukšuvna. Vuollel proseanta dan 2000 sámegiellagis geat orrot Mátta-Norggas, leat oahpahan sámegiella mánáidasaset.

Ruota bealde lea maid erenoamáš uhccán reprodukšuvna buot guovlluin earret Gárasavvonis. Oktii buot eai šatta go 10-15 máná jahkasaččat geat ohppet davvisámegiella eatnigiellan. Danin sáhtán čuočuhit ahte sámegielhállit lohku njiedjá garrasit ovdodosguvlui.

Háhken dieduid

Go álgen guorahallat sámegiella dili, háhken alcesan buot statistihkaid ja

guorahallamiid maid gávdnen sámegiella dálá dili birra. Dakkárat eai lean nu ollu, muhto juoidá gal gávdnen.

Norgga bealde lea Sámi giellaráddi guorahallan muhtin guovlluid, Sámi oahpahušráddi lea fas logahallan man ollu mánát lohket sámegiella vuosttas- ja nubbigiellan skuvllas ja gos sii orrot. Dasto logahallá sámi mánáidgárddiid ja dáid mánáidloguid.

Suoma bealde lea seammálgan skuvlamánáidlogahallan ja maiddái Sámedikkis leat diedut jienasteaddjiid eatnigiella birra.

Ruota bealde lea dahkon giellaiskadeapmi Sámi jienastuslogu vuodul, ja Sámeskuvlastivra čohkke dieduid skuvlamánáid gielladásis.

Buot dáid dieduid lean bargadettiin geavahan vuoddun. Daid lassin lean jearahan olbmuid. Mánnga čuohtásis lean jearran dakkár gažaldagaid:

Man ollu sámegielhállit leat dáppe?
Man agis leat sii?

Man olu nuorat máhttet sámegiella?

Man olu mánát skuvlaagis?
Man olu mánát vuollel skuvlaagis?
Leatgo doarvái oahpaheadjit ja skuvlagirjijt.

Hállet go sámegiella mánát sámegiella gaskaneaset? Dávjá gárten mánáin jearrat: «Manne ehpet?»

De jotken ná: Leatgo sámegiella bargit gielladálldahusas, leat go sámegiella doaktárat, buohccedivššárat, bargit boarrásiidfuolahusas ja nu ain.

Eai oaččo bálvalusaid

Olbmuid vástádušaid lean dárkilastán eará olbmuid dieduiguin ja almmolaš dieduiguin.

Dán láhkai oaččun ovdan viehka oppalaš gova dihto guovllu gielladilis. Ja ii leat eahpáduš das ahte eanaš sámeguovlluin eai oaččo sámegielhállit dárbbášlaš bálvalusaid sámegillii.

Fasttes ovdamearka das leat Anáris gos boarrásat jápmet gulahalakeahtta.

Kronikkačáli Torkel Rasmussen lea journalistan guorahallan sámegiella dálá dili.

Kronikkforfatteren Torkel Rasmussen har som journalist undersøkt situasjon for samisk språk i dag.

Maŋŋá go leat hoavkkáiduvvan ja massán suomagiellamáhtu, de eai gulahala boares sámít šat divššáriiguin geain ii oktage máhte sámegiella.

Seammá láhkai lea maid duohtadilli muhtin eará guovlluin. Eará guovlluin eai leat fas doarvái sajít sámi mánáidgárddiin, sámegiella mánát eai oaččo oahpahuš sámegillii, eaige dábalaš olbmot oaččo vástáduš sámegillii eiseváldiin vaikko lea sin vuoigatvuohta.

Gáivuonas bissu

Sámi giellarádi statistihka ja informánttaid bokte gávnnaht ahte Gáivuonas leat sullii 600 sámegielhállit geat eatnašat leat badjel 50 jagi. Dalle lea oalle čielggas ahte dáppe jávká giella jos eai álggat alba ealáskahtindoaimmaid.

Dan sii leat dahkan. Gáivuona giella lea oassi sámegiella hálddašanguovllus, giellaguovddázis barget beaivválaččat

ovddidit giela, Sámi allaskuvla lea lágidan alit dási sámegielaohpu dáppe. Skuvllas oahpahit sámegiela sihke vuosstaš- ja nubbigiellan ja sámegiela mánáidgárdefálaldat lea maid ásahuvvon.

Danin lea doaivva ahte Gáivuonas bissehit giellajávkama, muhto daningo leat dušše logemat sámegiela máná, de hállidlohku ain unnu dadistaga, jos eai nagat bidjat vel buoret ealáskahtindoaimmaid johtui.

Álki mánáiguin

Mudui ii leat nu váttis gávnnaht man olu sámegiela mánát leat muhtin guovllus. Lea olu váddát gávdnat sámegiela ollesolbmuid logu.

Eanaš mánát geat máhttet sámegiela dál, vázzet sámegiela luohká. Ii leat eará go jearrat oahpaheaddjiin. Jos leat sámegiela mánát suomagiela dahje dárogie oahpahusas, de dat seammá oahpaheaddjiid dihtet dan maid.

Anáris barga ná. Mun jerran golmma, njealji olbmossat man olu skuvlaagi vuollásaš mánát máhttet davvisámegiela dahje geat dál ohppet dan ruovttus ja eai leat vuos álgán hállat?

Dát árvvoštalle vuos geaid mánát leat mánáidgárddis - dahje nu go lohket suomabealde - beaiveruovttus. Dasto lohke sámegiela gilážiid mielde man olu mánát leat. Vástádus lei sullii 30. Skuvla mánát leat fas lagabui 60.

Ollesolbmuid logu gávnnaimet dienna lágiin ahte logaimet man olus orrot čielga sámi gilážiin ja dasto lohke mu informántat ovttaid mielde daid sámegielaigiid geat orrot Avvilis, Anára márkans ja eará «lát-tebáikkiin».

Gávnnaheimmet ahte gielddas leat sullii 500 davvisámegiela. Dát máksá ahte vaikko viehka olu mánát máhttet sámegiela, de sámegielaigiid oppalaš lohku dadistaga njiedjá veaháš Anáris. Nu geavvá daningo eanet leat boarráset sámegiela hállit go mánát.

Buoret beallái gullá fas ahte measta buot sámegiela váhneamat oahpahit sámegiela mánáide vuolle logi jagi.

Buoremus ovdáneapmi

Karášjogas hállat fas 80 proseantta skuvlamánáin ja 90 proseantta unnit mánáin sámegiela, ja dalle lea čielggas ahte doppe ii sáhte sámegiela jávkat.

Ja go fuobmá ahte eanet mánát go váhneamat hállat sámegiela, de ádde maid ahte dán gielddas lea miinu erenoamáziid dáhpáhuuvamin.

Álgen jearrat skuvllas ja mánáidgárdekonsuleanttas, ja gávnnaht ahte badjel bealli sámegiela mánáin bohtet ruovttuin gos dušše nubbi vánhen sámasta.

Nuppi ášši maid nagadin čájeht, lei ahte vuosteháhu sámegiellii illá šat gávdno. Dát lea mearkkašahhti. Karášjogas lei giellasoahhti gitta 1980-logu lohppii.

Buorre ovdamearka giellaráfiis lea Karášjoga gieldda guovttagielatvuoda plána man mielde buot dárogielet mánát galget oázžut oasi buot fágaid oahpahusas sámegiellii. 10-15 jagi dassái livččii dát plána álggahan revolušuvnna Karášjogas, goitge livčče ásahan priváhta dáža skuvla dán geažil. Muhto dál dárogielet váhneamat atnet fáldadaga buorrin.

Mun in leat vuos čuovvohan man bures guovttagielatvuoda plána doaibmá, muhto sáhtán namahit ahte gullá dán máidnasii ahte okta dehálaš sivva manin Karášjohka sáhtta čadahit dákkár duodalaš gielladoaimmaid skuvllain ja mánáidgárddiin, lea ahte eanaš oahpaheaddjiid ja mánáidgárdebargiid leat oahppan olbmot ja sámegiela hállit. Stuorra oassi sis leat oahpu gazzan Sámi allaskuvllas manjimuš logi jagi.

Hirpmástuhtti diedut

Mun dihten olu min gielladillis juo ovdal go álgen iežan giellaguorahallamiin, muhto muhtin guovllut leat dattetge hirpmástuhtán mu.

Mun gádden ahte Deatnu ja Ohcejohka leat oalle ovttalágan báikkid. Muhto nu eai leat. Vaikko begget olu heajos oddasat Deanus - NEI til Sameland, álbmotakšuvnnat sámi oahppoplána vuostá ja demonstrašuvnnat - de manná beanta bures giellaovddideamis.

Sámegiela hállit mánáid lohku lassána, ja eanaš dárogielet váhneamat válljeht sámegiela mánáide vaikko lea eaktodáhtolaš fága. Seammás lea sámegiela geavaheapmi lassánan garrasit gieldda guovddázis - Deanusáldis.

Ohcejogas manná Deanu ektui hui fuonet, vaikko gielddat orrot leamen oalle ovttaláganat álgočalmái.

Leat ránnjagielddat maid čoahkkebáikkid leat dahje goitge leamaš garrasit dáruiduvvan ja suomaiduvvan, muhto main lagabui bealli gieldda álbmogis lea sámegiela hállit, ja olu gilážiin leat sámegiela giela čielga eanetlogus.

Sámegiela lea guktuid gielddain almmolaš giellan, ja muhtin mudui lea vejolaš geavahit sámegiela eanaš oktavuodain eallimis. Guktuid gielddain leat sámegiela mánáidgárde- ja skuvla-fálaldagat, ja olu sámegiela barget gieldda hálddahas ja eará almmolaš virggiin. Muhto dattetge.

Deatnu lea nagadan bissehit dáruiduhttima, mii lei joavdan hui guhkás.

Ohcejogas fas illá gávdnojit šat sámegiela uhca mánát. Velá nuorra sámegiela

váhneamat beare suomastit mánáiguin. Eai dat nagat dahje viša sámastit. Sis ii oro šat gávdnomiin giellamokta.

Gielalaš katastrofaguovlu

Dat giellamolsun mii dáhpáhuvai Finnmárku ja Romssa vuotnaguovlluin 40-50 jagi dassái dat dáhpáhuva dál Ohcejogas, min čuvgejuvvon áiggis. Dát lea balddihahtti, ja árvalivččen measta ahte mii gohčodit Ohcejoga gielalaš katastrofaguovlun masa biddjojit sierranas veahkkedoaimmat.

Stuorámus erohus maid oainnán Ohcejoga ja Deanu gaska lea ahte Deanus leat huksen sierranas sámegiela skuvlafálaldagaid, maiguin sámekuvla 20 jagi čada lea beassan nannet mánáid gielladáiddu ja iešdovddu.

Ohcejoga gielddas lea fas suomala- ja sámegiela oahpahus seammá skuvllain ja suomagiela beassá domineret eanaš oktavuodain, nu ahte sámegiela ii gullo olggobeale skuvlalanja.

Lea álkit buohtastahttit Deanu/Ohcejoga eará joavkkuin mii lihkostuvvá bures giellaseailluheamis. Romssa sámekuvllas Málavuomis leat buot 30 oahppi sámegiela.

Mun šadden orrut golbma beaivvi skuvlla internáhtas, inge gullan mánáid ja nuoraid dárosteamen oktiige. Váhneamat lohket hui váttisin ovddidit mánáid giela skuvlla haga vaikko diedusge livčče hállan sámegiela ruovttus.

Integreren bilida

Mu vásihus lea ahte sámegiela lea eanaš guovlluin dákkár minoritehta dilis ahte lea bággu válljet. Jos áigut ovddidit giela ja fuolahit ahte odda buolvvat šaddet nana sámegiela, de ferte eanaš guovlluin bidjat searaid hukset čielga sámegiela fálaldagaid mánáide ja nuoraide.

Ollugat hállat nu čábbát integrerema birra. Maid mun lean oaidnán lea ahte integreren dábálaččat ii leat eará go assimilašuvdna dárogillii, suomagiellii dahje ruoššagiellii.

Ferten gal deattuhit ahte mu einnostus, ahte 30 jagi geahčen leat 12 000 sámegiela hállit, ollašuvvá jos dálá dilli joatkašuvvá.

Lea ain vejolaš bissehit giellajávkama, muhto dalle ferte vel buoret vugiid váldit atnui. Lea čielggas ahte Sámi allaskuvllas ferte leat hui guovddáš rolla dáid ealáskahtinvugiid oahpaheamis min giellabargiide. ■■

Nordsamisk holder på å forsvinne i et stort område. I dag snakker ca 20 000 mennesker språket. Om 30 år er antallet 12 000. I de fleste samiske områdene mottar ikke samiskspråklige nødvendige offentlige tjenester på samisk, sa Torkel Rasmussen på seminaret.

«Samisk forsvinner»

Senhøsten 1998 og vinteren 1999 var jeg i den heldige situasjon at jeg fikk reise vidt omkring i Sameland for å studere språksituasjon vår.

Jeg hadde fått et arbeids- og reisestipend fra Sami Kopiijas vederlagsfond for å undersøke situasjon for samisk språk, og min arbeidsgiver, avisa Min Áigi, frigjorde meg fra alle andre gjøremål og lot meg jobbe med dette temaet i nesten et halvt år.

Språkreisen

Først dro jeg fra Karasjok mot øst til Enare, deretter til Utsjoki, Tana og Nesseby. Turen gikk tilbake igjen til Karasjok før jeg startet mot Enontekio, Sodankylä og Kautokeino. Deretter reiste jeg gjennom hele Troms fylke fra nord til sør og kom fram til Narvik før jeg dreide inn i Sverige.

I løpet av prosjektperioden klarte jeg å dekke det meste av det nordsamiske området i Norge og Finland, og jeg fikk også tatt en sving innom svensk side.

Enaresamenes språksituasjon fikk jeg et innblikk i, og på våren reiste jeg sammen med tolken min og besøkte skoltesamene i Finland.

Jeg hadde en hovedintensjon når jeg reiste fra område til område: Jeg ville finne ut hvor mange samiskspråklige vi er, og i hvilken retning utviklingen går.

Et annet viktig poeng for meg var å se nærmere på hvilket nivå det er på de samiskspråklige offentlige og private tilbudene.

Gir språklover og utdanningslover samiskspråklige de tilbud det er behov for? Får barn og unge et tilbud som gjør dem sikre i eget språk? Får samiskspråklige muligheten til å bruke samisk i kontakt med myndighetene? Og bruker folk språket når de har mulighet til det?

Antallet minker

Dessverre levner ikke resultatene av

undersøkelsen mye tvil. Nordsamisk forsvinner i et stort område. I dag snakker ca. 20 000 mennesker språket vårt. Om 30 år er antallet sunket til 12 000.

Av dagens 20 000 samiskspråklige bor 15 000 på norsk side, 3000 på svensk side og 2000 på finsk side. Tallene for Finland og Norge er nøye undersøkt. For Sverige gjelder tallet samiskspråklige blant dem som står innført i same-mantallet.

Men hvordan kan jeg påstå at det vil komme et slikt dramatisk fall? Dette passer jo ikke inn i det bildet vi har av at det går bedre enn før for samisk overalt?

Jeg har rett og slett beregnet reproduksjon av samisktalende fra område til område.

Hvis det ikke er samiskspråklige barn i et område, ja da er det ikke noen reproduksjon. Der ingen barn vokser opp med språkarven, der vil også språket forsvinne.

Store forskjeller

Når jeg tar hensyn til den reproduksjon som foregår i dag, finner jeg ut at antallet samiskspråklige vil øke i Karasjok og Kautokeino. I Midt-Troms, Tana, Inari og Utsjoki vil antallet gå litt ned i de kommende år.

I andre områder vil antallet gå ned dramatisk. I mange områder vil de siste samiskspråklige dø i denne 30 års-perioden. Slik vil det gå fordi det ikke lenger finnes noen samiskspråklige barn og unge. Språkbyttet bort fra samisk har gått forferdelig lang, og man har ikke fått igang gode nok revitaliseringstiltak som kunne snudd situasjonen.

I Skåland klarer man ikke å revitalisere språket, til tross for at man har samisk barnehagetilbud og samiskundervisning i skolen. De få familiene som prøver å holde på språket, sliter forferdelig tungt. I Sør-Norge bor det mange samiskspråklige, men reproduksjonen er likevel veldig dårlig. Mindre enn 1 prosent av de 2000 samiskspråklige sørpå har lært barna sine samisk.

Også på svensk side av grensa er det svært liten reproduksjon i alle områder utenom Karesuando. Totalt er det ikke

mer enn 10-15 barn pr årskull som lærer nordsamisk som morsmål. Derfor er det klart at antallet samiskspråklige vil falle dramatisk i tida framover.

Skaffet info

Da jeg begynte å undersøke situasjon for samisk språk, skaffet jeg meg alt tilgjengelig materiale; statistikker, offentlige utredninger og undersøkelser. Det finnes ikke så mye tilgjengelig, men noe er det jo.

På norsk side har Samisk språkråd undersøkt forholdene i noen områder, Samisk utdanningsråd har lagd oversikt over antallet barn som har samisk som fag i skolen fordelt etter geografi, og om de leser samisk som førstepråk, andrepråk eller fremmedspråk. Samisk utdanningsråd fører også statistikk over samiske barnehager og antallet barn i disse barnehagene.

På finsk side gjennomfører de lignende registreringer, og der har Sametinget samlet informasjon om morsmålet til dem som står i samemantallet.

På svensk side har man gjort språkundersøkelser blant manntallsførte samer, og Sameskolestyret fører statistikk over på hvilket nivå skolebarna leser samisk.

All denne informasjon har jeg brukt som grunnlag når jeg har jobbet videre med temaet dagens språksituasjon. I tillegg til denne informasjon har jeg intervjuet folk. Flere hundre har jeg stilt slike spørsmål:

Hvor mange samiskspråklige bor det her? Hvor gamle er de? Hvor mange ungdommer snakker samisk?

Hvor mange barn i skolealder? Hvor mange barn i førskolealder? Har dere nok lærere og læremidler? Snakker de samiskspråklige barna samisk med hverandre? Ofte har jeg måtte stille tillegsspørsmålet; «Hvorfor ikke?»

Så har jeg fulgt opp med å spørre: Er det samiskspråklige ansatte i kommunadministrasjonen? Har dere samiskspråklige leger? Sykepleiere? Ansatte i eldreomsorgen? osv.

Får ikke tjenester

Folks svar har jeg sjekket mot andre folks viten og informasjon fra offentlig tilgjengelige kilder. På denne måten har jeg fått fram et ganske bra bilde av språksituasjon i hvert enkelt område. Og en ting er det ikke tvil om. I de fleste samiske områdene får ikke folk nødvendige offentlige tjenester på samisk.

Et stygt eksempel på dette fant jeg i Enare kommune der de gamle dør språkløse. Etter å ha blitt senile og mistet finskkunnskapen, kan ikke gamle samer kommunisere med pleierne på seniledemente avdeling der ikke en eneste behersker samisk.

Det er også situasjon i mange andre områder. I atter andre områder er det ikke tilstrekkelig antall plasser i de samiske barnehagene, andre steder får ikke samiskspråklige barn undervisning på samisk, og vanlige folk får ikke bruke samisk i kontakt med myndighetene selv om de har rett til det.

Kåfjord stanset

Ved informanters hjelp og Samisk språkråds statistikk fant jeg ut at det er ca. 600 samiskspråklige i Kåfjord kommune. De fleste av disse er over 50 år. Da er det klart at her forsvinner språket dersom de ikke setter i verk spesielle revitaliserings tiltak.

Det er gjort. Kåfjord kommune er en del av forvaltningsområdet for samisk språk, og på språksentret i kommunen er folk i daglig virksomhet med å fremme språket og Sámi allaskuvla har gjennomført språkundervisning på høyere nivå.

Den kommunale skolen tilbyr undervisning i samisk både som første- og andrespråk, og et samiskspråklig barnehagetilbud er blitt etablert.

Derfor er det håp om at Kåfjord kan stanse språkbyttet, men fordi det kun er i overkant av ti samiskspråklige barn i kommunen, vil antallet språkbærere synke jevnt i tida framover dersom man ikke klarer å sette i verk enda bedre revitaliseringstiltak.

Lett med barn

Forøvrig er det ikke så vanskelig å finne ut hvor mange samiskspråklige barn det er i et område. Det er mye vanskeligere å finne antallet samiskspråklige voksne.

De fleste barna som idag behersker samisk, går i samisk klasse på skolen. Det er bare å spørre samisklærerne om hvor mange de er. Dersom det er samiskspråklige barn i norsk, svensk eller finsk klasse, så vet de samme lærerne om dem også.

I Enare gjorde jeg følgende for å finne

antallet samiskspråklige. Jeg spurte en gruppe på tre, fire personer hvor mange unger det er i førskolealder i kommunen som kan nordsamisk eller som lærer det hjemme dersom de ennå ikke har begynt å snakke.

Gruppen tok en rask opptelling av hvem sine barn det er som går i barnehagen. Deretter telte de hvor mange barn det er i de samiskspråklige bygdene. Svaret ble totalt 30. Antallet skolebarn var i overkant av 60.

Antallet voksne samiskspråklige fant vi ved å telle hvor mange det er som bor i de typiske samiske bygdene. Deretter telte informantene mine en for en de samiskspråklige som bor i Ivalo, Enare og de andre «finske» bygdene.

Det totale antallet ble ca. 500 nord-samiskspråklige i hele kommunen. Ut fra dette kan man si at ganske mange barn behersker samisk i forhold til voksne. Likevel vil antallet samiskspråklige synke i Enare i tida framover, fordi det er flere eldre samiskspråklige enn barn.

En av de gode nyhetene er likevel at nesten alle samiskspråklige foreldre i Enare lærer de yngste barna samisk.

Beste framgang

I Karasjok snakker 80 prosent av skoleungene, og nærmere 90 prosent av ungene i førskolealder samisk. Da er det naturligvis klart at her forsvinner ikke samisk med det første. Når en i tillegg oppdager at en større prosent barn enn foreldre snakker samisk, da forstår man at noe spesielt har skjedd.

Jeg begynte å spørre meg for på skolen og hos barnehagekonsulentene, og fant ut at halvparten av dagens samiskspråklige barn kommer fra hjem der bare en av foreldrene snakker samisk.

En annen sak som samtidig kom fram, var at motstanden mot samisk nesten er helt forsvunnet i Karasjok. Dette er spesielt. Husk at det var språkkrig i Karasjok fram til slutten av 1980-tallet.

Manifestasjonen av språkfreden er kommunens tospråklighetsplan som slår fast at alle barn, også de norskspråklige, skal ha en del av undervisningen i alle fag på samisk. For 10-15 år siden ville en slik plan skapt revolusjon, eller iallfall ført til etableringen av en norsk privatskole i Karasjok. Men nå ønsket de norskspråklige foreldrene tilbudet hjertelig velkommen.

Jeg har ikke fulgt opp arbeidet som gjøres for å gjennomføre tospråklighetsplanen. Men jeg vil likevel nevne at en årsak til at Karasjok kan sette i verk omfattende språktiltak i skole- og barnehagesektoren, er at de fleste ansatte er

utdannede samiskspråklige. En stor del av dem har tatt sin utdannelse ved Sámi allaskuvla de siste ti år.

Overraskende informasjon

Jeg visste mye om språksituasjonen allerede da jeg begynte undersøkelsen, men noen områder har likevel overrasket meg.

Jeg trodde at Tana og Utsjoki skulle ha en temmelig lik språksituasjon. Men de to nabokommunene på hver sin side av grensa mellom Finland og Norge viste seg å være som natt og dag.

Selv om det har skjedd mye negativt i Tana - med Nei til Sameland, folkeaksjon mot samisk læreplan og demonstrasjoner - så går det framover med samisk språk.

Antall samiskspråklige barn har økt, og de fleste norskspråklige foreldre velger samisk som fag til barna i skolen. Bruken av samisk språk i kommunesentret Tana Bru har også økt bemerkelsesverdig.

Både Tana og Utsjoki har kommunesentre som er eller har vært svært fornorsket/forfinsket, mens halvparten av kommunens befolkning er samiskspråklige og i klart flertall i mange bygder.

Samisk er offisielt språk i begge kommunene, og i en viss utstrekning er det mulig å bruke samisk i de fleste sammenhenger i livet. Begge kommunene har samiskspråklige barnehager og skoletilbud, og mange samiskspråklige arbeider i kommuneadministrasjonene og i andre offentlige stillinger.

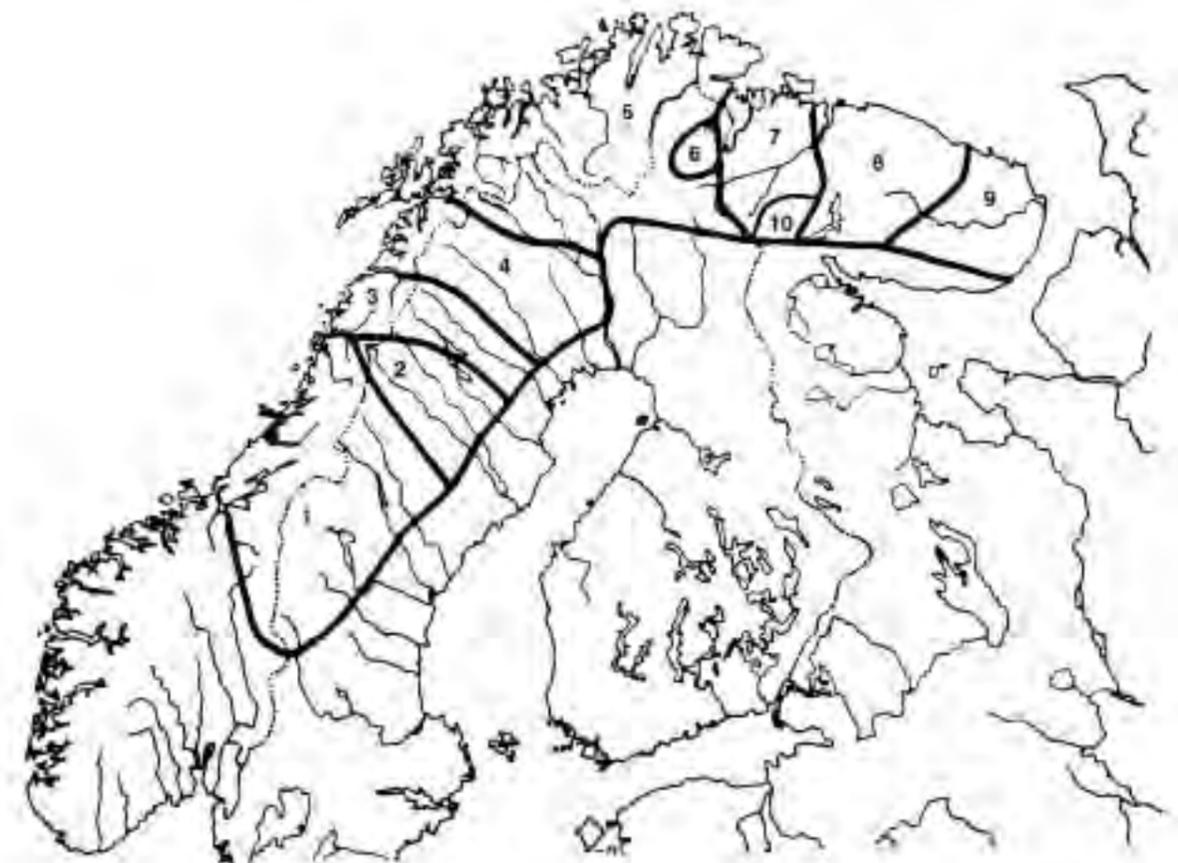
Men til tross for det: Tana har klart å stanse fornorskningen, som hadde kommet svært langt. I Utsjoki finnes det knapt nok samiskspråklige småunger. Selv unge samiskspråklige foreldre snakker bare finsk med ungene sine. De klarer ikke, eller de gidder ikke å snakke samisk. De har ikke lenger noen språklig optimisme.

Katastrofeområde

Det språkbyttet som skjedde på kysten av Troms og Finnmark for 40-50 år siden skjer i dag, i vår opplyste tid. Dette er skremmende, og jeg vil nesten foreslå at vi utnevner Utsjoki til nasjonalt samisk katastrofeområde der man setter inn spesielle hjelpetiltak for å snu utviklinga.

Den største forskjellen som jeg kan se mellom Tana og Utsjoki, er at man i Tana har bygd opp egne samiskspråklige skoletilbud, der Sameskolen i 20 år har fått styrke barnas språkkunnskaper og sjøtillit.

Utsjoki kommune har på sin side finsk og samisk undervisning på de samme skolene, og finsk språk får dominere ved de fleste anledninger, slik at samisk

Sámi gielat - Samiske språk

- 1 Máttasámegiella/Sørsamisk
- 2 Ubmisámegiella/Umesamisk
- 3 Bihťasámegiella/Pitesamisk
- 4 Julevsámegiella/Lulesamisk
- 5 Davvisámegiella/nordsamisk
- 6 Anárašsámegiella/Enaresamisk
- 7 Golttásámegiella/Skoltesamisk
- 8 Giellđasámegiella/Kildinsamisk
- 9 Darjjisámegiella/Tersamisk
- 10 Áhkkilsámegiella/Akkalassamisk

Dárogiella/Norsk:	mamma	jeg	menneske	bra	tørr
Máttasámegiella/Sørsamisk:	tjiddje	manne	almetje	buorie	gejhkie
Julevsámegiella/Lulesamisk:	eadnie	mån	ulmusj	buorre	gájkkes
Davvisámegiella/nordsamisk:	eadni	mun	olmmoš	buorre	goikkis
Anárašsámegiella/Enaresamisk:	enni	mun	olmooš	šiev	koškes
Golttásámegiella/Skoltesamisk:	jienn	mon	áálmaž	šiegg	káá'skess
Giellđasámegiella/Kildinsamisk:	jienn	munnn	olma	šig	koašškk

knapt nok høres utenfor klasserommet. Det er enkelt å sammenligne Tana/Utsjoki med en annen gruppe som lykkes bra med språkarbeidet. Sameskolen i Troms i Målselv kommune har ca. 30 elever, alle samiskspråklige. Jeg bodde sammen med elevene på skoleinternatet i tre dager. Ikke en gang hørte jeg barna eller ungdommene snakke norsk. Foreldre jeg snakket med sa at det vil være veldig vanskelig å fremme barnas språk uten en slik skoles hjelp, selv om de selvfølgelig ville snakke samisk hjemme.

Integrering ødelegger
Min erfaring er at samisk språk er i slik minoritetssituasjon i de fleste områdene at vi er tvunget til å velge. Dersom vi skal fremme språket og sørge for at nye generasjoner vokser opp med et sterkt samisk språk, da må vi sette inn krefter på å bygge opp reine samiskspråklige tilbud for barn og unge. Mange snakker så pent om integrering. Men det jeg har sett, er at denne integreringen vanligvis ikke er noe annet enn

assimilasjon inn i norsk, finsk, svensk eller russisk. Jeg må til slutt få lov til å si at min spådom, om at antall nordsamiskspråklige er 12 000 om 30 år, er gjort under forutsetning av at dagens situasjon fortsetter. Det er ennå mulig å stoppe språkdøden. Men da må vi ta i bruk bedre metoder. Det er klart at Sámi allaskuvla må ha en sentral rolle i å lære disse revitaliseringsmetodene til våre språkarbeidere. ■■

- Klohkka lei vihtta váile

Čuohte jagi dás ovdal láite eiseválddit ahte Porsáנגgu mánát ledje nu čuorbbit. Nu unnán sis máhtte ja áddejedje dárogiela. Dál lea dušše 18 skuvlamánás sámegiella eatniegiellan. Dattetge sámegiela dilli lea buorránan maŋimuš jagiid.

– Porsáנגgus lea várra beaggán ahte mii leat bissehan muhtin muddui dan dili mii lei badjánan, ahte sámegiella lei jávkamin.

Ná álggii Kirsten Porsanger iežas sáhavuoru Sámi allaskuvlla ávvoemináras. Dasto muitalii mo eiseválddit láite dili mii lei čuohte jagi dás ovdal. Buot maid oahpaheaddji dajai, dan fertii dadjat golmma gillii; dáro-, sám- ja suomagillii vai mánát áddejit.

13 máná álggus

Muhto nu ii lean dilli go Kirsten Porsanger álggii sámegiellain bargat Leavnnja skuvllas 1977. Dalle easka álggahuvvui sámegielloahpahas ja 13 máná serve.

Ieš lei Kirsten Porsanger bargan Samvirke buvdas. Ii dattetge dovdan nu olu sápmelaččaid Porsáנגgus.

– Sámit orrot Skuvvanváris, gádden mun. Muhto go jerran mánáin manin sii áigo oahppat sámegiela, de easka fuobmájin geaid sii leat mánát, ja ahte gielddas ledje hui olu čiegu sápmelaččat. Mun guhte barga buvdas, in diehtán.

Otne lohket 142 máná sámegiela Leavnnja skuvllas. Olles gielddas 206 máná leat man nu dási sámegielloahpahas. Dát lea juoidá maid Kirsten Porsanger atná buorrin gielddas gos leat birrasiid 550 skuvlamáná.

Gávccinuppelohkásis lea sámegiella vuosttašgiellan.

Váikko mánáin lea buorre beroštupmi oahppat sámegiela, de lea liikká stuorra váttisvuhta ahte váilot sámegiellat oahpaheaddjit buot gieldda skuvllain.

Eará váttisvuhta lea ahte olu mánát heitet gaskan. Dat oahppagohtet sámegiela, muhto de heitet.

– Mis lea stuorra hástalus daid bisuht. Mánát háliidit oahppat sámegiela, muhto dovdet ahte eai oahpa, ja de heitet.

Dat lea hui váivi ja hui unohas mu mielas, váidala Kirsten Porsanger.

Su sávaldat Sámi allaskuvllii livččii ahte skuvla eanet beroštivččii nubbigiella oahpahas mainna eanemusat rahčtet Porsáנגgus.

Dáruiduhtin álgá

Porsáנגgu dáruiduhtin álggahuvvui albmaláhkai easka maŋŋá nuppi máilmmesoadi. Dalle huksejedje millitearat olu doaimmaid Porsángu.

Kirsten Porsanger jáhká ahte earenoamážit Leavnnjas dáruiduvve dáid doaimmaid dihte.

– Sámegiella birgii gal Billávuona bealde, ja maiddái Bissejoga guovllus. Olbmot geavahedje sámegiela ruovttus ja meahcis, muhto go bohte márkanbáikái, de geahčaledje dárusti.

Dál lea dattetge dáruiduhtin joavdan guhkás eanaš Porsáנגgu giláziin. Sii geat geavahit giela leat 40 jagis bajás. Leat hui unnán olbmot gaskal 18 ja 30 jagi geat máhttet ja geavahit sámegiela. Juste diet buolva lea massán giela.

Giela doaivva lea diedusge mánát, ja maiddái Porsáנגgus vigget nannet mánáid sámegiela sámegiellat mánáidgárdis. Guokte sámí mánáidgárdi leat Porsáנגgu gielddas, Ájanas mánáidgárdi Leavnnjas ja Mearrasámi mánáidgárdi Billávuonas.

– Ájanas mánáidgárdi, mii álggii doaibmat juo 1987, lea dahkan olu. Leat olu guovttegiellat mánát dál. Oaidnit ieš maid sii barget go ieža ožžot mánáid 10, 15 ja 20 jagi geažes. Álgetgon geavahit giela iežaset mánáide.

Bággus dál bargat

«Klohkka lea vihtta váile», lohke čieža jagi áigi. Porsáנגgus dadjet klohkka iige diibmu, fuomášuhtá Porsanger.

– De dat dadje ahte: «Jos mii áigut dahkat maidege, de fertet dahkat dan dál ja mii fertet ieža dan dahkat».

– Mii leat fas geahččalan čohkket návccaid Sámi giellaguovddáza bokte. Ovdal lei hui dáhpedorpmis mo mii barggaimet giellain, visot lei dadjat juo priváhta dásis. Mii háliideimmet geahččalit bargat giellain almmolaš dásis. De beassá oaidnit menestuvvat go mii vai eat, dadjá Porsanger.

Giellaguovddázis geavahit eandalitge vuoras olbmuid oahpaheaddjin ja láides-teaddjin. Dan sii dahket dihtomiellaččat.

– Mii didiimet dalle juo ahte lei stuorra

Kirsten Porsanger lea bargan Porsáנגgu sámí giellaguovddázis álggu rájes.

Kirsten Porsanger har jobbet ved Samisk språksenter i Porsanger siden starten.

ressursa mii ii lean geavahuvvon giella-barggus, namalassii vuorraset olbmot ja nu gohčoduvvon dábálaš olbmot. Dakkárat geat máhttet sámegiela ja dovdet kultuvrra. Eat mii diehtán gillejit go sii dádjut minguin, muhto bures lea mannan.

Go vuos lea oahpásnuvvan giellaguovddázis, de dovdet olbmot gudet guimmiideaset sámegiela bokte. Dalle lea váttis hállat eará go sámegiela go deaivvadit márkanis.

– Mii gal eat leat iskan ášši. Muhto olbmot han dadjet ahte sámegiella gullo dál buvdain ja eará almmolaš báikkiin.

Giellastuimmit nohkan

Porsáנגgu giella lea oassi Sámegiella hálddašanguovllus. Dán searvamis háddjani Porsáנגgu álbmot. Olbmot lágidedje vuolláičállinaksuvvna giellalága vuostá, mánát heite sámasteames ja bearrašat luodanedje.

Stuimmit nohke dalán maŋŋá go mearrádus lei dahkkon. Dat geat barge ovddidit sámegiela besse geavahit buot návccaid oahpaheapmái ja eará giellabarguide.

– Otne oaidná ahte mii leat mannan dán proseassa čada. Go sámí oahppolána bodii, de dat dohkkehuvvui hui jaskadit Porsáנגgus. Lean gullan ahte vuostálastit vigge čohkket olbmuid álbmot-čohkkimii. Muhto dohko bodii dušše okta

olmmoš, lágideaddjiid ja Deanu gussiid lassin .
Kirsten Porsanger giitá otne daid geat

rahče oázžut Porsáנגgu fárrui Sámegiella hálddašanguvlui.
– Ollogat sis leat jaskkodan sámí ášši

doarrumis, muhto sii leat duogábealde ja mii diehtit ahte sii leat mielde, deattuha son. ■■

- Klohkka var fem på

For hundre år siden klagde myndighetene over at barna i Porsanger var så dumme. Få av dem behersket norsk. Nå har bare 18 skoleelever samisk som morsmål. Til tross for det har situasjon for samisk språk blitt bedre de siste åra.

– Det har kanskje gått rykter om at vi i Porsanger - til en viss grad - har klart å stoppe den situasjon som hadde oppstått, at samisk språk holdt på å forsvinne.

Slik startet Kirsten Porsanger sitt innlegg på Sámi allaskuvlas jubileumsseminar. Deretter fortalte hun om myndighetenes klagesang for hundre år siden. Alt som læreren skulle si, måtte hun si på tre språk; norsk, finsk og samisk, for at elevene skulle forstå.

13 barn i starten

Men slik var ikke situasjon da Kirsten Porsanger begynte å jobbe med samisk ved Lakselv barneskole i 1977. Først da startet undervisning i samisk og 13 barn stilte opp.

Kirsten Porsanger hadde tidligere jobbet på samvirkelaget i bygda. Men likevel kjente hun ikke så mange samer i Porsanger.

– Samene bodde i Skoganvarre, trodde jeg. Først da jeg spurte barna hvorfor de ville lære samisk, oppdaget jeg hvem sine barn de var, og at det var veldig mange skjulte samer i Porsanger. Jeg som hadde jobbet på butikken, visste det ikke.

I dag leser 142 elever samisk ved barneskolen i Lakselv. I hele kommunen har 206 barn samiskundervisning på ett eller annet nivå. Dette synes Kirsten Porsanger er et bra resultat i en kommune med ca. 550 barn i grunnskolen.

Atten av disse barna har samisk som førstespråk.

Selv om barna har stor interesse for faget, er lærermangelen et stort problem.

Alle skolene i kommunen mangler samiskspråklige lærere.

Et annet problem er at mange barn slutter å følge samiskundervisningen. De begynner å lære seg samisk, men så forsvinner de.

– Vi har en stor utfordring i å få dem til å fortsette. Barna har lyst til å lære samisk, men så føler de at de ikke lærer noe, og dermed slutter de. Jeg synes det er veldig trist og leit, sier Kirsten Porsanger.

Hennes ønske til Sámi allaskuvla er at skolen setter mer krefter inn på å utvikle metoder for andrespråkundervisningen som de har mest av i Porsangerskolene.

Fornorskingen begynner

Fornorskingen i Porsanger begynte for alvor etter andre verdenskrig. Da bygde millitæret ut flere anlegg i Porsanger.

Kirsten Porsanger tror at spesielt Lakselv ble fornorsket på grunn av millitærets aktiviteter.

– Samisk klarte seg bra på Billefjord-sida og også i Børselvområdet. Folk brukte samisk hjemme, på fjellet og ute på sjøen. Men når de kom inn til Lakselv, gikk alt på norsk.

Nå er fornorskingen kommet langt i de fleste av bygdene i Porsanger. De som bruker samisk er fra 40 år og oppover. Det er svært få mellom 18 og 30 som behersker samisk. Den generasjonen er tapt.

Håpet for språket er naturligvis den oppvoksende generasjon, og også i Porsanger kommune forsøker de å styrke barnas språk i samiskspråklige barnehager. To slike barnehager er det i kommunen. Ajanas barnehage i Lakselv og Sjøsamisk barnehage i Billefjord.

– Ajanas barnehage ble startet opp i 1987 og har hatt stor betydning. Vi har mange tospråklige barn i dag, og det blir spennende å se hva de gjør når de selv får barn om 10, 15, 20 år. Lærer de sine egne barn samisk? spør Porsanger.

Nu eller aldri

«Klokka er fem på», sa folk i Porsanger for syv år siden, forteller språkarbeideren videre.

– Så fulgte de opp med å si: «Hvis vi

skal gjøre noe for språket, så må vi gjøre det nå, og vi må gjøre det selv».

– Vi på vår side har forsøkt å samle kreftene i Samisk språksenter. Tidligere var språkarbeidet veldig tilfeldig, du kan nærmest si at det foregikk på privat initiativ. Vi ville prøve å dra arbeidet over i den offentlige sværen. Så får andre vurdere om vi har lyktes eller ikke, sier Porsanger.

På språksenteret trekker de inn eldre folk som lærere og foregangsfolk. Det er bevisst gjort.

– Vi visste at vi hadde en stor ubrukt språkressurs i eldre og såkalte vanlige folk. I slike som behersker samisk og kjenner kulturen. Vi visste jo ikke om de var interessert i å hjelpe oss, men det har gått bra, konstaterer Kirsten Porsanger.

Når folk først har blitt kjent på språksenteret, så identifiserer de hverandre med samisk språk. Da er det vanskelig å snakke noe annet enn samisk når de treffes ute i bygda.

– Vi har ikke undersøkt saken nærmere, men folk sier at nå hører man samisk på butikken og andre offentlige steder.

Språkstriden over

Porsanger kommune er en del av forvaltningsområdet for samisk språk. Innlemmelsen i det området splittet befolkningen. Motstanderne arrangerte underskriftsaksjon, barn sluttet å snakke samisk, og familiemedlemmer stod steilt i mot hverandre.

Bråket la seg straks beslutningen var tatt. De som jobber for å fremme samisk språk, har siden fått jobbe i fred.

– I dag ser vi at vi har gått igjennom prosessen. Da samisk læreplan kom, ble den stilt og rolig akseptert i Porsanger. Jeg har hørt at noen motstandere prøvde å arrangere folkemøte om saken. Men til det møtet kom det ikke flere enn en deltaker, arrangørene og gjester fra Tana.

Kirsten Porsanger takker i dag dem som gikk i bresjen for å få Porsanger med i forvaltningsområdet for samisk språk.

– Mange av dem har redusert sin innsats for samiske saker, men de er i bakgrunnen og vi vet at de støtter oss. ■■

- Strukturrralaš vealaheapmi

Toivo West gohčoda Ohcejoga gieldda ja Ohcejoga searvegotti barggu sámegiela ektui strukturrralaš vealaheapmin. Sámegiela árvu ii leat buorre vaikko lea nanamus giellaguovlu Suoma bealde.

West bargá oahpaheaddjin Gáregasnjárgga skuvllas badjin Deanuleagis. Logaldallamis Sámi allaskuvlla ávvošenáras attii son gova dálá gielladillis, sihke gielladillis dalle go ieš lei mánnán ja skuvlla oahppin.

Suomelaš skuvla

– Álgen 60-logus Gáregasnjárgga mánáidskuvlii. Dalle lei skuvla áibbas dego dábálaš suomelaš skuvla. Doppe ii sámegiella gullon eará go mánáid gaskkas stoahkamis. Mudui jodihuvvui áibbas Suoma vuoddoskuvlla ortnegiid ja plánaid mielde.

– Gaskaskuvlla vázzen Avvilis 60-logu loahpas ja 70-logu álggus. Das lei vel uhcit sámegiela sadji. Sámemánát šadde dego šiitit iežaset sámevuoda ja sámegiela. Doppe nogaige sámasteapmi maid dái friijaáiggi ja gaskadiimmuid áiggi. Mii dedduimet nu garrasit ahte eat duostan sámegiela hállat.

Vuoddoskuvlla manjá jottkii Toivo West skuvlavázzima Avvila logahagas ja čálii doppe studeantan. Dan manjá beasai oahpaheaddji allaskuvlii Oului.

– 1980 logu álggus fitnen hárhjehalla-min oahpaheaddjin Gáregasnjárgga mánáidskuvllas. 1979 lei álggahuvvon sámegiela oahpahas Suoma bealde. Lei áibbas álggus, eai leange nu galle mánáid sámegiela oahpahas joavkkus. Golbma, dahje njeallje, orun muitimin. Eanaš oahppit ledje suomagiela oahpahas.

Sámegiela oahpus

Dán álgoálggu rájes lea dilli buorránan.

Gáregasnjárgga skuvlla 65 oahppis bealli váldá oasi sámegiela oahpahas.

Dattetge leat ain eatnašat sámi mánát geat váldet oasi suomagiela oahpahas. Guovllus eai leat go golbma suomelaš mánnábearraša main leat birrasiid logi máná. Earát 55 máná leat sámit.

– Orru gal nu ahte sámegiela oahpahas joavku stuorru. Muhto eai buot sápmelaš vanhemaš bija mánáid sámegiela oahpahasii. Sáhtta geavvat nu ahte nubbi máná lea sámegiela oahpahas, muhto de bidjá nuorat máná suomagiela oahpahasii, dahje vaikke mat nuppe láhkai. Oahpahasgiella ii leat dat mii mearrida goappá luohkkái buot vanhemaš bidjet máná. Dasa leat ollu eará sivat. Jos gránnjádálu skibir máná suomagiela luohkkái, de biddjo maid dá máná suomagiela luohkkái, čilge West.

Dattetge buot boares ovdagáttut eai leat jávkan. Son gullá maid dái dán áiggi ahte sámegiella mahkáš lea hehttehussan suomagiela oahppamis. Dahje ahte sámegiella hehte máná ovdáneami eará skuvlaávdnasiin.

Buorre vuolledásis

West lohka sámegiela oahpahas čadahuvvo bures Gáregasnjárgga vuolledásis - mánáidskuvllas.

– Min skuvllas leat logi oahpaheaddji - vidas leat sámegiela olbmot ja vidas fas suomagiela. Eanaš sámegiela oahpaheaddjit geavahuvvot mánáidskuvlla dásis, ja danin doaibma oahpahas bures sámegiellii. Dál lea maid ihtán dohko dakkár mánát geaid stuorát oappát ja vielljat leat vázzán suomagiela oahpahas, illuda West.

Muhto badjedásis 7.-9. luohkás oaidná son hehttehusaid sámegiellii ja sámi kultuvrii. Vuosttažettiin daningo badjedásis lea fágaoahpaheaddjiortnet, mas fágaoahpaheaddjit ovddasvástidit eanaš oasi oahpahas.

– Dát fágaoahpaheaddjit leat eanaš suomelaščat, eaige sápmelaš fágaoahpaheaddjit gávdno nu ollu.

Eai sámás geasset

Sámegiela státus boahká bures ovdan

Toivo West lohka giel-ladikšuma leat álfárot sámegiela oahpaheaddjiid veagas Ohcejoga gielddas.

Toivo West forteller at språkrøktsarbeidet er helt overlatt til de samiskspråklige lærerne i Ohcejohka kommune.

čakčat go skuvla álgá. Dalle mánát eai šat sámás.

– Mánát leat suomastan oppa geasi, ja oahpaheaddjin lea garra hommá oazžut sin fas hállat sámegiela gaskaneaset ja friijaáiggi, dovddasta West. Son velá almmuha ahte láve risset sámegiela ruovttoluotta.

– Dat lea dušše dadjanvuohki, son vuige ja lasiha: - Muhto jos oahpaheaddji ii gozit oppa áiggi dakkár doaimma, iige leat muhtinlágan giellabolesin, de sáhtta geavvat nu ahte mánát dušše suomastiit gaskaneaset. Sámegiella gullo dušše luohkkáseinniid siskkoale.

Skuvla - giela dorvun

Skuvla lea dattetge sámegiela dorvun

Ohcejogas. West lohka sámegiela ovddideapmi lea skuvlla veagas viehka muddui, ja son moaitá garrasit dan biras-tahti servodaga danin go dat ii doarjjo sámegiela.

– Oaivvildan Ohcejoga gieldda, muhto maid dái searvegotti. Searvegottis lea hui ollu ressursat mánáide ja nuoraide, ja dat bidjá suomagiela doaimmaide. Sámegiellii ii leat mihkkege. Dát lea mu mielas strukturrralaš vealaheapmi.

Dán dili ovddasvástidit sápmelaščat ieža oalle muddui, oaivvilda Toivo West.

– Mii sápmelaščat leat guhka hálddašan Ohcejoga gieldda sihke gielddahálddaha ja searvegotti, nu ahte sápmelaščat leat ieža mielde dohkkeheamen ja guottiheamen dán dili.

Son lohka dákkár vealaheami oidnot bures virggi almmuhemiin. Suoma bealde lea boahán johtui ruhtadanláhka mas stáhta lea lohpidan máksit buot goluid mat leat sámegiela oahpaheamis, muhto liikká Ohcejoga giela ii leat váldán vuhtii dán odda lága.

– Oainnán ášši nu ahte giela viggá duššindahkat lágaid. Go Ohcejoga girko-siiddas báhcet sámegiela oahpaheaddjit ealáhahkii, de sirdojuvvot sámegiela olbmot eará virggiin dasa. Dienna lágiin sámegiela oahpaheaddjimearri unnu, ja suomagiela mearri lassána.

Li áibbas čáhppadin

Sámegiela státus Suoma beale Badje-Deanus boahká maid dái ovdan das ahte

sámegiellurssat eai leat ordnejuvvon Gáregasnjárgga guovllus guhkes áiggi.

– Sápmelaščat eai beroš oahppat iežaset giela. Jos geat nu háliidit oahppat sámegiela, de leat rivgut dábálaščat, muitala Toivo West.

– Dattetge ii oainne dili áibbas čáhppadin. Mis lea dál sámegiela mánáidgárdi vuoddoduvvon Gáregasnjárggi. Historjálaščat lea Gáregasnjárga/Vuovdaguoika dat eanemus sámi guovlu Kárásjoga ja Guovdageainnu lassin, ja goitge Suoma bealde. Ii leat nu manahuvvomis mihkkege, muhto jos ná joatkašuvvá, de lea ballu ahte sámegiela dili duodaid hedjona. ■■■

- Strukturell diskriminering

Toivo West kaller Ohcejohka kommune og menighetsrådets neglisjering av samisk språk for strukturell diskriminering. Det samisk språks status er lav i Ohcejohka, selv om dette er det sterkeste samisk-språklige området på finsk side.

West jobber som lærer på Gáregasnjárga skole øverst i Tanadalen. I sitt foredrag under Sámi allaskuvlas jubileumsseminar ga han både et bilde av dagens språksituasjon og av språksituasjon slik den var da han var liten og elev på skolen.

Finsk skole

– Jeg begynte som elev på Gáregasnjárga barneskole på slutten av 60-tallet. Skolen var da helt som en vanlig finsk skole. Samisk hørte man ikke, utenom mellom barna i leken. Ellers ble skolen drevet strengt etter finsk grunnskoles planer og forordninger.

– Ungdomsskolen gikk jeg i lvalo på slutten av 60-tallet og begynnelsen av 70-tallet. Der hadde samisk språk enda mindre plass. Samebarna måtte på en måte fornekte sitt eget opphav og sitt språk. Her sluttet vi å snakke samisk med hverandre, også i fritida og i friminuttene. Vi ble så sterkt undertrykte at vi ikke torde snakke samisk.

Etter ungdomsskolen fortsatte Toivo West skolegangen på lvalo videregående skole. Han tok studenteksamen, og kom inn på lærerhøgskolen i Oulo.

– På begynnelsen av 1980-tallet hadde jeg praksisperiode som lærer ved Gáregasnjárga barneskole. I 1979 hadde man for første gang startet opp med undervisning på samisk på finsk side. Det hele var i sin spede begynnelse, og det var få barn som tok imot undervisning på samisk. Visstnok bare tre eller fire. De fleste elevene skulle ha undervisning på finsk.

Undervisning på samisk

Fra denne spinke begynnelsen har det gått framover. Rundt halvparten av de 65 elevene på Gáregasnjárga skole mottar nå undervisning på samisk. Men likefullt er de fleste av elevene i finsk-klassene samer. Området har bare tre finske barnefamilier med rundtregnet ti barn.

De andre 55 elevene er samer.

Det ser nok ut til at samisk-klassene blir større. Men fortsatt er det tilfeldighetene som spiller inn når foreldrene avgjør om barnet skal gå i finsk eller samisk klasse. Ofte skjer det at ett av barna går i samisk klasse, men likevel plasserer foreldrene et yngre søsken i finsk-klassen, eller gjerne motsatt. Det er ikke undervisningsspråket som bestemmer klassevalget. Det er andre ting som spiller inn.

– Hvis kameraten i nabohuset begynner i finsk-klassen, da sender også denne familien barnet sitt dit, forklarer West.

Heller ikke alle gamle fordommer er forsvunnet. Toivo West får ennå høre samisk kan være et hinder for finskundervisningen. Eller at samisk kan forringe undervisningen i andre fag.

Bra barneskole

West forteller at undervisningen på samisk blir gjennomført på et akseptabelt nivå på lavstadiet - barneskoletrinnet - ved Gáregasnjárga skole.

– Ved vår skole arbeider det ti lærere - fem av dem er samiskspråklige og fem finskspråklige. De fleste av de samiskspråklige lærerne underviser i barneskolen, og derfor fungerer undervisningen på samisk bra der. Nå har det også dukket opp barn i samisk-klassene som har hatt eldre søsken som har gått i finsk-klassene, sier en fornøyd Toivo West.

Men på ungdomsskoletrinnet er ikke forholdene like bra. Her ser West hinder både for fremme av samisk språk og kultur. Dette er først og fremst fordi man i den finske ungdomsskolen - høgstadiet - har en faglærerordning, der det er faglærerne som har ansvar for det meste av undervisningen.

– Disse faglærerne er stort sett finlendere, samiske faglærere finnes det ikke mange av.

Anti-samisk sommer

Samiskens status i området kommer godt fram om høsten når skolen begynner. Da snakker ikke barna samisk lenger.

– Barna har snakket finsk hele sommeren, og lærerne har en hard jobb med å få dem til å snakke samisk med hverandre i timene og i fritida, innrømmer West. Han avslører til og med at noen pleier å «rise» samisken tilbake.

– Det er riktignok bare et uttrykk vi har, retter han og fortsetter mer alvorlig.

– Men hvis ikke lærerne er påpasselige hele tida og fungerer som et slags språkpoliti, så snakker barna bare finsk med hverandre. Samisk blir forbeholdt klasserommet.

Språkets beskytter

Skolen er likevel samiskens beskytter og håp i Ohcejohka kommune. West sier det så sterkt som at utviklingen av samisk språk langt på vei er overlatt til skolen, og han kritiserer kraftig det omkringliggende samfunnet fordi de ikke støtter språk-arbeidet.

– Jeg retter kritikken først og fremst mot Ohcejohka kommune, men også mot menighetsrådet. Menighetsrådet har mye ressurser til barne- og ungdomsarbeid, og de bruker alt på finskspråklige aktiviteter. På samisk har de ingenting. Dette er etter mitt syn strukturell diskriminering.

Ansvar for denne situasjon har den samiske befolkningen selv, etter Toivo Wests mening.

– Vi samer har hele tiden forvaltet både kommuneadministrasjonen og menighetsrådet i Ohcejohka kommune. Så det er samer selv som godtar og fører denne politikken videre.

Han bruker kommunens utlysning av stillinger som et eksempel på at denne diskrimineringen fortsetter. I Finland har staten ved lov påtatt seg å dekke alle utgifter kommenene har når de underviser på samisk. Dette har ikke Ohcejohka kommune tatt hensyn til.

– Jeg ser det slik at kommunen prøver å underkjenne finsk lov. Når de samiskspråklige lærerne ved skolen i kommunesentret går av med pensjon, da flyttes andre samiskspråklige til deres stillinger. Deretter ansetter man flere finske lærere. På den måten minsker det totale antallet samiskspråklige lærere, og antallet finskspråklige øker.

Ikke helsvart

Den lave statusen for samisk språk kommer også fram ved at det ikke har blitt arrangert samiskkurs i Gáregasnjárga-området på lang tid.

– Samer bryr seg ikke om å lære sitt eget språk. Hvis noen skulle være interessert i å lære seg samisk, ja da kan du være sikker på at det er noen finske damer, opplyser Toivo West.

– Likevel kan jeg ikke si at situasjonen er helsvart. Vi har nå fått opprettet en samisk barnehage i Gáregasnjárga. Historisk sett er Gáregasnjárga/Vuovdaguoika det mest samiske område bortsett fra Karasjok og Kautokeino, og iallfall er det det mest samiskspråklige området på finsk side.

– Men det er ikke slik å forstå at språket ikke kan gå tapt. Hvis det fortsetter slik som nå, så er jeg redd for at situasjonen for samisk språk blir kraftig forverret. ■■

Mearrasápmelaš Ingar Eira lea eret Jáhkovuonas Finnmárkku rittus. Son lea vásihan man váttis lea oážžut gielladoaimmaid johtui olggobealde sámegiela hálddašanguovllu.

Sjosamen Ingar Eira er fra Kokelv på Finnmarkskysten. Han har erfart hvor vanskelig det er å få igang språktiltak utenfor forvaltningsområdet for samisk språk.

– Bázahallat giellaguovllu ektui

– Soaitá orrut leamen fuoikun, muhto min guovllus lea geavvan nu ahte rahčamušat olahit mihttomeriid Sámegiela hálddašanguovllus leat váikkuhan nu ahte mii leat bázahallan.

Ingar Eira - mearrasápmelaš Finnmárkku rittus - lea mánga jagi rahčan oážžut sámegieloahpahusa Jáhkovuona skuvlii ja dan doalahit. Dušše moadde jagi lea lihkestuvvan.

– Mii šállošahhtá, lea ahte ii oktage oro sáhttimin moktege veahkehit min, šlundu Eira.

Son lohka ollu eará sámegiellaguovllut olggobeal Sámegiela hálddašanguovllu, orrot leamen seammá dilis go sii.

– Orru leamen nu ahte rahčamušat olahit mihttomeriid hálddašanguovllu siskobealde váikkuhit nu ahte sámegiell-

guovllut olggobealde hálddašanguovllu oalát bázahallat.

Mearrasámi giláš

Ingar Eira buvttii ovdan dán jorggu dili go logaldalai Sámi allaskuvlla ávvosemináras. Logaldallama lei gohčodan «Sámi giella ja sámi giela ovddidanvejolašvuodat olggobealde giellalága doaibmaguovllu».

Eira ruovttubáiki Jáhkovuotna ii leat nu áibbas unna mearrasámi giláš Fálesnuori suohkanis. Doppe ásset 170 olbmo, geat eatnašat leat sápmelaččat - unnit dahje eanet. Sámegiella lea álohii leamaš gili álbmoga eatnigiellan.

– Sámegiella lea ain otnen beaivválaš anus erenoamážit boarráset olbmuid gaskkas. Stuorra oassi nuorat olbmuid ipmirdit fas sámegiella, dušše hupmat eai máhte, mitala ovdde sámediggeáirras.

– Midjiide geat háliidit sámegiella boahhteáiggis sihke oidnot ja gullot, lea hui surgat vásihit ahte min giella ja kultuvra dattetge orru nohkamin dade mieldge go buolvvat nohket ja jávket, váidala Eira.

– Olu dahkan

Su mielas lea gili álbmoga beales oalle olu dahkkon goahcat dán maŋosmanna. Stuorámas bargu lea leamaš oččodit sámegieloahpahusa skuvlii.

– Mii oaččuimet suohkanstivrra mearrdit ahte Jáhkovuona skuvllas galgá addot sámegieloahpahus nubbigiellan. Dát lei hui movttiidahtti, muhto dade bahábut dáhpáhuvai mis nai nu go mángga eará sajis. Fálaldat nogai sihke olmmošlaš ja rudalaš ressursaid geažil.

– Vuosttas lea dávjá čadnon dan nubbái. Suohkan lei posiitiva juste nu guhkás go láhka geatnegahtii, iige guhkkeli.

Caggan oahpahusa

Sámegieloahpahus ii deavdán eanet go njealját oasi ollesáiggi virggis. Danin ii oaidnán suohkan dárbbu geavahit eambo návccaid ja rudaid dasa. Danin šattaige gosii veadjetmeahttun oážžut oahpaheaddji.

– Sajáiduvvan oahpaheaddjiin váillui oahppu čadahit sámegieloahpaheami.

– Mearrasámeguovllus, olggobeal Sámegiela hálddašanguovllus, lea hui váttis ovddidit sámegiela.

– I det sjøsamiske området, utenfor forvaltningsområdet for samisk språk, er det veldig vanskelig å styrke samisk.

li galgga diedusge vuordit ahte oktage boahhtá eará báikkiin váldit badjelasas barggu mas ii dine eambo go njealjádas oasi ollesáiggi virggis, čilge Eira.

– Liikká mii lihkostuvaimet bures moadde jagi dan dihte go gávdhui olmmoš guhte sáhtii boahhtit min lusa. Sus lei eará bargu mainna sáhtii kombinert. Muhto go son fárrii eret, de fierralii min sámegieloahpahus. Eat mii leat nagadan čuožžálahhtit dan fas, šáloša Ingar Eira.

li duosttáš oahpahit

Manne lea nu váttis fidnet sámegiela oahpaheaddji gilis gos sámegiella ain lea beaivválaš anus?

– Vástádus lea ahte sámegiella nubbi-giellan lea eksámenfágan. Danin ii duostta oktage dan váldit badjelasas. Olbmui váilu formálalaš oahppu, eandalit čállingiela ektui, lohka Eira ja jearrala manin suohkanpolitihkkárat eai oro beroš-teamen prioritetet sámegieloahpaheami.

– Sivt sáhttet leat mánga. Stuorámuš sivva lea eahpitkeahhtá dáruiduhttinpolitiikka váikkusat. Váikkusat mat dahket ahte vel ieža nai sápmelaččat,

geat dávjá vel leat suohkanpolitihkkárat, navdet ahte sámegiella lea earáid eatnigiellan ii ge sin. Danin das eai beroš.

– Dáruiduhttin lea joksán iežas mihtto-meriid mihá eambo go maid mii beaivvá-laččat várra jurddašit, fuomášuhtta Eira.

Liikká ii loga stuorámuš váttisvuhtan ahte ollogat čiegadit iežas sápmelaš- vuoda.

– Nu guhká go olmmoš eaktodáhtolaččat čiegada juoidá, de ieš goit dovda duhtavuoda ja diehtá iežas duogáža. Mihá vearrát lea dat dilli go olmmoš jurdil-keahhtá iežas beaivválaš duhtavuodas beahhtá iežas.

Ásahusat eai veahket

Ingar Eira lea geahččalan oažžut veahki buoridit dili buot vejolaš ásahusain. Muhto ii leat vel ábuhan.

– Ii oktage oro sáhttimin maidege dahkat veahkehan dihte min. Leamaš oktavuotta earret eará Sámi oahpahusrádiin. Ii dattetge leat veahkehan. Manne, dan in diede. Lea dego lean deaivan muhtinlágan Berlin-muvrra. Vai leago nu ahte min dilli lea eará máilbmi ja «sin»

váttisvuodat. Dat eai gula «midjiide».

Sámegiella lea ásahus mii Eira oainnu mielde sáhtášii dahkat juoidá dienna diliin.

– Dattetge ii leat Sámegiella nagadan hálddašit dán ovddasvástádusa nu bures go livččii galgan, oaivvilda Ingar Eira, guhte oaidná guokte čovdosa.

Guhkes áigái: Ferte ásahit hástaleaddji ortnegiid mat leat nu beroštahtit ahte maddái dáruiduvvan sámeguovllus duostagoahhtá háhpohallat formálalaš gelbbolašvuoda čadahán dihte sámegiela oahpaheami dohkálaš dásis.

Oanehis áigái: Ferte geahččalit ásahit ortnegiid mat gaskaboddosáččat sáhttet veahkehit dán váttis diliin. Dát fertejit doaibmat dassái go mearrasámeguovlu lea ožžon dan váilevaš gelbbolašvuoda.

– Lea ankke nu ahte loahpalaččat ferte luohhtit siskkáldas fámuide. Muhto mii nai fertet oažžut veahki olggobealde dassái go leat nagadan cegget iežamet giella-joavkku, čilge mearrasámi giellaovddi-deaddji Ingar Eira. ■■

– Vi faller utenfor

- Kanskje virker det som syting, men vårt område har blitt hengende etter i språkutviklingen for at man skal nå språkmålsetningene innenfor forvaltningsområdet for samisk språk.

Ingar Eira - sjøsame fra Finnmarkskysten - har i mange år strevd for å få igang, og holde igang undervisningen i samisk på skolen i hjembygda si Kokelv. Han lyktes kun i et par år.

– Det som er så beklagelig er at ingen ser ut til å kunne gjøre noe for å hjelpe oss, sier Eira.

Han mener at mange andre samisk-språklige områder utenfor forvaltningsområdet for samisk språk er i samme situasjon som dem.

– Det ser ut til at de tiltakene en har satt iverk for å nå målene innenfor forvaltningsområdet for samisk språk fører til at områdene utenfor stagnerer.

Sjøsamebygda

Ingar Eira tok opp dette misforholdet i et foredrag på Sámi allaskuvla sitt jubileumsseminar. Foredraget hadde han kalt «Samisk språk og samisk språkutviklingsmuligheter utenfor språkløvens virkeområde».

Eiras hjembygd Kokelv i Kvalsund kommune er slett ingen liten bygd i sjøsamisk målestokk. Her bor det 170 mennesker, de fleste mer eller mindre samer. Samisk har alltid vært morsmålet for folk i bygda.

– Samisk er ennå i daglig bruk blant de eldre innbyggerne i Kokelv. En stor del av de yngre skjønner samisk, det er bare snakke de ikke kan, forteller den tidligere sametingsrepresentanten.

– For oss som ønsker at samisk både skal høres og synes i Kvalsund, er det skremmende å oppleve at vårt språk og vår kultur dessverre ser ut til å forsvinne når våre eldste generasjoner går bort, sier Eira med en stor porsjon beklagelse.

– Gjort vårt

Etter Eiras mening har bygdas befolkning gjort mye for å bremse tilbakegangen for

samisk språk. Det største arbeidet har vært å få samisk undervisning på skolen.

– Vi fikk kommunestyret til å fatte vedtak om at Kokelv skole skal gi tilbud om samisk som andrespråk. Vedtaket ble mottatt med glede, men dessverre skjedde det som også har skjedd mange andre steder. Tilbudet stoppet opp på grunn av mangel på menneskelige og økonomiske ressurser.

– Det første er jo gjerne sterkt knyttet til det andre. Kommunen var positiv kun så langt loven forpliktet dem, ikke en millimeter lenger.

Samiskundervisningen ved Kokelv skole fylte ikke mer enn en firedels stilling. Derfor ville ikke kommunen bruke mer krefter eller penger på tilbudet. Og derfor ble det nærmest umulig å få tak i en lærer.

– De lærerne som fantes ved skolen hadde ikke utdanning til å gjennomføre samiskundervisningen. Man skal heller ikke vente at noen kommer fra andre steder for å ta på seg en arbeidsoppgave der man tjener en firedel av lønna for ei full stilling, sier Ingar Eira.

– Til tross for dette lyktes vi bra i noen år fordi det fantes et menneske som kunne komme til oss. Hun hadde annet arbeid som hun kunne kombinere med lærerjobben. Men da hun flyttet bort, falt samiskundervisningen sammen, og siden har vi ikke klart å stable den på beina igjen, beklager Ingar Eira.

Tør ikke undervise

Hvorfor er det så vanskelig å få tak i samisklærer i ei bygd der samisk ennå er i daglig bruk?

Eira tror det har sammenheng med at samisk som andrespråk er eksamensfag. Derfor tør ingen ta på seg undervisningen. Folk har ikke formell utdanning i samisk, og slettes ikke i skriftlig samisk.

Han synes derimot det er et stort spørsmål hvorfor kommunepolitikere ikke bryr seg om å prioritere samiskundervisningen.

– Det kan være så mange forklaringer. Den viktigste forklaringen er utvilsomt at dette er konsekvensene av fornorskingspolitikken. Den fører til at samer selv, også de som sitter i kommunestyret, tror at samisk er noen andres morsmål, ikke deres eget.

– Fornorskingspolitikken har nådd sine mål i en langt større grad enn det vi kanskje til daglig tenker oss, påpeker Eira.

Til tross for denne stille kraftsalven mener han at det største problemet ikke er at mange skjuler sin samiske tilhørighet.

– Så lenge et menneske med viten og vilje skjuler noe, så kjenner han i det minste selv sannheten om sin egen bakgrunn. Mye verre er den situasjon der en i sitt daglige virke, uten å tenke på det, svikter seg selv og sin egen identitet.

Ingen institusjonshjelp

Ingar Eira har prøvd å få hjelp til å forbedre språksituasjon i hjembygda fra alle mulige instanser. Men det har ikke nytt.

– Ingen ser ut til å kunne gjøre noe for å hjelpe oss. Det har vært som å treffe på en slags Berlinmur. Jeg har blant annet tatt kontakt med Samisk utdanningsråd. Det hjalp ikke. Hvorfor de ikke kan hjelpe oss, vet jeg ikke. Det er kanskje sånn å forstå at vår situasjon hører til i en annen verden og er «deres» problemer. Det berører ikke «oss», undres Eira.

Sametinget er den institusjon som etter hans syn burde kunne gjøre noe for å forbedre språksituasjon i sjøsamebygdene.

– Men Sametinget har ikke klart å forvalte dette ansvaret så godt som de burde, sier en oppgitt Eira.

Han har likefullt to forslag til løsning.

I et langsiktig perspektiv; må man etablere utfordrende ordninger som er så interessante at også folk fra de fornorska sameområdene tør å skaffe seg formell kompetanse slik at de kan gjennomføre samiskundervisningen på et akseptabelt nivå.

I et kortsiktig perspektiv; må man etablere midlertidige ordninger som kan hjelpe oss i den vanskelige situasjonen som har oppstått. Disse ordningene må virke til sjøsameområdene har fått den kompetansen vi mangler.

– Det er uten tvil slik at vi må komme fram til den dagen vi kan stole på egne krefter. Men også vi må få hjelp utenfra fram til vi har klart å reise vårt eget språk, sier sjøsamisk språkforkjemper Ingar Eira. ■■

Ovddos ja manjos Guoládatnjárggas

Mii lea dáhpáhuvan Guoládaga sámegielaiguin manjimus 10 jagi? Ovttasbargu Davviriikkaid sámiguin lea olu ovddidan, diehtá mitalit Guoládaga Sámiid Searvi ovdaolmmoš - Nina Afanasjeva.

– Guoládatnjárggas orrot lánka 1700 sápmelačča. 50 proseantta sis máhttet sámegiela hállat. Dát leat olbmot geat leat juo boarrásat šaddan. Mu ahkásaččat ja vel boarráseappot, 70-, 80- ja 90-jahkásaččat.

– Nuorat olbmot, 30-40-jahkásaččat, áddejit, muhto eai máhte hállat iežaset giela. Eaije mánát máhte iežaset giela. Dan dihte leat sis olu váttisvuodas go álget skuvlii, mitalii Nina Afanasjeva go logaldalai Sámi allaskuvlla ávvosemináras.

Dattetge ii loga son Guoládaga giella dilli áibbas čáhppadin vielgadin. Juohke jagi álget mánát skuvlii geat leat oahppan sámegiela ruovttus.

– Okta, guokte dahje golbma máná geat leat eallán duoddaris máttarvánhemiid ja vánhemiid luhtte, hállat sámegiela go álget skuvlii, vuige Afanasjeva. Son šattai ieš bajás sámegiela birrasis Ársjogas - Guoládaga davvirittus.

Kyrillalaš vuittii

Guoládaga sámít čállat sámegiela kyrillalaš bustávaiguin dego ruoššagiela. Sis lea leamaš veahás digaštallan galgá go geavahit latiinna bustávaide dego davviriikkaid sámít geavahit.

– Mii leat dutkan ášši ja válljen geavahit kyrillalaš alfabehta, čilge Afanasjeva.

– Mánát leat juo orron mánáidgárddis go álget skuvlii. Mánáidgárddis juo leat oaidnán ruošša alfabehta ja dovdet daid bustávaide.

– Vuosttaš jagi skuvllas oahpahit ruošša alfabehta ja ruošša grammatihka mánáide. Sámegiela oahpahas oahppet mánát dušše njálmálaš giela. Mii eat čále maidege, mii oahpahit sin dušše sámástit, lohka Nina Afanasjeva.

Go mánát álget nuppi luohkkái, ožžot vuosttaš lohkanirjji. Dalle ferte oahppat kyrillalaš alfabehta sámí bustávaide.

– Kyrillalaš alfabehtas leat dušše 33 bustáva. Sámi alfabehtas leat 10 bustáva eanet - oktiibuot 43 bustáva, fuomášuhtá Afanasjeva.

– Mii čájehit mánáide sámí ja ruošša bustávaide erohusa. Mánát liikojit lohkat lohkanirjji ja oahppat sámí alfabehta ja sámí grammatihka.

Afnasjeva maid čilge ovttá eará siva manin válljejedje kyrillalaš alfabehta.

– Mii leat vuhtiváldán daid olbmuid geat uhcán leat vázzán skuvlla. Ovdamearkka dihte mu oambealle Anastasia. Čihččet luohkás gudii son skuvlla. Muhto Anastasia lohka hui bures sámegiela irjjiid. Son dovda kyrillalaš alfabehta ja veahás son máhtta earuhit sámegiela bustávaide.

– 1987 dohkkehuvvui dát alfabehta ja buohkat geat barget skuvllas, sii barget dán kyrillalaš alfabehta mielde.

Eanemus gielddasámit

Afnasjeva maid čilge iežaset leat gártan válljet makkár sámegiela galgá leat čállingiela vuoddun.

– Ruošša bealde mis leat njeallje sámegiela. Mii leat válljen *gildsámgiel* - gielddasámegiela - daningo dan eanemus sápmelaččat hállat.

– Mis lea maid darjesámegiela, njuohttejavresámegiela ja okta áhku lea báhcán guhne hállá áhkkilsámegiela. Son orru Jona siiddas. Mii lohkat ahte njeallje giela gaskkas lea okta - áhkkilsámegiela - jápmán min Ruošša beale Sámis.

Njeallje jagi oahpahus

Afnasjeva dadjá olu oahppogirjiid leat bohtán sámegillii oahpahas vuosttaš golmma jagi várás. Dattetge dákkár oahpahus ii leat eará go vuoddoskuvlla vuosttaš njeallje jagi.

– Dan oahpahas várás mii leat čállán oahppogirjiid ja -prográmma, ja mii leat vel ráhkadan unna diktagirjiid vai mánát besset lohkat. Mii eat suite ráhkadit suorra divrras girjiid, muhto das besset mánát oaidnit mo sániid čállat ja vuogas cealkagiid ráhkadit.

Muhto skuvlaeiseválddit cagget maiddá dala vánes oahpahas. Sámegiela oahpahas Lujávrii skuvlainter-

Nina Afanasjeva lohka ahte doarjja Davviriikkaid bealde lea veahkkehan Ruošša beale sámíid ovddidit sin sámegiela.

Nina Afanasjeva sier stotta fra de nordiske land er til stor hjelp for kolosamenes arbeid med å fremme samisk språk.

– Mis lea buore dilli jos mii ieža bargat olu ovddidit dáid áššiid, cealká Afanasjeva movt-tegit.

Almmatge son gártá maid dovddastit ahte buot ii leat mannan bures dán manjimus logi ja-gis.

– Mii leat olu lánppán maid, šuohkiha Afanasjeva ja čilge:

Ruošša hedjonan ruhtadilli lea čuočcan sámegiela dilli. Eiseválddit eai doarjjo šat sámegiela doaimmaid. Omd. leat gidnen giellalaboratoria Murmánskkas 1998 miessemánus. Ruošša akademijias ii leat šat ruhta ovddidit sámegiela dutkama, iige Murmánska fylkka oahpahasrádis leat oktage sápmelaš.

Sámédikkiit beahtán

Eará ášši mii čuočca sin giellabargui lea ahte Sámirádi giellaovttasbargu lea sirdon Sámédikkiide 1997. Guoládaga giellaáššit báhce Guoládaga Sámiid Searvi háldui.

Afnasjeva šalloša go eai leat ožžon veahki Sámédikkiin ja sámí organisašuvnnain oážžut dán barggu johtui.

– Daningo mis ii leat parlameanta Ruošša bealde, de válddiimet mii badje-lasamet giellaáššiid. Muhto dál leat vássán golbma jagi. Mii eat leat ožžon oktavuoda Sámédikkiiguin, eatge eará sámí organisašuvnnaiguin. Mii leat gártan

okto dáistalit, eaije Ruošša eiseválddit doarjjo min gielladoaimmaid.

Afnasjeva lohka iežaset leat mearridan rahpat giellalaboratoria fas ja bidjat giellaráddái sápmelačča jodihit sin giellabarguid. Ruda dasa leat gáibidan Murmánska fylkka bušeahtas.

Jos áššit ordnešuvvet, de álggahivččii Nina Afanaševa dalán ovttá suorra barggu. Ráhkadit sámegiela giellabargu vuoddoskuvlla buot 11 luohka várás. ■■

Framgang og tilbakegang på Kola

Hva har skjedd med de samiske språkene på Kolahalvøya de siste ti årene? Lederen av Kola Sameforening - Nina Afanasjeva - forteller om både framgang og tilbakegang.

På Kolahalvøya bor det nærmere 1700 samer. 50 prosent av disse kan snakke samisk. Men dette er relativt gamle folk. Afanasjevas jevnaldrende og enda eldre. Folk i 70, 80 og 90 årene.

– Yngre mennesker - 30, 40 åringer - forstår samisk, men de kan ikke snakke sitt eget språk. Barna forstår ingenting. Når de begynner på skolen, gir det dem store problemer, fortalte Nina Afanasjeva da hun holdt foredrag på Sámi allaskuvlas jubileumsseminar.

Til tross for dette noe dystre bildet, er ikke språksituasjon helt svart/hvit. Hvert eneste år begynner det barn på skolen som har lært samisk hjemme.

– En, to eller tre elever, barn som har vokst opp ute på tundraen sammen med foreldre og besteforeldre, snakker samisk når de begynner på skolen, retter Afanasjeva.

Selv vokste hun opp i et samiskspråklig miljø i bygda Arsjoika på nordkysten av Kolahalvøya.

Valgte kyrillisk

Samene på Kolahalvøya skriver samisk med kyrilliske tegn på samme måte som russisk. De har hatt litt diskusjon om de burde skrive samisk med latinske bokstaver som de nordiske samene.

– Vi har vurdert saken og valgt det kyrilliske alfabetet, sier Afanasjeva.

– Barna har allerede gått i barnehagen før de begynner på skolen. Der har de sett det russiske alfabetet, og de kjenner de kyrilliske bokstavene. Det første året på skolen lærer barna bare muntlig samisk. Vi skriver ingenting, vi lærer dem bare å prate samisk, forklarer Afanasjeva.

– Når barna begynner i andre klasse får de sin første samiske lesebok. Da må de lære seg de samiske bokstavene i det kyrilliske alfabetet. Det vanlige kyrilliske alfabetet har 33 bokstaver. Det samiske alfabetet har ti ekstra, altså totalt 43 bokstaver, redegjør Afanasjeva.

Hun sier de gjør barna oppmerksom-

me på de forskjellene det er mellom de russiske og de samiske bokstavene.

– Barna pleier å like å lese den samiske leseboka, og de synes det er morsomt å lære de samiske bokstavene og samisk grammatikk.

Afanasjeva sier det er enda en grunn til at de har valgt det kyrilliske alfabetet. De har tatt hensyn til dem som ikke har mye skolegang.

– Ett eksempel er min kusine Anastasia. Hun forlot skolen etter syvende klasse, men hun kan likevel lese samiske bøker. Hun kjenner det kyrilliske alfabetet, og til en viss grad skiller hun de samiske bokstavene fra hverandre.

– Dagens ortografi ble godkjent i 1987 og alle som jobber i skolen bruker denne ortografien.

Flest kildinsamer

Afanasjeva sier at de ikke bare var nødt til å velge alfabet, de måtte også velge hvilket samisk språk de skulle legge til grunn for skriftspråket.

– I Russland har vi fire samiske språk, og vi har valgt å legge *gielddasamisk* - kildinsamisk - til grunn for skriftspråket.

– Vi har også tersamisk, njuohttejavre-samisk og ennå lever ei gammel dame som kan snakke ahkkilsamisk. Hun bor i byen Jona. Vi kan nok si at av våre fire samiske språk på russisk side i Same-land, er ett av dem - ahkkilsamisk - utdødd.

Fire års undervisning

Afanasjeva kan fortelle at det har kommet ut en god del bøker for de tre første årene med samiskundervisning. Men ikke engang ved Lujávri internatskole, der mange av de samiske ungene går, er samisktilbudet lengre enn for de fire første årene av skoletida.

– For denne samiskundervisningen har vi laget lærebøker og skrevet undervisningsprogram, og enda utgitt ei lita diktbok så barna skal ha noe å lese. Vi har ikke råd til å lage store, dyre bøker, men i denne boka får barna se hvordan ord skrives og hvordan man setter sammen høvelige setninger.

Men skolemyndighetene legger mange kjelker i veien også for dagens mangelfulle samiskundervisning. De har skåret kraftig ned på antallet samisktimer ved Lujávri internatskole. Tidligere hadde barna fem timer samisk i uka de første fire årene. Nå er antallet redusert til to timer i uka!

På den andre sida skjer det også posi-

tive ting. Ved Lujávri yrkesskole har samisktilbudet blitt forbedret. Alle de 144 elevene - være seg samer, komi eller russere - har samisk som fag.

I tillegg arrangerer sameforeningen språkkurs med støtte fra Barentssekretariatet både i Revda, Lujávri og Murmansk.

Viktig støtte

Den økonomiske støtta fra de samiske institusjonene og Barentssekretariatet er etter Afanasjevas mening meget viktig for arbeidet med å utvikle samisk språk i Russland.

– Situasjonen er ikke så verst, bare vi selv jobber med å fremme disse sakene, sier en energisk språkarbeider.

Likevel må hun innrømme at ikke alt har gått så bra det siste ti-året. - Vi har og mistet mye, vedgår hun.

Forverringen av den russiske økonomien har hatt negativ innvirkning på språkarbeidet. De russiske myndighetene støtter ikke lenger samiske språktiltak. For eksempel stengte de språklaboratoriet i Murmansk i mai 1998. Det russiske akademiet har ikke lenger penger å bruke på samisk språkforskning. Heller ikke i fylkesadministrasjonens utdanningsråd er det noen samer.

Sametingene svikter

En annen sak som har forverret språksituasjon for samene på Kolahalvøya er at Samerådets språksamarbeid ble overflyttet til Sametingene i 1997. Kola Sameforening fikk ansvar for språkarbeidet på russisk side.

Afanasjeva beklager at de ikke har fått hjelp fra Sametingene og de samiske organisasjonene til å få dette arbeidet igang.

– Siden vi ikke har noe samisk parlament i Russland, tok vi ansvaret for disse sakene. Men nå har det gått tre år. Vi har ikke fått kontakt med Sametingene, og heller ikke med de samiske organisasjonene. Vi har måttet streve alene, og de russiske myndighetene har heller ikke støttet vårt språkarbeid.

Afanasjeva har slett ikke gitt opp. Hun sier de har bestemt seg for å åpne språklaboratoriet igjen og ansatte en same i språkrådet for å lede deres språkrøktarbeid. Penger til dette har de krevd fra Murmansk fylkes budsjett.

Dersom dette lykkes, er det et stort arbeid Nina Afanasjeva straks vil ta fatt på: Lage lærebøker til samiskfaget for alle de elleve klassetrinnene i grunnskolen. ■■

Váttis dilis, iige headis

Mátta-Várjjagis lea beroštupmi sámegiela ja - kultuvrras lassánan manjimuš jagiid. – Muhto guhkes áiggi dáruiduhntinvahágiid geažil dárbašit Mátta-Várjjaga sámít veahki Sámi servodagas, lohka Venke Lill Törmenen.

Törmen hálai seahkalaga dáro-, suomaja sámegiela go álggahii iežas logaldallama Sámi allaskuvlla ávvosemináras. Seammás čájehii govaid iežas máttuin.

Ná son govvidii gielladilli iežas ovttahkásaččain Mátta-Várjjaga gielddas. Son čájehii maid ahte berošeahhtá su suomagiellovttu, de lea son sihke davvisámiid ja nuortasámiid manjisoahtti.

– Mu gielladilli ii leat erenoamáš. Áidna mii molsašuddá olbmoss olbmui lea goappá giela mii hállat buorebut, sámevai suomagiela. Go dárogiela mii buohkat máhttit.

Lávkkit ovddos

Törmenen manjsoeahčasteapmi manjimuš logi jagi dáhpuhaháid čájeha mearkkašahhtti ovdáneami sámi giela ja kultuvrras dán Finnmárku gielddas.

– Logi jagi áigi lei áibbas veadjetmeahttu oázžut sámegiela- ja suomagielloahpahusa Mátta-Várjjaga skuvllain. Dušše dákkáriid dáhttu mánáidgárddiin lei áibbas jurddašmeahttu jurdda. Gal gieldda hálddahuš duollet dálle oáččui ohcama vanhemiin geat áigo sámegiela- dahje suomagielloahpahusa skuvllain dahje mánáidgárddiin. Muhto dáidda vástidii álo seammá láhkai: «Dade bahát ii gávdno dákkár vejolašvuohta».

Liikká rievddadedje guottut, ja Törmenen árvvoštallama mielde dát dáhpuhuvvagogii guhtta gitta gávccii jagi dassái. Dalle ásavuvvui báhtareaddjiguovddáš Mátta-Várjjagii, ja dál leat 40 giela ovddastuvvon gielddas.

– Dalle easkka politihkkárat ja gieldda hálddahuš váldigohte giellagažaldaga duodas. Seammás dohkkehuvvogohtet

Venke Lill Törmenen lea oahpaheaddji Mátta-Várjjagis Nuorta-Finnmárkkus. – Sámegiela lea váttis dilis min gielddas, muhto ii leat mihkkege hediid.

Venke Lill Törmenen er lærer i Sor-Varanger kommune i Øst-Finmark. – Situasjon for samisk språk er vanskelig i vår kommune, men den er ikke kritisk.

sámi áššit oppalaš dásis Norgga servodagas, juoga mii maid leahkui mánáidgárddiid ja skuvllaid uvssaid.

Dás namuha Törmenen olu áššiid olggobealde iežas gieldda mii váikkuhii dasa ahte olbmuiin rivde guottut.

– Dán áigodagas oáččuiimet sámi giellalága, Sámedikki, Sámi allaskuvlla ja Sámi vuoigatvuodalávdegotti čielgga-dusa, ja skuvlavuogádat oáččui odda minstarplána. Minstarplána mas daddjo ollu báikkálaš diliide heivehuvvon oahppomateriála birra ja Sápma ja Supmii guoskevaš áššiid birra.

Njávdnálgu

Lea váttis jáhkkit, muhto visot buorrá-neapmi álggahuvvo Njávdnálgu. Gilázis gos nuortasámit, kveanat, dážat ja davvisámit fargga leat ássan ovttas 200 jagi.

– Dáppe eai leat vanhemat geat ovddidit áššiid, muhto muhtin eljáriis oahpaheaddjit geat álggahit prošeavtta. Ollogat vuostálastet sin, aviissain ihtet čállosat dán birra ja olbmuid gaskkas buollá digáštallan. Boadus lea ahte duoppil dáppil gielddas ihtet muhtin smávva háhtat.

1993 dáhpuhuvvá juoga dehálaš.

Vánhenbárna ohcá sámegielloahpahusa Girkonjargga skuvlii. Ohpíihii vastida skuvlla jodiheaddji; «á,á». Skuvlahoavda maid searvá das; «á, á, ii diet leat vejolaš».

– Hilguma sivvan lea ahte dušše ovttaháhppi dihte ii sáhte álggahit fáldalaga. Muhto fas ohpíihii leat muhtin ánggiris olbmot ádden man dehálaš giella lea, ja sii guorahallohtet giellaberoštumi dán skuvlla vanhemiid gaskkas.

Vástadus hirpmástuhtta eanet go dušše skuvlla jodiheaddji. Skuvlla 750 oahppi gaskkas, lohket 50 ahte sii háliidit oahppat sámegiela.

– 50 lea nu mealgadis lohku ahte dan ii sáhte badjelgeahččat, ja dál leat sámegielloahpahusa guda skuvllas gieldda logi skuvllas, muitala Törmenen.

– Dade bahát ii leat sámegielloahpahusa ordnejuvvon Njávdnálgu nuortasáme-mánáide. Ná lea dili vaikko gávdno oahpaheaddji guhte livččii sáhtán addit nuortasámegielfáldalaga sidjiide. Dál oahpaha dát olmmoš Suoma bealde, ja nuortasámi mánát leat dušše ožžon suomagielloahppofáldalaga, šálloša Törmenen. ■■

Čiehkkan sámii

– Go dál geahččá maŋos, de oaidná ahte eai geatge - eai polihtihkárat, eai gieldda hálddahusas, eaige skuvllat leat viggan álggahit doaimmaid dahje bargan aktiivvalaččat ovddidit sámegiella ja -kultuvrra. Lea baicce nuppeláhkai, sii leat baicce geahččalan čiegadit visot.

Mánja ášši Máttá-Várjaga gieldda-stivrras orrot duodašteamen dán čuoččuhusa. Guhtta jagi dassái mearridii gielddastivra ahte ii galgan ohcat searvat Sámi ovddidanfoandda doaimmaguvlui, ja 1999 dat hilggui Sámi vuoigatvuodalávdegotti čielggadusa.

– Munnje lei diet dego dat vigge luvdet dehálaš historjijálaš duohtavuoda ránu vuollái, lohka Venke Lill Törmenen.

Son nanne ahte lei olggobeale deaddu mii muhtii dili ja čujuha erenoamážit dasa ahte šattai eanet oppalaš dohkkeheapmi ja áddejumi sámii áššiin.

– Eará nuppástahti váikkuhusat ledje ahte sámii áššit fuomášahte eanebuid dan ággis, ja dat duohta dilli ahte Máttá-Várjaga gielddas ain lea ealli sámegiella ja -kultuvra.

– Juste barggu čalmmustuhttit sámii Máttá-Várjaga Sámi kultursearvi álgga-hii guokte jagi dassái. Sii leat olles fárttain bargamin, ja lágdid Davvinkurssa ollesolmuide, boagán- ja vuottačuoldinkurssa, gáktegoarrunkurssa, niibe-duddjonkurssa ja rabas logaldallamiid ovdamearkka dihte sámii girjjijálašvuoda birra. Dán sáhttet dahkat, daningo mis lea ealli sámii kultuvra.

Kultuvrralaš lieddun oáččui iežas polihtihkalaš čuoovoleami mannan čavčča gielddaválggas. Vai besse čájehit vuostehágu gielddastivrra mearrádussii Sámi vuoigatvuodaáššis, bidje Máttá-Várjaga sápmelaččat iežaset listta.

Dat oáččui ovttá árasa gielddastivrii, beasai juste guovtti ovtasturrosaš beali gaskii, ja ráhkadii nuppiin beliin dakkár šiehtadusa man birra báikegotti aviisa čálii bajičállagis:

«Gárte dohkkehít sámiiid».

Guovtteeasat strategijja

– Gosa jávká giella dáid áššiid siste, jearrala Venke Lill Törmenen.

– Giella lea čadat fárus. Giella ja kultuvra eaba sáhte eallit sierran, eaba ge eale nuppi haga. Ollu lea dáhpáhuvan maŋimuš logi jagi, muhto mii eat sáhte leat duhtavaččat. Áigi lea láddan álggahit guovtteeasat strategijja. Nubbi ferte leat ollesolbmuid ektui, ja nubbi mánáid ektui.

Maiddá ollesolbmuid ektui lohka Törmenen dárbbaslažžan čadahit guovtteeasat strategijja.

– Oainnat mis leat sámegiella álbmot, geat leat badjel 40 jagi. Daid lassin gávdnojit muhtin bearrašat gain lea sámegiella ruovttugiellan, gos mánat maid ohppet sámegiella. Eai leat nu gal-le, muhto dakkár leat.

– Mis lea maid nuorat oassi álbmogis, geat leat measta álfárot dárogielagat, ja sii dárbbasit garrasit gielalaš ealáskahtti-ma. Dán ealáskahttinbarggus sáhttet eará ollesolbmot geat máhttet giella, leat ressursan.

Venke Lill Törmenen han dáhttu olbmuid atnit fuola das mii mearkkaša ahte lea massán iežas giella. Mo čuoččá dát dilli olmuide? Makkár bákčasiid ja barggu čada ferte mannat go máhcaha giella?

– Go manaha giella, de massá olmoš maiddá oasi iežas identitehtas, ovttá lánkaš iežas čielgeaddama. Olmoš geavaha olu návccaid oážžut dan ruovttoluotta.

Mánáid ektui oavivdii son ahte lea bággu oáčodit olu buoret oahpahusa ja mánáidgárdi rájes juo.

– Giellaoahpahuš doaimbá bures skuvllain, muhto sáhtta šaddat olu buorebun mánáidgárdesuorggis.

– Dát lea fas gitta fágaolmuin, oahpaheadjiin ja ovdaskuvlaoahpaheadjiin ja sin sámii giella ja kultuvrra gelbbo-lašvuodas. Sin máhttu dáid surggiin šaddá eaktun dasa ahte mii oážžut buori ovdáneami sámii giellas ja kulturras min gielddas.

Dárogiel allaskuvla

Joatkkaproseassas oavivdila Venke Lill Törmenen Sámi allaskuvlla šaddat vel dehálebbon.

– Sámi allaskuvla ferte fállat oahpahuš maiddá daid rávis sámiiide geat eai máhte sámegiella. Dát mearkkaša ahte Sámi allaskuvla eanet galgá fitnat boaitto-beale guovlluin, ja sii fertejit rievdadit giellaoahpahuš strategijja. Soitet gártat maiddá rievdadit iežaset mihttomeriid.

Vaikko Venke Lill Törmenen govvida Máttá-Várjaga sápmelaččaid dili váttisin, de ii loga leat mihkkege hediid.

– Sámi álbmot lea dál olu eanet dihtomielalaš iežas dili birra go ovdal. Muhto go galgat buoridit dili, de dárbbasit veahki. Mii dárbbasit veahki sámii servodagas muđui, ja mii dárbbasit veahki sámii servodaga fágabirrasii. Muhto mii dárbbasit maiddá áddejumi das ahte dilli lea nu mo lea. ■■

Vanskelig situasjon ikke kritisk

I Sør-Varanger kommune har interessen for samisk språk og kultur blomstret opp de siste årene. – Men skadene av lang tids for-norsking gjør at samene i Sør-Varanger trenger hjelp fra resten av det samiske samfunnet, sier Venke Lill Törmenen

Törmenen startet sitt foredrag på Sámi allaskuvla jubileumsseminar med å snakke norsk, samisk og finsk omhveran-dre. Samtidig viste hun bilder av sine fore-dre.

Slik ga hun et bilde av språksituasjo-nen blant sine jevnaldrende i Sør-Varan-ger kommune, og hun viste at hun til tross for sitt finske etternavn er etterkom-mer både av skoltesamer og nordsamer.

– Min situasjon er ikke spesiell. Det som er forskjellig, er hvilket språk vi kan best av finsk eller samisk. For norsk kan vi alle.

Betydelige framskritt

Törmenens tilbakeblikk over de siste ti års hendelser i Finnmarkskommunen vis-te betydelige framskritt for samisk språk og kultur.

– For ti år siden var det umulig å få samisk- og finskundervisning ved skole-ne i Sør-Varanger. Å be om det i barne-hagene var totalt utenkelig. Kommune-administrasjonen fikk riktig nok en og an-net søknad fra foreldre som ønsket samisk- eller finskundervisning i skolen eller i barnehagen på denne tida og. Men likt for dem alle var at de fikk et standard-svar:

«Dessverre, det er nok helt umulig.»

Likevel skjer det en holdningsendring, og etter Törmenens vurdering starter den for 6-8 år siden. Da ble det opprettet et flyktningmottak i Sør-Varanger, og i dag er det 40 ulike språk i kommunen.

– Da begynte politikerne og kommu-

neadministrasjonen å ta språk på alvor. Samtidig får vi en alminnelig aksept for det samiske i det norske samfunnet. Noe som etter hvert åpner dørene til skolene og barnehagene.

Hun nevner i fleng forhold utenfor kom-munen som har hatt betydning for hold-ningsendringen.

– I denne perioden får vi samisk språk-lov, Sametinget, Sámi allaskuvla, Samerettsutvalgets innstilling og for sko-lesystemet en ny mønsterplan. En møn-sterplan som sier mye om lokalt tilpasset undervisningsmateriale og samisk og finsk.

Starter i Neiden

Det hele starter utrolig nok i Neiden. Bygda der skoltesamer, kvener, nord-menn og nordsamer har bodd i lag i snart 200 år.

– Her er det ikke foreldrene som er drivkrafta, men noen ivrige lærere som starter et prosjekt. De møter en masse motgang, det blir skriving om dette i avi-sene og folk starter en diskusjon. Resultatet blir at det spretter opp noen hatter her og der i kommunen.

I 1993 skjer det noe annet viktig. Ett foreldrepar søker om samiskundervisning ved skolen i Kirkenes. Svaret fra rektor er igjen nei. Og svaret fra skolesjefen er; «nei, nei, det går ikke».

– Begrunnelsen er at en unge er altfor lite. Men igjen er det noen ildsjeler som forstår hvor viktig språket er, og setter igang en undersøkelse blant foreldrene på denne skolen.

Svaret overrasker flere enn rektor. Blant skolens 750 elever er det 50 som sier «ja, vi vil ha samiskundervisning», og 50 er et så stort tall at man ikke lenger kan overse det. Skolen starter et tilbud for ungene i barneskolen, og i dag er det undervisning i samisk ved seks av ti sko-ler i kommunen.

– Dessverre er dette ikke tilfelle for de skoltesamiske barna i Neiden. Dette til tross for at man hadde en lærer som kun-ne gitt dem et skoltesamisk undervis-ningstilbud. I dag underviser denne lære-reren i Finland, og de skoltesamiske ung-ene har kun tilbud om undervisning i finsk, beklager Törmenen.

Gjemt samisk

– I ettertid kan man se at hverken politi-kerne, kommuneadministrasjonen eller skolene har tatt initiativ eller jobbet aktivt for å fremme samisk språk og kultur. Tvert om så har man prøvd å gjemme det vekk.

Flere saker i kommunestyret støtter en slik oppfatning. For seks år siden vedtok Sør-Varanger kommune ikke å søke om å

Girkonjarggas lea beroštupmi sámegiella ja -kultuvrras lassánan mearkkašanveara.

I Kirkenes har interessen for samisk språk og kultur økt betraktelig.

bli en del av Samisk utviklingsfonds virke-område, og i 1999 avviste de Sameretts-utvalgets innstilling.

– Dette er for meg å feie viktige histo-riske fakta under teppet, sier Venke Lill Törmenen. Hun slår fast at det er press utenfra som virker, og da i form av gene-rell aksept og forståelse. Andre faktorer som forandrer situasjonen, er en større fokusering på samiske saker og det fak-tum at det fortsatt finnes levende og høyst synlig samisk språk og kultur i Sør-Varanger kommune.

– Nettopp arbeidet med å synliggjøre det samiske Sør-Varanger var det den sa-miske kulturorganisasjonen startet for to år siden. De holder ennå på, med Davvin-kurs for voksne, kurs i belte- og båndve-ving, kurs i koftesom og knivlagning og åpne foredrag om f.eks samisk litteratur. Dette kan de gjøre fordi vi ennå har en le-vende samisk kultur.

Den kulturelle veksten fikk en politisk oppfølger ved kommunevalget høsten 1999. Som en protest mot kommunesty-rets behandling av Samerettsutvalgets innstilling, stilte samene i Sør-Varanger egen liste. De fikk inn en representant, kom i vippeposisjon og forhandle seg fram til en løsning som lokalavisa omtalte under overskrifta: «Måtte godta samene».

Todelt strategi

– Hvor blir språket av opp i alt dette? spør plutselig Venke Lill Törmenen.

– Språket er hele tida en del av det her. Språket og kulturen kan ikke leve ad-skilt, og de kan ikke eksistere uten hver-andre. En del har altså skjedd de siste ti årene, men vi kan ikke si oss fornøyd. Tida er nå inne for å starte en todelst stra-tegi. Den ene må være rettet mot de voksne og den andre mot ungene.

Også med hensyn til de voksne mener Törmenen at strategien må være todelst.

– For vi har en samisktalende voksen befolkning som er over 40 år. I tillegg til disse finnes det en og annet familie som har samisk som hjemmespråk, og der barna lærer samisk. De er ikke mange,

men de er der.

– Men vi har også en yngre del av be-folkningen som er nesten reint norsk-språklige, og denne delen trenger sårt en revitalisering av språket. Og i revitalise-ringen av språket kan den andre delen av den voksne befolkninga være en ressurs.

Venke Lill Törmenen ber folk være oppmerksomme på noen moment ved det å ha mistet sitt eget språk. Hva betyr det for folk? Hva må man gjennom av smerte og arbeid for å få det tilbake?

– Når man mister et språk, så mister man også en del av sin identitet, på en måte sin ryggmarg. Det koster ganske mye krefter å få det tilbake igjen.

– Strategien overfor ungene er at de må få mer og bedre undervisning og da allerede på barnehagestadiet. Språkopp-læringen fungerer bra i skoleverket, men det kan bli mye bedre i barnehagen.

– Dette igjen er avhengig av fagperso-nale, av lærere og førskolelærere og de-res kompetanse i samisk språk og kultur. At de har en god kompetanse på disse feltene blir en forutsetning for at vi skal få en god utvikling av samisk språk og kultur i vår kommune.

Høgskole på norsk

I denne prosessen mener Venke Lill Törmenen Sámi allaskuvla blir viktig.

– Sámi allaskuvla må tilby undervis-ning for den voksne ikke samiskspråklige samiske befolkningen. Det betyr at Sámi allaskuvla må komme mye mer ut i distrik-tene, og de har en god kompetanse på disse gjelder språkopp-læring. Muligens må de også endre målene.

Selv om hun beskriver dagens situa-sjon for samene i Sør-Varanger som vans-kelig, er den ikke kritisk.

– Den samiske befolkninga er i dag mye mer bevisst sin egen situasjon. Men for å forbedre den, trenger vi hjelp. Vi trenger hjelp fra det øvrige samiske sam-funnet, og vi trenger hjelp fra fagmiljøene i det samiske samfunnet. Men vi trenger og aksept for at situasjon er som den er. ■■

Giellabeassi gádju giela

Anárašgiela hállit leat sullii 250-300 olbmo. Anárašgiela Searvvis leat 200 lahtu. Searvi bargá garrasit seailuhit uhca jovkkoža giela, ja lea lihkestuvvamin mánáide oahpahit anárašgiela giellabeasis.

– 15 jagi dassái fuobmájedje muhtin olbmot ahte giige ii gozit sin gielladili jos sii ieža eai álgge bargat dan ovdii. Ain go bodii sáhka sámegiela, de eará olbmot gádde ahte lei dušše sáhka davvisámegiela dahje duottarsámegiela. Nu jurddašedje sihke láttánat, davvisápmelaččat, olgoriikka olbmot ja geat beare, geat ledje min servodaga olggobealde. Dilli lei unohas, muitala Anárašgiela Searvvi ovdalommoš Ilmari Mattus searvvi álggaheami birra.

Searvi almmatge álggahuvvui 1986, ja lahtut álge dalán plánet iežaset gielat bládi almmuheami. Dál almmustuvvá *Anáraš* golmma gearde jagis.

Buoret guvlui

Ilmari Mattus namuhiige mánga ášši mat lea bures ovdánan searvvi álggaheami rájes go son logaldalai anárašgiela dili birra Sámi allaskuvlla ávvosemináras.

– Leago anárašgiela dilli buoret dál go logi jagi dassái? Dasa sáhtta vástidit guovtte láhkai. Lea ja ii leat. Logi jagi dassái ledje anárašgiela hállit eambo go otná beaivvi, muhto otna lea anárašgiela čállin- ja lohkandáidu buoret go logi jagi dassái. Otna lohket eanet oahppit anárašgiela skuvllain, ja otná beaivvi ordnejuvvojit anárašgielkursat eambo go ovdal.

– Ruovttudásis anárašgiela árva lea ipmirduvvon, vaikko liiggás mángga anárašruovttus leage suomagiela hállangiellan. Dattetge muhtin ruovttuide beaivválaš giellan lea máhccan ja máhccamin anárašgiela.

– Min iešdovduga lea lassánan dadistaga go min jurdagat ja doaimmat leat ov-

dánan almmolaš dásis, muhto čavlohalla ballu sihkkarit ii leat, jurddašallá anárašgiela ovddideaddji.

Sámástit almmolaččatge

– Avvila guovllus gos mun ásan, sámegiela geavahepmi lea rievdan nu ahte dál gullá gávppis, poasttas, bänkku ja earáge sajiin muhtumin sámegiela ja anárašgiela eambo go gulai logi jagi dassái. Dasa sáhtta váikkuhit datge, ahte ovdal lei olmuin dakkár vierru ahte galgai hállat suomagiela almmolaš sajiin. Ii gillen sámásti daningo eará olbmot sáhtte gáddit, ahte son hállá juoganu sin sealggi duohken.

Ii leat oainnat mihkkege álkkes barguid ovddidit anárašgiela. Ilmari Mattus lohka váttisin rievdatit váldokultuvrra álbmoga oainnu nu ahte dohkkehit anárašgiela jurdagiid.

– Muhto stuimmit sámiiid ja nu gohčoduvvon lappalais joavkku gaskkas eai leat nu sakka eastadan min doaimmaid, daikke mii leat doalahan iežamet riidduid olggobealde.

– Láhkaásahusat gieldda, leana ja riikka dásis leat fas ráddjen min doaimmaid, ja diedusge rudahisvuohta sihke návccahisvuohta. Vaikko mis lea Suoma stuoramus sámiiid searvi, de lea mis oalle uhcci dat njunošjoavku mii doaimmá. Muhto dakkár váttisvuohta lea gal várra servviin miehtá Sámi? Jearrala Mattus.

Giellabeassi lea gádjun

Ovttá áššis lea sus lohpi čavlohalla. Vánes ressursaiguin leat sii doaimmaheamen giellaviggamuša mii váikkuha mealgadiit gielladili - giellabeassi. Mánát geat eai oahpa anárašgiela ruovttus, ožžot beaivedivššu anárašgielat birrasis.

Eanaš anárašgiela hállit leat vuoras dahje boares olbmot. Anárašgielat smávamánáid vánhemat eai leat gallis. Danne eai máhtán šat galle mánáge anárašgiela.

Moatti mánuš giellabeasis ledje mánát oahppan oalle bures áddet anárašgiela. Jagi siste ledje buot mánát Anára giellabeasis hállagohtán anárašgiela.

– Mii álggaheimmet jagis 1997 giella-

beasi Anáris ja giela fas giellabeasi Avvilis. Go mánát ledje moadde mánu leamaš doppe, de mánáid vánhematge álge jearahallat goas sidjiide ordnejuvvo anárašgiela kursa.

– Mánáid vánhemiin dušše okta hálai anárašgiela. Sámi oahpahušguovddáš ordniige álgojagis 1999 vihitta mánotbaji guhkkosaš kursa rávesolbmuide. Dasa válde oasi golbma giellabeassemánáid vánhema.

Váttes einnostus

– Gielladili logi jagi geahčen lea oalle váttis diehtit. Jos giellabeassedoaimma beassá hehttehusaid haga joatkašuvvat ovdosguvlui, de gielladilli lea sihkkarit buoret go dál. Dás lea juo dál duodaštusat oidnoma.

– Jagi 1997 boarráset giellabeassemánát leat dál vuoddoskuvllas vuosttaš luohkás ja sin gielladáidu lea nu buorre ahte sii leat eatnigielaigiid oahpahušjoavkkus, ja sáhttet guldalit anárašgiela oahpahuša anárašgiellii. Mánát geat easkka

skuvllas álget oahppat anárašgiela eai leat lahkage dán dásis oppa nuppi ja go almmát luohkásge, go dál dat vuosttašluohkkálaš giellabeassemánát.

Áššit orrot leamen dál buorebut go vel muhtin jagi dassái, muhto ii leat goitge áigi velá vuoinjastit daikke bisánit doaimmamis. Vaikko ovdagáttut anárašgiela hárrái leatge buorránan, de anárašgiella lea veláge seammá áitaga vuolde go dat lei logi jagi dassái. Berrešeimmet gávdnat velá ovttá vuogi buoridit ja seailuhit anárašgiela, Ilmari Mattus sávvá. ■■

Anárašgiela ovddideaddji Ilmari Mattus. Anáraččat lihkestuvvet oahpahit gielaset mánáide giellabeasis.

Enaresamene lykkes med å lære barna språket i språkreir, forteller leder for Enaresamisk forening Ilmari Mattus.

Doaimmalaš searvi

Anárašgiela searvi lea bargan iežas doaimmanáiggis. Dá leat muhtin ráje doaimmat:

- ✓ Ordnen ortografijiačoahkkima
- ✓ Rievadan čállinvuogi 1991
- ✓ Doallan čállinkurssaid
- ✓ Bádden sálmmaid YLE Sámi Radio dárbbuide
- ✓ Ordnen mánáid doaimmaleairra Anárjávrrri nala 1993
- ✓ Goasttidan 1 mánáidgirji, 2 romána ja 1 antologijia
- ✓ Ordnen ovttas Anára searvegottiin anáraš ipmilbálvalusa Anárii 1995
- ✓ Almmustahtán Anáraškalendar 1996 rájes
- ✓ Almmustahtán iešgudetge lágan almmolaš julggaštusaid
- ✓ Ožžon áigái dan ahte dál sáhtta čállit maiddái anárašgiellii studeanttan (1998 rájes)
- ✓ Ceggen anárašgielat giellabeasi Anárii 1997
- ✓ Váldán oasi Anára gieldda giellabeasi stivrenjovkui. Gieldda giellabeasi leat anárašgielat Avvilis ja nuortalašgielat Čeavvejávrris.
- ✓ Goasttidan animašuvdnafilmma «Uccá Távgaí viestárbeln»
- ✓ Almmustahtán musihkkakasseahta «Kuuráh kullui»
- ✓ Ordnen anárašgielat konseartta Anára vuolledásis
- ✓ Oassálastán Sámirádi «Čaŋa giellii» prošeaktii
- ✓ Oassálastán dohkkeáhterčájálmama «Uárre» ráhkkaneapmái, mii čájehuvvo jagi 2000 álggus

Redder språket i språkreir

Enaresamisk snakkes av 250-300 personer.

Enaresamisk forening har 200 medlemmer.

Foreningen jobber hardt med å bevare den lille gruppas språk, og lykkes med å lære barna enaresamisk i språkreir.

– For 15 år siden oppdaget noen mennesker at ingen gjorde noe for å forbedre språksituasjon deres dersom de ikke selv gjorde det. På den tiden trodde fortsatt de fleste at man mente nordsamisk eller «fjellsamisk» når man snakket om samisk språk. Slik tenkte både finlendere, nord-samer og utlendinger, ja alle som ikke kjente vårt samfunn. Det var en ubehagelig situasjon.

– Dette forteller leder av Enaresamisk språkförening, Ilmari Mattus, fra foreningas spede begynnelse. Enaresamisk språkförening ble startet opp i 1986, og medlemmene startet straks med å realisere planen om et blad på eget språk. Nå kommer *Anáraš* ut tre ganger i året.

I riktig retning

Ilmari Mattus kunne fortelle om flere saker som har utviklet seg bra siden foreningas start, da han foreleste om enaresamenes språksituasjon på Sámi allaskuvlas jubileumsseminar.

– Er situasjonen for enaresamisk bedre eller verre enn for ti år siden?

– Det spørsmålet kan man besvare på to måter; ja og nei. For ti år siden var det flere som behersket enaresamisk enn i dag. Men i dag er lese og skrivekunnskapene i enaresamisk bedre enn for ti år siden. I dag er det flere elever som leser enaresamisk på skolen, og nå arrangeres det flere kurs i enaresamisk enn før, oppsummerer Ilmari Mattus.

– I hjemmene har man forstått verdien av enaresamisk, selv om altfor mange enaresamiske hjem har finsk som dagligspråk. Men for all del, noen hjem har tatt og andre er igang med å ta enaresamisk tilbake som sitt hovedspråk.

– Sjøtillitten vår har også steget parallelt med at våre tanker og tiltak har gått framover i den offentlige sfæren, men noen grunn til å være overlegen er det sikkert ikke, filosoferer den enaresamiske språkmannen.

Snakker offentlig

– I lvalo-området der hvor jeg bor, har

bruken av samisk forandret seg de siste ti åra. Nå hører du iblant både nordsamisk og enaresamisk i butikken, på posten, i banken og andre offentlige steder. Tidligere hadde folk den uvanen at de skulle snakke finsk på offentlige steder. Kanskje fordi de ikke orket å bruke samisk når andre folk kunne tro at de snakket bak ryggen på dem.

– Å fremme enaresamisk er nemlig ikke noe lett arbeid. Ilmari Mattus sier det er vanskelig å forandre majoritetsbefolkningens syn slik at de aksepterer enaresamenes måte å tenke på.

– Men konfliktene mellom samene og de såkalte «lappalaiset» har iallfall ikke vært til særlig hinder for vårt arbeid. Vi har på en måte klart å holde oss unna de stridighetene.

– Bestemmelser på nasjonalt, fylkeskommunalt og kommunalt nivå har også begrenset våre aktiviteter, og naturligvis anstrengt økonomi og få menneskelige ressurser. Selv om vi er Finlands største sameforening, så er ledersjiktet, de som virkelig jobber med sakene, veldig liten. Men dette er visst et problem som alle foreninger sliter med i hele Sameland. Er det ikke? spør Mattus med et lite smil.

Språkreir er redningen

En sak har han lov til å være stolt over. Med sine knappe ressurser har de fått igang et språktiltak som virkelig monner - språkreir. Barn som ikke lærer enaresamisk hjemme, går i enaresamiskspråklige barnehage. Det kalles språkreir.

– De fleste enaresamiskspråklige er eldre eller gamle folk. Enaresamiske småbarnsforeldre finnes nesten ikke. Derfor har få barn enaresamisk som morsmål. Da barna hadde vært ett par måneder i språkreir, begynte foreldrene å spørre om når det ble arrangert kurs i enaresamisk for dem også.

– Av barnas foreldre var det kun en som snakket enaresamisk. Samisk utdanningssenter i Enare arrangerte et fem måneders kurs for voksne på nyåret i 1999. Der deltok tre av foreldrene som hadde barn i språkreiret.

Vanskelig spådom

– Det er vanskelig å si noe om språksituasjonen om ti år, sier Ilmari Mattus, og framhever at framtida til språket er sterkt knyttet til språkreirene.

– Hvis språkreirene får fortsette uten hindringer, så vil språksituasjon om ti år sikkert være bedre enn nå. For vi har allerede bevis for at vi lykkes.

– De eldste barna som begynte i språkreiret i 1997, går nå i første klasse i grunnskolen. Deres språkferdigheter er så gode at de er helt på morsmålsnivå, og

de kan følge undervisningen i enaresamisk på enaresamisk. De barna som først har begynt å lære enaresamisk på skolen, er ikke i nærheten av et slikt nivå hverken i andre eller tredje klasse som disse språkreirungene er i første klasse.

– Slik sett er situasjon bedre nå enn for bare få år siden, men det er ikke tid til å hvile eller på tide å stanse språkarbeidet. Selv om fordommene i forhold til enaresamisk har blitt færre, så er språket under en like konstant trussel nå som for ti år siden. Vi burde finne enda en måte å trygge og bedre språkets stilling på, sier Ilmari Mattus til slutt. ■■

Aktiv forening

Enaresamisk språkförening har fått mye gjort på kort tid. Her er en del av aktivitetene.

- ✓ Arrangert ortografimøte
- ✓ Forandret rettskrivingen i 1991
- ✓ Arrangert skrivekurs
- ✓ Tatt opp salmer til bruk i YLE Sámi Radio
- ✓ Arrangert aktivitetsleir for barn ved Enaresjøen i 1993
- ✓ Utgitt en barnebok, to romaner og en antologi
- ✓ Arrangert enaresamisk gudstjeneste i Enare sammen med Enare menighet i 1995
- ✓ Gitt ut Anaráškalender årlig fra og med 1996
- ✓ Uttalt seg i forskjellige offentlige saker
- ✓ Fått i stand muligheten for å avlegge avsluttende eksamen på videregående skole på enaresamisk (fra 1998)
- ✓ Opprettet enaresamisk språkreir i Enare i 1997
- ✓ Vært representert i styringsgruppa for Enare kommunes språkreir. Kommunens språkreir er på enaresamisk i lvalo og østsamisk i Sevettijärvi
- ✓ Utgitt animasjonsfilmen «Uccá Távgái viestárbeln»
- ✓ Utgitt musikkassetten «Kuuráh kul-lui»
- ✓ Arrangert enaresamisk konsert på Enare barneskole
- ✓ Deltatt i Samerådets prosjekt «Čaŋa gillii»
- ✓ Deltatt i oppsettinga av dokketeaterstykket «Uárre» som blir vist i begynnelsen av år 2000

Karen Marie Eira Buljo lohká iežas allaoahppan olmmožin, vaikko sus ii leat eará go ovcci jagi oahppu dáza skuvllain.

- Lean oahppameahttu olmmoš allaoahppan sámiiid ektui geat leat ožžon oahpu dážamállet skuvllain ja dážaid jurddašuvuogi mielde. Muhto sámii eallinvuogi ja sámii barggu ektui leat sii oahppameahttu olbmot.

Karen Marie Eira Buljo attii duodaid smiehttamušá Sámi allaskuvlla ávvoseminára oasseváldiide.

Alddis ii leat go ovcci jagi vuoddoskuvla. Liikká lohká iežas allaoahppan olmmožin ja gohčoda allaoahppan sápmelaččaid oahppameahttuin iežas ektui.

– Sámi eallinvuogi ja sámii barggu ektui oktan bargogielain leat sii oahppameahttu olbmot, diedihii Eira Buljo.

Oahppan dážain

Sii leat sápmelaččat geat leat váldán alla oahpu dáza skuvllain ja geain eai leat eará go mánnávuoda muittut daid bargguin main mánnán ledje mielde.

Sámi árbevirolaš oahppu ja skuvlejupmi leat guokte oahpu buohtalaga. Dán árbevirolaš oahpus - sámii bargguin - lohká Eira Buljo alldis leat alit oahppu.

– Dat lea alimus oahppu maid sáhtta oážžut sámii kultuvrras. Boazodoalus ja vi-

Oahppameahttu allaoahppan olmmoš

sot mii dasa gullá, earret eará duojuis lea mus alla oahppu ja danin sáhtán dadjat ahte mun lean oahppan olmmoš.

Karen Marie Eira Buljo oahppu ja duogáš addá iešdovdu maid.

– Mus lea nanu oahppu ja maid nanu duogáš. Mus lea min sápmelaččaid alimus oahppu. Dat oahppu lea nu allat ja nu nanus ahte dan geažil lean duostan searvat muitaleaddjin Sámi allaskuvlla ávvoseminárii vaikko dáppe leat olu allaoahppavaš olbmot.

Ain dáruiduhttin

Ávvosemináras Eira Buljo váruhii dáruiduhttin doaimmaid birra mat ain doibmet.

– Mis leat sámii ášahusat mat galget ávkin sámii servodahkii. Dat orrot dahkamin buori barggu ealáskahttit sámii giela ja kultuvrra earenoamážit daid guovlluin gos lea jávkamin.

– Muhto min suohkaniin Sis-Finnmárkus lea eará dilli. Min suohkaniid njunuš-olbmot huiket mediajn ja čoahkkimiin ahte mis lea ealli sámii kultuvra ja sámii giella. Diet váikkuha dien guvlui ahte siseatnanbáikkii bázahallet.

– Dat bázahallet dan láhkai ahte eai

oaččo ruda ovddidit sámegiela.

lige seastte sániid go čilgegoahtá mo dájuhuvvo jáhkkit ahte sápmi lea heittot.

– Seammás čadahuvvo garra dáruiduhttin ruda bokte muhtin sámii ášahusain ja sámii suohkaniin. Dát suollemas dáruiduhttin čadahuvvo mánggáin vuogiin.

– Vearrámus dáruiduhttin lea daningo sápmelaš olbmot geat leat gazzan alla oahpu dáza skuvllain ja dáza oahppanvuogiid bokte, leat dájuhuvvon.

– De mii ieža leat dájuhuvvon jáhkkit ahte buot mii gullá sámii kultuvrii lea aivve heittot. Sámi oahppanvuohki ja oahppu lea aivve dušši. Olbmot geain lea árbevirolaš oahppu, dávjá adnojit šlávan ja nuvtá bargin. Eaige daga oaidnin eai gullinge almmolaš báikkiin.

Vearrát boazodoalus

– Buot garraseamos dáruiduhttin lea dat mii dáhpáhuvvá boazodoalus. Nissonolbmot, nuorat ja boarrásat duvdiluvvojit eret iežaset ealáhusas. Nuppástuhttinprogramma biddjui johtui ja Guovdageainnu suohkan lea bidjan johtui programma mas lea ulbmil oážžut boazodoallonuoraid eret boazodoalus.

– Dáža skuvlii bidjat nuoraid dážaluvvat vai boahte áiggi besset vuovdit min čáppa luonddu ja eatnama olgomáilmmi ruhtafámuide ja ruvkefitnodagaide.

– Mus lea alddis nuorra. Sutnje - mu áidna bárdnái - ringejit suohkanis juohke čavčča jearrat juogo son lea mannan skuvlii. Diet lea oalle fasttes dáruiduhttin, hirmástuddá eadneolmmoš.

– Ige eanaš vánhemiin leat šat vejolašvuohta oahpahit mánáid ja nuoraid árbevirolaš oahpahanvuogi mielde. Bargo-sajit ja skuvllat eai leat heivehuvvon boazodoalu ektui. Visot dát lea dáruiduhttin, ja dán dovdat mii geat leat vel dan árbevirolaš ealáhusa manimus loahppa, dovddasta Karen Marie Eira Buljo.

Báhcá gievkangiellan

Giellage gillá dán dilis, ja Eira Buljo mieldes lea duodaid dárbu oázžut johtui man nu lágan eará oahpaheami.

– Mii dárbašit odda jurddašánvuogi nu ahte oázžut ovdánit árbevirolaš oahpaheami ja dan giela. Dainnago giella lea jávkamin bargguid mielde ja dat mii báhcá lea gievkangiella. Dalle leat oalát láhppimin giella jos dušše gievkangiella báhcá.

Son árvala cegget áibbas odda ása-husa mas ovddida dušše árbevirolaš oahpaheami.

– Das livččii vuoddun njuorat mánáid rájes gitta rávesolbmuid rádjái. Dat boadášii stuorra ávkin maiddá Sámi allaskuvlii.

Sámi oahpahanvuohki

Dákkár odda ása-husa livččii sámi oahpahanvuohki guovddážiis. Dattetge Karen Marie Eira Buljo ii loga ollogiid jáhkkit sámiiin leat pedagogihkka.

– Mun dulkon pedagogihka sáni nu ahte olmmoš oahpaha ja dat gean oahpaha, dat oahppá. Sámegiellii diet lea oahpahanvuohki. Ja oahpahanvuohki mis lea, ja dat lea hui garas. Olmmoš galgá duodaid máhttit dan maid son lea oahppan.

Eira Buljo geavaha joatkkaskuvlla ja allaskuvlla duodjeoahpu ovdamearkan go earuha dáža ja sámi oahpahanvugiid.

– Golmma jagis joatka- dahje allaskuvllas ráhkada moadde duoji. Sámi oahpaheami ektui lea diet hui unnán. Ii leat ieš ollásit oahppan, muhto oázžu báhpára ahte lea oahppan olmmoš. Ieš lean oaidnán ahte duodjeoahpaheaddji guhte lea Sámi allaskuvllas gárvvásmuvvan, ii leat oahppan buot dujiid. Ii leat sáhtán oahpahit mánáide riessat liinni dahje goarrut gápmagiid.

– Sámi oahpahanvuogi mielde galgga máhttit dan golmma jagis ráhkadit vaikko man ollu dujiid oktanaga itge dušše ovttá

Karen Marie Eira Buljo mener hun er høyt utdannet, til tross for at hun ikke har mer enn ni års skolegang i det norske skolesystemet.

dingga ráhkat. Don galgga ráhkadit nu ahte birget. Dat lea juohke lánkai mihá garraset oahppovuohki, ja dainna lea dárbašlaš oázžut man nu lágan ása-husa dan váras.

Mánáidgárddis oaidnán

Eira Buljo lohka iežas leat mánáidgárddis maid oaidnán mo dáža pedagogihkka lea.

Doppe galgá visot čiehkát, skárriid, ávju ja niibbi, ja ommana vel áidut vai máná ii buole.

– Diet ii leat pedagogihkka. Máná galgá oahppat juo unnin doallat niibbi ja váruhit báhkka dolas. Ige galgga áidut ommaniid ja tráhpaid. Mus leat guhtta máná. Ii oktage leat fierralan tráhpas. Dat ohppet váruhit. ■■

Utdannet, men høyst utdannet

- Jeg er utdannet i forhold til de høyt utdannede samene som har tatt utdanning i det norske systemet og med nordmenns tenkemåte som mal. Men etter samisk levesett og i samisk arbeid er det de som er utdannede.

Karen Marie Eira Buljo ga virkelig delta-kerne på Sámi allaskuvla jubileumsseminar noe å tenke på.

Selv har hun ikke mer enn ni år grunnskole. Likevel hevder hun at hun er et høyt utdannet menneske og kaller samer med eksamener fra høyskoler og universitet for utdannede i forhold til henne selv.

– I samisk levesett og i samisk arbeid sett sammen med arbeidsspråket, er det de som er de utdannede, hevder Eira Buljo.

Nordmennenes lære

De er samer som har tatt høyere utdanning ved norske skoler og som ikke har annet enn barndomsminner om det Eira Buljo kaller samisk arbeid.

Samisk tradisjonell utdanning og skolegang er to utdannelse som løper ved siden av hverandre. Det er i forhold til den tradisjonelle utdanningen Eira Buljo mener hun har høy utdanning.

– Dette er den høyeste utdanning du kan få innenfor den samiske kulturen. I reindrift og i alt som hører med til det, blant annet duodji, har jeg høy kompetanse, og derfor kan jeg si at jeg er en høyt utdannet person. For eksemplet er jeg utdannet skallesyer.

Hennes samiske utdanning har gitt henne selvtilitt til å delta på Sámi allaskuvla seminar.

– Jeg har en grundig utdanning og en sterk bakgrunn. Jeg har samefolkets høyeste utdanning. Denne utdannelsen er så sterk at jeg tør å stille som foredragsholder her på Sámi allaskuvla selv om det er veldig mange høyt utdannede mennesker her.

Ennå fornorsking

På seminaret rettet Eira Buljo en advarende pekefinger mot tiltak hun mener er en fortsettelse av fornorskingen.

– Vi har en rekke samiske institusjoner som skal fremme det samiske samfunnet. De ser ut til å gjøre en god jobb med å re-

vitalisere samisk språk og kultur spesielt i de områdene der de holder på å forsvinne. Men i kommunene i indre Finnmark er vi i en annen situasjon. Lederne fra våre kommuner roper over seg i media og på møter at vi har en levende kultur og et levende språk. Det fører til at de indre områdene taper. De taper på den måten at vi ikke får penger til å utvikle samisk språk.

Karen Marie Eira Buljo sparer heller ikke på kruttet når hun forklarer hvordan vi blir lurt til å tro at det samiske er dårlig.

– Samtidig gjennomfører noen samiske institusjoner og kommuner en knallhard fornorsking ved hjelp av penger. Denne skjulte fornorskingen foregår på mange måter. Den verste fornorskingen kan foregå fordi samer som har tatt høyere utdanning ved nordmennenes skoler og ved hjelp av nordmennenes opplæringsmetoder er blitt hjernevasket.

– Og så blir vi og hjernevasket til å tro at hele samekulturen er dårlig. Samiske opplæringsmetoder og samiske kunnskaper er bare tull. Folk som har den tradisjonelle utdanningen blir ikke verdsatt i samfunnet. De blir brukt som slaver og gratisarbeidere. De høres ikke og synes ikke i offentlig sammenheng.

Verst i reindriften

– Den aller verste fornorskingen skjer i reindriften. Kvinner, barn og gamle presses ut av sin egen næring. Omstillingsprogram settes i gang, og kommunen har satt i gang sitt eget program for å få reindriftdom bort fra reindriften.

– Inn i den norske skolen skal de sende ungdommene for å bli fornorsket, slik at de i framtida kan selge vår vakre natur til utenlandske investorer og gruveselskap.

– Jeg er selv mor til en ungdom, og til ham - min eneste sønn - ringer de fra kommunen hver eneste høst og spør: «Nå, har du begynt på skolen?» Dette er en stygg form for fornorsking, sier en sjokkert mor.

Hun beklager også at foreldre ikke lenger har mulighet til å lære opp barna og ungdommene etter tradisjonelle utdanningsmetoder. Dette er ikke mulig fordi arbeidsplassene og skolene ikke er tilpasset reindriften.

– Alt dette er fornorsking, og det føler vi veldig sterkt vi som er den siste rest av den tradisjonelle næringsutøvelsen, sier Karen Marie Eira Buljo.

Kjøkkenspråk

Også språket lider i denne situasjon, og etter Eira Buljos mening er det på tide å få i gang en alternativ undervisning.

– Vi trenger en ny filosofi, så vi kan få utviklet den tradisjonelle opplæringen og

dens språk. For også språket forsvinner når det tradisjonelle arbeidet forsvinner, og det som blir igjen, er «kjøkkenspråk». Blir kun kjøkkenspråket igjen, ja da holder vi på å miste språket helt.

Hun foreslår at man etablerer en helt ny institusjon som bare skal ha som oppgave å utvikle den tradisjonelle opplæringa. Her skulle det være plass til alle, fra spedbarnstadiet til gamle. Denne institusjon tror hun kan bli til stor nytte for Sámi allaskuvla.

Samisk opplæring

I denne ny institusjonen skal samiske opplæringsmetoder stå i sentrum. Eira Buljo sier at få tror at slike opplæringsmetoder - en samisk pedagogikk - finnes.

– Jeg tolker ordet pedagogikk slik at noen lærer bort noe, og den man lærer bort til, lærer seg dette. På samisk er dette oahpahanvuohki (opplæringsmetode). Og vi samer har opplæringsmetoder, og de er harde. Man skal virkelig lære noe så godt at man behersker det.

Eira Buljo bruker den videregående skolen og Sámi allaskuvla duodjiutdanning som eksempler på forskjellen mellom norsk og samisk pedagogikk.

– I løpet av tre år på videregående skole og høyskolen lager elevene noen få håndverk. I forhold til samisk pedagogikk er dette veldig lite. Elevene har ikke lært faget ordentlig, men de får likevel et papir på at de er høyt utdannet. Jeg har selv sett at duodjilærere med utdanning fra Sámi allaskuvla ikke har lært seg alle formene for duodji. For eksempel har ikke læreren kunnet lage silketørkle eller sy skaller.

– Etter samisk opplæringsmetode skal du kunne lage en mengde forskjellige duodji på disse tre årene. Ikke bare en av hvert slag, men du skal kunne lage så mye at du klarer deg. Dette er på alle måter en mye hardere pedagogikk, og derfor er det nødvendig å institusjonalisere dette.

Sett i barnehagen

Karen Marie Eira Buljo sier hun også i barnehagen har sett den norske pedagogikken. Der skal man gjemme alt, sakser, kniver og andre skarpe ting, og ovnen skal man gjerde inn for at barna ikke skal brenne seg.

– Dette er ikke samisk pedagogikk. Barna skal allerede som små lære seg å holde kniven og passe seg for varmen. Man skal ikke gjerde inn ovner og trapper. Jeg har seks barn. Ikke en eneste har noensinne falt ned trappa. De skal lære seg å være på vakt. ■■

– Suohkan rihkku giellalága

- Olmmoš ii oaččo seammá bálvalusaid sámegillii go dárogillii. Gielat eai leat seammá dásis nu ahte suohkan rihkku beaivválaččat Sámelága giellanjuolggadusaid, lohka Gáivuona giellabargi Lene Antonsen.

Antonsen ii moaitán suohkana, go Sámi allaskuvlla ávvo semináras muitallii ahte Gáivuona suohkan ii ollašuhte sámi giellalága gáibadusaid.

Son eambo vuoigalaččat duodaštii duohtadilli. Lea oalle váttis oazžut dárogie-la ja sámegiela ovttá dásis go dáruiduhtin lea joavdan nu guhkás go Gáivuonas lea.

Hirbmat giellamolsum

– Mii leat vásihan hirbmat giellamolsuma miehtá Davvi-Romssa. Go lean buohtastahtán loguid guovllus guvlui, de lean fuomášan ahte lea leamaš erenoamáš garra molsum Davvi-Romssas, muitala Antonsen.

Easka mannan jahkečuodi gaskamuttus oaččui dáruiduhtin albma coavcci Gáivuonas. Eváhko 1944 lei duodalaš giellalávgun. Bearrašat orro dárogielat bir-rasis ja olus vel dárogielat bearraša luhtte gávccu mánu.

– Jáhkán dát nannii olu dan giellamol-suma mii lei juo álggahuvvon Gáivuonas ja mudui Davvi-Romssas. Vánhemat heite sámasteames mánáide, Antonsen árvvoštallá.

Sámi giellaguovddáza bargi lohka iežaset leat massán guokte buolvva giela dáfus. Guokte buolvva geat eai leat beas-san sámástit siiddas - ruovttus. Mánngas máhttet dattetge sámegiela muhtin mud-uid, muhto eai leat ožžon lunddolaš giella-oahpu ruovttus.

Ovdal go Gáivuona sámít ožžo giella-doaimmaid johtui, ledje juo eatnašat mol-son giela.

Lene Antonsen bargá Sámi giellaguovddázis Gáivuonas Romssa fylkkas. Suohkana ássit leat garrasit vuostálaga sámegiela dihte.

Lene Antonsen jobber ved det samiske språksentret i Nord-Troms kommunen Kåfjord. Kommunens innbyggere står steilt imot hverandre i synet på samisk.

1979 álggahuvvui sámegieloahpahas ovttá skuvllas suohkanis.

1985 mearridii Gáivuona suohkanstivra ovttafajenalaččat ahte hálda Gáivuona suohkana mielde sámegiela hálddašanguvlui.

1992 bohte Sámelága giellanjuolggadusat fápmui. 1994 Sámi giellaguovddázis álggahuvvui.

Riidduid vuolgaheaddji

– Sámi giellanjuolggadusat dagahit ahte sámegiela oidno Gáivuonas, ja lea maid-dái muhtumin bággu gullat sámegiela, lohka Antonsen.

Son ferte dattetge dovddastit ahte sámé- ja dárogie-la eai leat seammá dásis, ja lohka suohkana rihkkumin Sámelága giellanjuolggadusaid juohke beaivvi. Dát ii soaitte vearrámus ášši. Vaikko gielddastivrras lei ovttafielatuoh-ta áššis, de lea giellaláhka suhtadan olu ássiid.

– Ollu olbmot suhttet daningo láhka addá vuogatuoda sámegillii. Jáhkán lea váttisvuotta daidda geat eai máhte sámé-

giela, ja daidda geain leat bahča dovddut dáruiduhtinproseassa dihte. Sii ballet ahte mánát eai oahpa albma dárogie-la.

Giellaláhka lea duodaid buktán olu riidu ja bahča dovdduid Gáivuona olbmuid gaskii. Muhto láhka lea maid addán sámiiide vejolašvuoda bargat gielain.

– Jos mii eat livčče beassan sámegiela hálddašanguvlui, de eai livčče mis giella-bargit. Go buohtastahtá min dili eará Davvi-Romssa guovlluiguin, de oaidná ahte doppe ii leat mihkkege dáhpáhuvan giela ektui manjimuš logi jagi áigodagas.

– Nu ahte mii leat hui ilus go Gáivuot-na maid beasai giellaguovlun, lohka Antonsen, gean riiddut eai leat dattetge šlundahahtán.

– Formálalaš dásis leat olu riiddut ja lea oalle lossat bargat. Muhto geavttaš dásis lea mu bargu álki, daningo mun barggan olbmuiquin geat duodai háliidit oahppat giela.

15 sámegiela máná

Sáhtá leat váttis mihtidit giela ovddos- vai manjosmannama. Muhto Gáivuonas

sáhtá čujuhit ovttá hui čielga buorráneap-mái.

– Logi jagi dassái lei njealji mánás sámegiela váldogiellan ruovttus. Dál lea sul-lii 15 mánás. Eai leat nu hirbmát olu, muhto goitge manná ovddosguvlui.

– Seammá áigodagas leat olu giellačeahpit jápmán, hui olu giellageava-headdjit vádjolan, Antonsen veardida.

Eanet mánát váldetge oasi sámegiel-oahpahas. Álggus lei sámegiela vállje-návnnas dušše ovttá skuvllas. Buoremus jagiin leamaš sámegieloahpahas buot vida skuvllas Gáivuona suohkanis. Dál lea oahpahas sámegiela golmma skuvllas ja oahpahas sámegillii ovttá skuvllas. 80 máná čuvvot sámegieloahpahas man nu dásis.

Guovddáš giellabargin

Guda jagi doaimmas lea Sámi giella-guovddáš ollen olu bargat. Dán čavčča le-amaš eanet oahppit go goassege ovdal. 11 rávesolbmo leat gávccu vahku leamaš fárus intensiiva kurssas 25 diimmu vah-kus. Čiežas leat fas čuvvon eahketkurssa.

– Sámi allaskuvla lea fas lágidan allas-kuvlla oahpu sámegiela dáppe. Dat lea addán bohtosiid. Mis leat gávccu olbmo geat barget oahpaheaddjin skuvllain. Vihttas lea dál báikkálaš duogáš.

– Giellaguovddázis vuosehit mii ahte báikkálaš giela lea árvo. Ovdamearkka dihte mii leat čuoččán olu báikkálaš giellamateriála.

Giellavánhemat

Lene Antonsen atná juohke olbmo guhte oahppá giela maiddái vejolaš giellajoatk-kiheaddjin.

– Lea leamaš midjiide dehálaš oahpa-hit sidjiide giela maid sii sáhttet oahpahit

viidáset iežaset mánáide. Oppa áiggi rávesolbmuidkurssain ávžžuhit sin maid-dái oahpahit daid seammá sániid máná-dasaset. Mii oahpahit maiddái olu mánáidlavlagiid, hoahkamiid ja stohkosiid.

Mo fidnet vánhemiid eanet fárrui máná-id giellaoahpaheamis, lea maid leamaš sierranas prošeakta masa Sámi giella-guovddáš lea oassálastán.

– Gáivuonas lea dakkár dili go mánngga eará guovllus. Vánhemat válljejit sámegiela iežaset mánáide skuvllas, dat-tetge eai doarjjo sámegieloahpahas ruovttus vaikko muhtin vánhemat máhttet-ge ieža olu sámegiela,

– Dat eai dovdda iežaset máhttit rivttes sámegiela, eai máhte čállit, eaige máhte kásusiid ja oahppogirjiin lea sidjiide oalle amas giela. Ovdamearkka dihte geavahit vuoddoskuvllas girjeráiddu mii lea čállon Kárášjoga gillii. Lea hui buorre girjeráidu, muhto go vánhemat oidnet amas sániid juohke áidna siiddus, de dat vuollánit.

Giellaguovddáš lea maid barga olu dikšun-, rehabiliteren- ja ovddasmoraš-suorggi bargiid ektui. Daidda lea lágidan seminára ja giellakurssa.

– Boarrásiiddas leat olbmot geat leat leamaš dážat 70 jagi dahje 50 jagi. Dál eai máhte šat eará go sámegiela. Mis lea giellačoakkaneapmi boarrásiiddas guktii vahkus, ja nu veahkehit bargiid geavahit sámegiela eanebut barggus.

Eksklusiiiva giela

Antonsen muitala sámegiela leat hui eks-klusiiiva giellan Gáivuonas. Ii leat álki be-assat geavahit giela vaikko lea sámegiel-kurssa čadahan ja álgán sámástit.

– Muhtin olbmot geat leat šaddan ba-jás sámegielain, geavahit giela beaivvá-laččat. Muhto dušše dihto oktavuodain nu go gránjáiguin, oahpes olbmuiquin ja

dušše iežas buolvva siste. Danin lea hui váttis beassat dán eksklusiiiva jovkui. Don fertet rahčat.

Okta vuohki hárjehtit olbmuid geavahit giela eambo lea lágidit gielladoaluid. Boares olbmot geat máhttet giela bures, besset deaivvadit mánáiguin ja nuorat olbmuiquin geat leat oahpahallamin giela.

Deaivvadeamit leat álo olggobealde skuvlla. Lea boarrásiid bargoohtavuodas, gos sii leat dat čeahpit ja áššedovdit. Dábálaš giellaoahpaheaddjit leat dušše veahkit.

– Mii eat leat vásihan dan oainnáhusa ahte mánát leat álgán sámástit doppe, muhto boarrásat leat oaidnán ahte lea vejolaš sámástit mánáiguin. Rávesol-bmuide geat leat oahppamin sámegiela, leat deaivvadeamit vejolašvuhtan oahp-at guovllu báikkálaš suopmana. Dasa lassin čatnet dát doalut olbmuid sin kul-tuvrii, ruovttubáikái ja fulkkiide. Sámegiel-la ii leat dušše skuvla ja oahppogirjiit.

Suopman jávká

Vaikko Lene Antonsen lea oalle optimista, de gáddá liikká ahte okta ii leat gádjumis. Logi jagi geahčen jáhká Gáivuona árbe-virolaš sámegiela leat jávkan.

– Sámegiela kontinuitehta ruovtuin ii leat šat. Dat geat dalle geavahit sámegie-la ja oahpahit dan iežaset mánáide, leat leamaš muhtinlágan giellakurssas, dahje leat skuvllas oahppan sámegiela vaikko veaháš leat máhttan ovddalgihtii. Muhto Gáivuona suopman lea jávkan.

– Giellakurssain mii geahččalit váldit mielde suopmansániid, muhto dattetge in jáhke ahte lea vejolaš doalahit suopmana go buot boares giellačeahpit jápmet. Šaddá muhtinlágan odda sámegiela, vihkkedallá giellabargi Lene Antonsen. ■■

– Kommunen bryter språkloven

- Folk får ikke de samme offentlige tjenestene på samisk som på norsk. Språkene er ikke likeverdige. Kommunen bryter Samelovens språkregler daglig, sier språkarbeider i Kåfjord Lene Antonsen.

Antonsen kritiserte ikke kommunen da hun fortalte deltakerne på Sámi allaskuvla

sitt jubileumsseminar at Kåfjord kommune ikke oppfyller språklovens krav.

På en måte innrømte hun bare i all åpenhet den faktiske situasjonen. Det er vanskelig å få norsk og samisk opp på samme nivå når forskningen har kommet så langt som i Kåfjord.

Enormt språkskifte

– Vi har gått igjennom et språkskifte av dimensjoner i hele Nord-Troms. Når jeg har sammenlignet tallene fra område til område, har jeg kommet fram til at det har vært et ekstremt sterkt språkskifte her, forteller Antonsen.

Først etter andre verdenskrig skjøt for-norskingen fart i Kåfjord. Evakueringen i 1944 var et skikkelig språkbad for mange. Familiene bodde i et helnorsk miljø, ofte hjemme hos norskspråklige familier, i åtte måneder.

– Jeg tror dette styrket den fornorsk-ingen som allerede hadde begynt i Kåfjord som i resten av Nord-Troms. Foreldrene sluttet å snakke samisk til sine barn, sier Antonsen.

Språkarbeideren opplyser at de alt har mistet to generasjoner med hensyn til språket. To generasjoner har ikke fått lære å snakke samisk hjemme. Mange av dem

kan en del samisk, men har ikke fått ta del i den naturlige språkovertøringen i hjemmet.

For samene i Kåfjord fikk igang tiltak for å rette på situasjonen, hadde allerede de fleste byttet språk.

I 1979 startet samiskundervisningen opp ved en skole i kommunen.

I 1985 ba Kåfjord kommunestyre, i et enstemmig vedtak, om å bli med i forvaltningsområdet for samisk språk.

I 1992 ble Samelovens språkregler satt i kraft.

I 1994 ble Samisk språksenter opprettet.

Kampsak

– De samiske språkreglene betyr at samisk synes i Kåfjord, og man er også nødt til å høre samisk til en viss grad, opplyser Lene Antonsen.

Hun må likevel innrømme at samisk og norsk ikke er likestilte språk i kommunen, og sier at kommunen bryter Samelovens språkregler hver dag.

Det er kanskje ikke det verste. Selv om kommunestyret var enstemmig i saken, så har innførselen av språkloven fått mange til å bli rasende, eitrengde forbannet.

– Det har irritert mange at loven gir rettigheter til samisk språk. Jeg tror det er det som er problemet for dem som ikke forstår samisk, og for dem som har vonde følelser etter fornorskingsprosessen. De er blant annet redde for at barna ikke skal lære seg skikkelig norsk.

Språkloven har virkelig skapt mye bråk og vondt blod mellom folk i Kåfjord. Men loven har også gitt samene mulighet til å jobbe med språket.

– Dersom vi ikke hadde kommet med i forvaltningsområdet for samisk språk, ja da hadde vi ikke hatt språkarbeidere. Når vi sammenligner vår situasjon med de andre områdene i Nord-Troms, så ser vi at der har det ikke skjedd noe med hensyn til språket i løpet av de siste ti årene.

– Så vi er taknemlige for at Kåfjord ble et samisk språkområde, sier Lene Antonsen som selv ikke er blitt deprimeret av alt bråket.

– På det formelle nivået er det mye bråk og tungt å jobbe. Men i det praktiske arbeidet merker jeg ikke bråket, for jeg jobber med folk som virkelig ønsker å lære samisk.

15 samiskspråklige barn

Det kan være vanskelig å måle språkets fram- eller tilbakegang. Men i Kåfjord kan man iallfall vise til en kraftig forbedring.

– For ti år siden var det fire barn i kommunen som hadde samisk som hovedspråk i hjemmet. Nå er det ca. 15 barn.

Det er ikke så veldig mange, men det viser at det går framover.

– Men på samme tid har veldig mange flinke språkfolk dødd, mange språkbrukere har gått bort, sier Antonsen for sammenligningens skyld.

Framgang ser man også i forhold til hvor mange barn det er som har samiskundervisning på skolen. Til å begynne med var samisk valgfag på en skole i kommunen. I de beste årene har det vært samiskundervisning ved alle de fem skolene i kommunen. I dag er det undervisning i samisk ved tre av skolene og på samisk ved en skole. 80 elever følger undervisningen i samisk på et eller annet nivå.

Sentral språkarbeider

I løpet av de seks årene Samisk språksenter har vært i drift, har de fått til mye. Denne høsten har de flere elever enn noensinne. 11 voksne har fulgt et åtte ukers intensivkurs i samisk der de har fått 25 timer undervisning i uka. Syv personer har gått på kveldskurs.

– Også Sámi allaskuvla har arrangert høgskoleutdanning i samisk her. Det har gitt ressurter. I kommunen er det åtte samisklærere. Fem av dem har nå lokal bakgrunn.

– Språksenteret har vist at det lokale språket har verdi. For eksempel har vi samlet inn mye lokalt språkmateriale.

Språkforedre

Antonsen anser enhver som lærer samisk som en potensiell viderefører av språket.

– For oss har det vært viktig å lære bort språket på en slik måte at de som lærer det, kan starte å lære det videre til sine barn med en gang. På kursene for voksne oppfordrer vi hele tiden deltakerne til å lære barna de ordene de selv lærer. Vi lærer dem for eksempel barnesanger, leker, rim og regler.

Nettopp hvordan man skal få foreldre mer med i barnas språkopplæring, har vært et eget prosjekt som Samisk språksenter har deltatt i.

– Kåfjord er i samme situasjon som mange andre områder. Foreldrene velger samisk til barna i skolen, men de støtter ikke opp om samiskundervisningen hjemme, selv om noen av foreldrene kan en god del samisk selv.

– De føler ikke at de kan den rette samisen, de kan ikke skrive, de behersker ikke kasusbruken og språket i lærebøkene er fremmed for dem. I skolen bruker vi en lærebokserie som er skrevet på Karasjokdialekt. Det er et bra læreverk, men foreldrene gir opp når de ser ord de ikke forstår på hver side.

Språksenteret har også jobbet mye overfor de ansatte i pleie-, rehabiliterings-

og omsorgssektoren. For dem har de arrangert seminarer og språkkurs.

– På gamlehjemmet finnes det folk som har vært norske i 50 og kanskje 70 år. Nå kan de ikke lenger prate annet enn samisk. Vi har språksamlinger på gamlehjemmet en gang i uka, og da hjelper vi de ansatte med å ta i bruk samisk i arbeidet sitt.

Eksklusivt samisk

Lene Antonsen kan fortelle at samisk er et meget eksklusivt språk i Kåfjord. Det er ikke lett å få bruke språket selv om man har gått på samiskkurs og har begynt å prate samisk.

– En del folk som har vokst opp med samisk bruker språket daglig. Men de bruker det bare i visse sammenhenger. For eksempel snakker de samisk med naboe, kjentfolk og andre av sin egen generasjon. Derfor er det vanskelig å bli oppatt i denne eksklusive kretsen. Du må slippe for det.

En måte å venne folk til å snakke samisk med hverandre på, er å arrangere språkarrangementer. Eldre folk som kan språket godt, får treffe barn og yngre mennesker som holder på å lære samisk.

Disse møtene er alltid utenfor skolen, på de eldres arena og i forbindelse med deres arbeid, der de eldre er ekspertene. De vanlige språklærerne har bare rollen som hjelpere.

– Vi har ikke opplevd det miraklet at barna har begynt å snakke samisk på disse treffene, men de eldre ser iallfall at det er mulig å snakke samisk til barna. For de unge, som holder på å lære seg samisk, er dette en god mulighet til å lære seg den lokale dialekten. I tillegg knytter disse arrangementene folk tettere til sin egen kultur, slektninger og hjemsted. Samisk er ikke bare skole og lærebøker.

Dialekta forsvinner

Selv om Lene Antonsen framstår som en stor optimist, så tror hun likevel ikke at alt står til å reddes. Om ti år tror hun den tradisjonelle samisen i Kåfjord har forsvunnet.

– Da vil den samiskspråklige kontinuiteten i hjemmene være forsvunnet. De som da snakker samisk og lærer det til sine barn, er de som har lært samisk på kurs eller skolen, selv om mange av dem naturligvis har kunnet en del fra før. Men Kåfjorddialekta vil være forsvunnet.

– På språkkursene våre prøver vi å lære bort dialektord, men jeg tror likevel ikke det er mulig å holde på dialekta når alle de gamle språkbrukerne er borte. Det blir på en måte en slags nysamisk, spør språkarbeider Lene Antonsen. ■■

Oassálastit ságastallet ángirrit man dilis sámegiella lea logi jagi geahčen. Gurut bealde, beavddi birra čohkkájit: Direktora Johan Klemet Hætta, 1. lektor Nils Danemark, studeanta Risten Ravna Länsman, giellabargi Anne Ristiinna O. Hætta, Studeantaovttastusa direktora Jan Gunnar Johansen, logaldalli Karen Marie Eira Buljo ja Ruota sámeskuvlastivrra hoavda Britt Sara Allas Labba.

Engasjerte deltakere diskuterer hvilken situasjon samisk språk er i om ti år. Fra venstre rundt bordet; direktør Johan Klemet Hætta, 1. lektor Nils Danemark, student Risten Ravna Länsman, språkarbeider Anne Ristiinna O. Hætta, Studentsamskipnadens direktør Jan Gunnar Johansen, foredragsholder Karen Marie Eira Buljo og leder for det svenske sameskolestyret Britt Sara Allas Labba.

Mo lea dilli logi jagi geahčen?

Mii lea sámegiela ja -kultuvrra dilli logi jagi geahčen? Ja mii lea Sámi allaskuvlla rolla dán višuvnna ollašuttimis? Čoavdin dihte dáid viiddis gažaldagaid manne seminára oassálastit joavkobargui.

Joavkkut oidnet ášši nu ahte sámegiela ja -kultuvrra dilli logi jagi geahčen molsa-

šuvvá mealgadiit dan mielde gude sámeguovllus lea sáhka.

Soapmásat ballet giela ja kultuvrra dili hedjonit daid guovlluin gos dili ii leat nu buorre dál, ja jáhkket fas dili buorranit daid guovlluin gos sámegiela ja -kultuvrras juo lea nannoset sajádat.

Dattetge oidnet seammás eará ovdáneami. Sámegiella šaddá leat nannosabon go goassege ovdal daningo eanet olbmot go goassege ovdal historjjás máhttet lohkat ja čállit sámegiela.

Oanehaččat daddjon geahnuhuvvá sámegiela ja -kultuvrra dili muhtin báikkiin, dat nanosmuvvá eará báikkiin ja oppalaččat nannejuvvu sámegiella girjjálaš giellan.

Oidnet čovdosiid

Vaikko dát leat veahá negatiiva einnostusat, de oidnet joavkobarggu oassálastit maiddái čovdosiid.

Muhtin joavkkut deattuhit ahte lea báigu čatnat oktavuoda olbmuid gaskkas geat orrot iešgudetge báikkiin Sámis. Dán láhkai sáhtta nannet gielladii doppe gos dat lea heittot.

Seammás jáhkket oassálastit ahte odda mediat dahket gulahallama álkibun Sámis. Okta višuvdna livččii ásahit oktasas Sámi foruma oddaigásaš teknologijain. Odda teknologijia bokte sáhtta dovddusin dahkat odda sániid, ja vaikke mat dološ sániidige.

Go galgá čatnat olbmuid oktii, de lea bággu ahte olbmot nagadit gulahallat, ja joavkobargguin leat oassálastit gávnna-han ahte giella sáhtta ovdánit guovtte láhkai.

Ovttá joavkkus daddjo ahte giella šaddá leat olu eanet standardiserejuvvon logi jagi geahčen, nu ahte suopman-erohusat leat jávkan.

Earát háliidit fas duddjot áddejumi ja vuollegašvuoda guhtet guimmiideaset suopmaniid ektui, ja oahpahit olbmuid áddet iešgudet giellavariánttaid juo vuoddoskuvlla rájes.

Árbevirolaš máhttu

Joavkkut hálle olu das makkár sajádat árbevirolaš oahpus galgá leat logi jagi geahčen. Čielga vástáduš ii boahán. Muhto oassálastit jerre ná: Man muddui lea dárbu heivehit árbevirolaš

oahpu ja eallinvuogi boahhte áiggi oahpahussii?

Leago vejolaš ja sávaahahti máhccat doložii? Ja nuppi bealis, leago vejolaš mannat viidáset almmá dovddakeahhtá doloža?

Giella ovdána bargoeallima ektui. Dát mielddisbukta ahte muhtimat eai oainne vejolažžan seailuhit sámegiela ja -kultuvrra jos olbmot eai dovdda árbevirolaš sámi ealáhusaid nu ahte sáhtášedje doalahit ja nannet árbevirolaš sániid.

Earát fas oidnet ášši nu, ahte galgá duodalaččabut geahččalit váldit sámegiela atnui odđáigásaš bargoeallimis.

Skuvlla rolla

Makkár rolla lea Sámi allaskuvllas go galgá ollašuhit višuvnnaid?

Oassálastit oavvildit ahte skuvla galgá geavahit ávkin dan máhtu mii lea olbmui

olggobealde skuvlla. Sihke daid olbmuid mahtu geat ealihit iežaset árbevirolaš ealáhusaiguin ja odđáigásaš ealáhusaiguin.

«Skuvla ii galgga rivvet ruovttuin ovdasvástádusa mánáid oahpaheamis», celkkii okta joavku. Dehálaš oassi Sámi allaskuvlla oahpaheaddjioahpus berre leat fuomášuhtit oahppiidasas man mávssolaš skuvlla ja ruovttu gaskasaš ovtasbargu lea.

Ii dáidde leat hirmástuhtit diehtun ahte joavkkut oavvildit ahte Sámi allaskuvla galgá oazžut eanet ressursaid. Dán beali ollašuttimii ohcalit politihkká-riid geat beroštit.

Ii olat guhkás jos eai leat politihkkárat gain lea persuvnnaš beroštupmi ovddidit buoret sámi oahpahusa. Earret eará danin go ollu lea ressursagažaldat. ■■

Hva er situasjonen om ti år?

Hva er situasjon for samisk språk og kultur om ti år, og hvilken rolle har Sámi allaskuvla når denne visjonen skal oppfylles? Med disse omfattende spørsmålene å tenke på, gikk seminardeltakerne til gruppearbeid.

Gruppene ser det slik at situasjon for samisk språk og kultur om ti år vil variere mye etter som hvor man befinner seg i Sápmi.

Noen er redde for at samisk språk og kultur vil bli svekket på steder der samisk ikke står så sentralt i dag, og at situasjon vil bli styrket der hvor samisk alt nå har en mer sentral stilling.

Men samtidig ser de også at et annet trekk gjør seg gjeldende. Samisk vil stå mye sterkere enn noensinne før, fordi flere vil kunne lese og skrive samisk enn noen gang tidligere i historien.

Kort oppsummert vil samisk språk og kultur svekkes noen steder, styrkes andre steder og generelt styrkes som litterært språk.

Ser løsninger

Til tross for litt negative spådommer, ser

også deltakerne i gruppearbeidene løsninger. Flere av gruppene framhever at man må knytte bånd mellom folk som bor i forskjellige steder i Sápmi. På denne måten kan man styrke de områdene der samisk språk står svakt.

Samtidig tror deltakerne at nye medier vil gjøre kommunikasjonen lettere mellom ulike steder i Sápmi. En visjon er å skape et felles samisk forum gjennom ny teknologi. Den nye teknologien vil også gjøre det mulig å spre kjennskapen til nye ord, og for den saks skyld gamle.

For å knytte band, må folk kunne forstå hverandre, og man har under gruppearbeidet sett for seg to utviklinger av språket.

En gruppe sier at språket vil være mye mer standardisert om ti år slik at dialektforskjellene vil være borte. Andre vil legge vekt på å bygge opp respekt for hverandres dialekter, og la folk øve seg opp til å forstå andre varianter av språket alt fra grunnskolen.

Tradisjonell kunnskap

Gruppene snakket en del om hvilken plass tradisjonell kunnskap skal ha om ti år. Noe klart svar ble ikke gitt. Men deltakerne stilte spørsmålet om i hvor stor grad det er nødvendig å ta med seg tradisjonell kunnskap og tradisjonell levemåte i morgendagens utdanning?

Er det mulig og er det ønskelig å gå tilbake til det som var? På den andre siden,

er det mulig å gå framover uten å ta med seg det som var?

Språk utvikles i forhold til arbeidslivet, og dette fører til at enkelte ikke kan tenke seg et levende samisk språk og en levende samisk kultur uten at kjennskap til tradisjonelle samiske næringer og tradisjonelle ord opprettholdes og styrkes.

Andre ser det slik at man må ta alvorligere de utfordringer som ligger i å ta i bruk samisk i det nye arbeidslivet.

Skolens rolle

Hvilken rolle har så Sámi allaskuvla når disse visjonene skal oppfylles?

Deltakerne mener at skolen må trekke til seg den kunnskapen som ligger hos folk utenfor skolen. Både hos dem som livnærer seg av gamle og nye næringer.

«Skolen må ikke frarøve hjemmene ansvaret for barnas opplæring» sier ei gruppe. En viktig del av lærerutdanningen ved Sámi allaskuvla bør være å bevisstgjøre studentene på at hjem og skole må spille på samme lag.

Ikke overraskende mener gruppene at ressursene til Sámi allaskuvla må økes, og for å få til dette, ser de behov for engasjerte politikere.

Uten politikere med et personlig engasjement i å bedre samisk utdanning, kommer en ikke så langt, blant annet fordi mye er et ressurs spørsmål. ■■

Sámedikki várrepreseidanta Ragnhild L. Nystad fuomášuhtta sámi gielladili beliid 1. amanuensa Kamil Özerkii ja lektor Jan Idar Solbakkenii.

Visepresident på Sametinget Ragnhild L. Nystad peker på trekk ved språksituasjon overfor 1. amanuensis Kamil Özerk og lektor Jan Idar Solbakken.

Mo duostut hástalusaid?

Njeallje dutki, okta politihkkár ja okta byrokráhta. Dihtetgo sii mo mii seailuhit ja ovddidit sámegiela odđa jahkeduháhis?

Ávoseminára loahppabeaivi lei várrejuvvon panelaságastallamii, mas oasseváldit árvvoštalle dálá gielladili ja evttohedje buoridančovdosiid.

Ruota beale dilli

Britt Sara Allas Labba guhte lea Ruota beale sámeskuvlastivrra hálddahušhoavda, geavahii iežas sáhkavuoru muitalit sámegiela dili birra Ruota bealde.

– Mis ii leat okta erenoamáš dilli, mis lea nu mánggalágan dilli iešgudetge guovllus. Giellamolsun eret sámegielas lea mángga sajis mannan nu guhkás ahte eai leat šat báhcán mángga sámegiela veaga. Stuuramus hástalus lea bissehit molsuma ja oazžut sámegiela ealli giellan.

Eai máhte giela

Dábáleamos dilli Ruota bealde lea ahte eanas sámemánat eai máhte sámegiela.

– Dušše soames mánná sámásta, šálloša Allas Labba ja muitala ahte dábáleamos dilli sin skuvllain lea ahte mánat ruotastit gaskaneaset. Dat sámástit dušše luohkkálanjas go lea sámegiela oahpahus.

Britt Sara Allas Labba oaidná dattetge ovdáneami ja geavaha Girona ovdamear-

kan gos mánná buorebut. Doppe hálle olbmot uhcán sámegiela. Marŋá go Sámeskuvla ásahuvvui Gironii lea dilli buorránan.

– Ollu mánáin lei giella oalát jávkan. Dál addo oahpahus sámegielas sihke eatnigiellan ja eará dásis daidda gain ii leat sámegiella eatnigiellan. Mis lea maid muhtinlágan giellalávgun sidjiide.

– Dál leat fas mánat váldimin giela ruovttoluotta.

Sámeskuvlastivra lea maid oččodeamen alces ollásit ovdasvástádusa sámi mánáidgárdiin. Dál han giellat daid hálddašit.

Oktasaš sámegiella

Norgga Sámedikki várrepreseidanta Ragnhild L. Nystad hásttuha fas

ságastallamii oktasaš sámegiela birra.

– Manin hállat mii álo dárogiela iežamet čoahkkimiin? Manin eat gulahala sámegillii?

– Ferte ásaht dakkár dili ahte boahte áiggi buolvvat nákkejit gulahallat ja doallat oktavuoda nuppiin sápmelaččain sámegillii. Mis galgá boahte áiggis dát mihtomearri: «Okta giella - mánga suopmana», Ragnhild L. Nystad nannii.

Son jearai maid livččiigo lávki ovddosguvluvi oččodit buot sámegielaide oktasaš čállinvuogi, ja geažuhii ahte dálá davvi-sámegiela čállinvuohki lea menddo váttis.

– Leago šat dárbu

Ubmi Universitehta sámecosodaga lektor Mikael Svonnii doalai fas seminára oaneheamos sáhkavuoru. Son divui buohkaid guokte dehálaš gažaldaga.

1. Jos oppa álbmot ollásit hálddaša goappasiid gielaid ja máhtá daid geavahit juohke áidna dilálašvuodas, leago de dárbu geavahit nuppi giela?

2. Go diehtá mo dálá gielladilli lea, leago oppa vejolaš bissehit giellamolsunproseassa?

– Jos daidda jearaldagaide attáii vudolaš čilgehusa, de jáhkán maid buoremusat sáhtá doaimmat ovddosguvluvi. Vástáduš livččii soameslágan ráddi politihkkáriidda, skuvlabargiide ja eará olbmuid, Mikael Svonnii dajai.

Son lea dutkan giela oahppama, giela seailluheami ja sámegiela dili Ruota bealde.

Gielat goddojuvvojit

– Gielat ja kultuvrrat eai jáme, dat goddojuvvojit. Dat mii dáhpáhuvvá skuvllain ja servodagain álgoálbmogiid ja minoritehtaid vuostá leat giellalaš ja kultuvrralaš álbmotgoddimat.

Guovttegielatvuoda dutki, Tove Skutnabb-Kangas, buvttii čielga oaiviliid iežas sáhkavuorus.

Son čujuhii ON:a álbmotgoddinkonvenšuvdnii, ja oaivvildii iežas lean semináras gullan mánga ovdamearkka das ahte konvenšuvdna rihkkovjuvo sámi álbmoga guovdu. Konvenšuvdna 2. artihkkala e-bustávas oainnat daddjo ahte:

«*li galgga sirdit mánáid bákkus nuppi joavkkus nubbái*»

– Jos mánáin ii leat biras luohkkálanja olggobealde gos movttiidahttojit sámástit, de lea stuorraservodat lágidan dili nu ahte bákkuin dat sirdá mánáid majoritehtajovkui.

– Dán galgabehtet dii geavahit, ja mun lean vuordimin vuosttaš diggeášši mas áššáškuhtá stáhta álbmotgoddima dihte

daningo stáhta ii leat eastadan dákkár mánáidsirdima, Tove Skutnabb-Kangas deattuhii.

Hirbmat váikkuhus

Skutnabb-Kangas čilgii ahte leat hirpmus váikkuhusat giellalaš ja kultuvrralaš álbmotgoddimiin. Su oainnu mielde lea giellalaš ja kultuvrralaš eatnatvuohka njulgestaga eananjorbadasa eallima eaktun.

Boahte čuohtajagis sáhttet 90 proseantta máilmmi dálá giellain leat jávkan dahje jávkamin. Seammás jávká 0,02 proseantta máilmmi šáddo- ja eallišlájain.

– Biodiversitehta áitta lea uhcci dán oktavuodas, muhto dát guokte ášši leat dattetge gittalagaid. Jos mii goddit giellaid seammá johtilit go dássáži, de jávkkiiha seammás biodiversitehta vuoddu. Dát máksá ahte dat maid dii bargabehtet seailluhit giellalaš eatnatvuoda, lea áibbas guovddázis ii dušše sámi servodaga ovddideamis, iige dušše giellaid ja

kultuvrraid seailluheamis, muhto máilmmi eallima doalaheamis.

Dasa lassin čájehii Skutnabb-Kangas ahte sámegiella ii leat mihkkege uhca giellašiid máilmmidásis.

– Gávdnojit 6000 giela máilmmis. 208 giela hálltet eanetgo miljon olbmo. Mediánagiela hálltet 5-6000 olbmo. Eanet go beali máilmmi giellain hálltet uhcit go 10 000 olbmo. 25 proseantta giellain hálltet uhcit go 1000 olbmo. Nu ahte eanaš sámegiella leat stuorit giella.

Čielga sánit

Oslo universitehta vuosttaš amanuensa, Kamil Özerk, evttohii fas áibbas konkrehta doaibmabijuid iežas sáhkavuorus.

– Eat gávna goassege ovttá doaibmabiju mii čoavdá buot váttisvuodaid. Mánáidgárddit leat dehálaččat ja maiddái iešgudet oahpahanvuogit skuvllas. Dehálaš lea maiddái bearraša giellapolitihkka, buvdadit giellapolitihkka ja bensinstášuvvna giellapolitihkka.

– Dasto fertet buoridit daid doaimmaid mat mis juo leat, ja mii fertet duostat álggahit odda doaimmaid. Muhto daid lassin lea okta doaibmabidju mas ii oktage hála. Nissonat fertejit riegdáhttit eanet mánáid. Dát lea dehálaš. Mii dárbašit eanet mánáid. Giella eallá ja jápmá olbmuid vuoigŋašiiin ja váimmus. Mii dárbašit eanet olbmuid vuoigŋašiiiguin ja váimmuiguin, čilgii jierásmuvvan pedagogihka vuosttaš amanuensa.

Eará konkrehta doaibma maid Özerk evttoha, lea ásaht oahpahaspolitihkalaš «ruonas guovlluid».

– Norggas leat guhtta giellada definerejuvvo sámegiela hálddašanguovlun. Olbmot lohket dán leat čuohtan eará sámegiellaguovlluide. Dáinna sáhtá juoidá dahkat. Mii sáhttit ásaht oahpahaspolitihkalaš «ruonas guovlluid» gos olbmot ožžot seammá vejolašvuodaid go «giella-gielddain». Dán maŋŋá doalai Özerk smávva «show» mas son čájehii borramušgávvuid maid ieš lei merken sámegil-

lii; «kneaipaláibi», «geahppavuolla», ja «mielkeškuláda».

– Dii han áddebetet sihkarit mu pointsa, loahpahii Özerk.

Maid dál?

Tove Lill Labahá, sierra pedagoga ja dutki Máttá-Várjagis, čujuhii otná dillái maid logai odasin midjiide daningo sápmelaččaid lágalaš vuoddu lea nu garasiet rievdan ovdežis.

– Odda buolvvat šaddet leat olu eanet positiivvat iežaset sámi duogáži, eatnatkultuvrralaš dillái ja mánggagielatvuhtii. Mo galgat mii duostut dán dili ráddeaddin ja fágaolmmožin? Mii geat leat nu sosiáliserejuvvo, leat sordojuvvo álbmogin.

– Dál vásihit mii Máttá-Várjagis ahte mánat geain lea islándalaš duogáš, baice válljejit sámegiela skuvllas. Maid dalle daid olbmuiguin geat leat vásihan daid negatiiva oainnuid sámiid ektui, ja geat duodaid dovdet siskkimusas ahte sámeguovva ii leat mihkkege?

PANELAS: Tove Lill Labahá (gurut bealde), Kamil Özerk, Tove Skutnabb-Kangas, Mikael Svonnii, Ragnhild L. Nystad ja Britt Sara Allas Labba.

I PANEELET: Tove Lill Labahá (t.v), Kamil Özerk, Tove Skutnabb-Kangas, Mikael Svonnii, Ragnhild L. Nystad og Britt Sara Allas Labba.

Labahá lea bargan sámi mánáidgárddiid bargiid ráddeaddin miehtá Norgga, ja vástida iežas gažaldaga ná:

Diehtodárbu

– Mii birget bures geat omd. leat ožžon oahpu mánggagultuvrralaš pedagogihkas. Muhto mis leat mánáidgárdeassiseanttat ja oahpaheaddjit geat lea mannan norgalaš oahpahasvuogádaga čada. Sii dárbašit čuvgehusa, áššedieuid ja doahpágiid. Sii fertejit beassat ávkástaddat dan teoriijas mii mis lea. Jos mii eat olat daid olbmuid geat beaivválaččat barget mánáiguin, de mii eat lihkostuva.

– Hástalusat leat badje badjálagaid, loagai Tove Lill Labahá movttegit.

Son čujuhii vel Anton Hoem sosiálisereiteoriijaide ja muittuhii ahte lea vejolaš desosialiseret ja resosialiseret sin geat leat kolonialiserema ja vealahemiid ferten gillát. Ná sáhttet buot rávis sámit oazžut positiiva sámi iešdovddu. ■■■

Hvordan takle utfordringene?

Fire forskere, en politiker og en byråkrat. Vet de hvordan vi skal bevare og utvikle samisk i et nytt tusenår?

Den siste dagen av jubileumsseminaret var satt av til en paneldiskusjon, der deltakerne vurderte dagens språksituasjon og foreslo forbedringstiltak.

Situasjon på svensk side

Britt Sara Allas Labba, som er administrativ leder av Sameskolestyret i Sverige, brukte sin innledning til å fortelle om situasjon for samisk språk på svensk side av Sameland.

– Vi har ikke en entydig situasjon, vi har så mange forskjellige situasjoner fra område til område. Språkbyttet er mange steder kommet så langt at det der ikke finnes mange familier med samisk som hjemmespråk. Den største utfordringen er å stanse språkbyttet og få samisk til å bli et levende språk igjen.

Kan ikke samisk

Den vanligste situasjon i de samiske områdene i Sverige er at de fleste samebar ikke kan samisk.

– Bare unntaksvis behersker noen få barn samisk, beklager Allas Labba og forteller at situasjon på sameskolene er at barna snakker svensk med hverandre. Samisk snakker de bare i klasserommet når undervisningen er på samisk.

Til tross for dette ser Britt Sara Allas Labba framskritt, og bruker Kiruna som et eksempel på at det også går bedre. I Kiruna snakker folk lite samisk, men etter at Sameskolen ble opprettet, har situasjon blitt bedre.

– Mange barn hadde mistet språket helt. Nå gir vi undervisning i samisk som morsmål og på lavere nivå for dem som ikke har det som morsmål. Vi har også et slags språkbad for dem.

– Nå har barna begynt å ta språket tilbake.

Sameskolestyret jobber også for å få fullt ansvar for de samiske barnehagene. I dag er dette kommunenes ansvar.

Felles samisk

Visepresident i det norske Sametinget - Ragnhild L. Nystad - tok initiativ til å diskutere opprettelsen av et felles samisk språk.

– Hvorfor snakker vi alltid norsk på møtene våre? Hvorfor kan vi ikke kommunisere på samisk?

– Vi må legge forholdene til rette slik at de neste generasjonene kan snakke samisk med hverandre og holde kontakt med andre samer på samisk. Derfor skal vi i framtida ha denne målsetningen: «Ett språk - mange dialekter», sa Ragnhild L. Nystad.

Hun spurte forsamlingen om det kunne være et skritt videre å få et felles skriftspråk for alle samiske språkgrupper, og hun antydte at den nordsamiske rettskrivingsnormalen er for vanskelig.

– Fortsatt nødvendig?

Lektor ved Umeå universitets samiske avdeling - Mikael Svonni - holdt seminarets korteste innledning. Han stilte alle to viktige spørsmål.

1. Hvis hele folket behersker begge språk og kan bruke dem i alle situasjoner, er det da behov for ett av språkene?

2. Når vi vet hva språksituasjonen er, er det da overhode mulig å stanse språkbyttet?

– Hvis noen klarer å gi et grundig svar på disse spørsmålene, så tror jeg vi kan klare å jobbe videre på den beste måten. Svaret hadde vært et godt råd til politikere, skolefolk og andre, forklarte Mikael Svonni.

Han har forsket på språklæring, språkbevaring og på situasjon for samisk språk på svensk side i Sameland.

– Språk myrdes

– Språk og kulturer dør ikke ut, de myrdes. Det som skjer i skolene og i samfunnene mot urfolk og minoriteter, er et språklig og kulturelt folkemord.

Tospråklighetsforsker Tove Skutnabb-Kangas gikk knallhardt ut i sitt innlegg.

Hun viste til FNs folkemordskonvensjon og mente at hun på seminaret hadde hørt mange eksempel på at konvensjonen brytes overfor den samiske befolkningen. For konvensjonens artikkel 2e sier at:

«Man skal ikke flytte et barn med tvang fra ei gruppe til ei anna gruppe».

– Om barna ikke har et miljø som motiverer dem til å bruke språket også utenfor klasserommet, så har storsamfunnet organisert en situasjon der man med tvang overflytter barna til majoritetsgruppa.

– Dette skal dere bruke, og jeg venter på den første rettssaken der man anklager staten for folkemord fordi staten ikke har forhindret denne overflyttingen av barn.

Enorme konsekvenser

Skutnabb-Kangas hevder at konsekvensene av de språklige og kulturelle folkemordene er enorme. Det språklige og kulturelle mangfoldet er rett og slett forutsetningen for at vi skal ha liv på denne planeten.

I løpet av de neste hundre år kan 90 prosent av verdens språk være død eller døende. Samtidig vil 0,02 prosent av verdens arter være dødd ut.

KNEAIPALÁIBI: 1. amanuensa Kamil Özerk lea merken sámegiilli borramušgálvvuid. Giedas «Kneaipaláibi».

KNEIPBRØD: 1. amanuensis Kamil Özerk har merket matvarer på samisk. I hánda «kneaipaláibi».

– Trusselen mot biodiversiteten er liten i forhold, men disse to forhold er bundet sammen. Dersom vi fortsetter å drepe språk i samme fart som i dag, så utsletter vi forutsetningene for å opprettholde biodiversiteten. Det betyr at det dere gjør for å opprettholde det språklige mangfoldet, er helt sentralt, ikke bare for det samiske samfunnet, ikke bare for språk og kulturers overlevelse, men for å ha liv på denne planeten.

Forøvrig viste Skutnabb-Kangas at samisk slett ikke er noe lite språk i global målestokk.

– Det finnes ca. 6000 språk i verden. 208 språk har mer enn en million talere. Det vil si at de fleste språk i verden tales av ganske få personer. Medianspråket har 5-6000 talere. Mer enn halvdel av verdens språk snakkes av mindre enn

10 000 personer. 25 prosent av verdens språk tales av mindre enn 1000 personer. Så de fleste samiske språk er store språk.

Konkret tale

1. amanuensen ved Universitet i Oslo, Kamil Özerk, foreslo helt konkret tiltak i sin innledning.

– Vi vil aldri finne et enkelt tiltak som løser alle problemene. Barnehager er viktige og ulike metoder i skolen. Viktig er også språkpolitikken i familien, på S-laget og bensinstasjonen.

– Dessuten må vi forbedre de tiltak som er i gang, og vi må tørre å sette i gang nye tiltak. Men i tillegg til dette er det et tiltak ingen snakker om. Kvinner må føde flere barn. Det er viktig. Vi trenger flere barn. Språk lever og dør i menneskets hjerne og hjerte. Vi trenger flere

mennesker med hjerne og hjerte, sa en svært engasjert 1. amanuensis i pedagogikk.

En annen konkret løsning ser Özerk i å opprette utdanningspolitiske grønne områder.

– I Norge er det seks kommuner som blir definert som forvaltningsområdet for samisk språk. Folk sier dette har gått utover andre samiske områder. Det kan vi gjøre noe med. Vi kan opprette utdanningspolitiske grønne områder der folk får samme muligheter som i dagens «språkkommuner».

Deretter holdt Özerk et lite show der han viste frem samiskspråklige matvarer han selv hadde merket på samisk; «kneaipaláibi», «geahpavuolla», og «mielkešukuláda».

– Dere har sikkert fått poenget mitt, avsluttet han denne sekvensen.

Hva nå?

Tove Lill Labahå, spesialpedagog og forsker fra Sør-Varanger fulgte opp med å si at vi er i en ny situasjon i dag. Dette fordi det konstitusjonelle grunnlaget for same- ne har blitt så sterkt forandret fra det det var før.

– De nye generasjonene kommer til å være mye mer positive til det å være samisk, til den flerkulturelle situasjonen og til flerspråklighet. Hvordan skal vi mestre dette som veiledere og fagfolk? Vi som er så sosialisert inn i situasjonen som undertrykket folk. Nå opplever vi i Sør-Varanger at barn med islandsk bakgrunn vil ha samisk på skolen. Hva gjør vi da med dem som har opplevd den negative innstillingen til det samiske, og går med en virkelig ekte følelse av at det samiske ikke er noe verdt?

Labahå har jobbet som rådgiver for barnehageansatte i samiske barnehager i hele Norge, og svarte slik på sitt eget spørsmål:

– Det er greit med oss som f.eks har utdannelse i flerkulturell pedagogikk. Men vi har assistenter i barnehagene, og lærere som har gått gjennom et norsk utdanningssystem. De trenger opplysning, saks kunnskap og begreper. De har behov for å få ta del i den teorien vi har. Uten at vi får tak i disse menneskene som skal jobbe med ungene, så vil vi ikke lykkes.

– Utfordringer står i kø, konkluderte Tove Lill Labahå. Hun viste til Anton Hoems teorier om sosialisering, og minte om at det er mulig å desosialisere og resosialisere de som har vært offer for kolonialisering og undertrykking. Slik kan hele den voksne samiske befolkningen få en positiv samisk identitet. ■■

Giellaságastallanmokta

Čállinvuogi molsun, oahpponeavvodilli ja Sámi universitehta ásaheapmi ledje guovddáš fáttát go ávvoseminára oassálastit ožžo sánisaji panela-ságastallamis.

Sámi oahpahuosguovddáža ovdasteaddji Per Stefan Labba, Johkamohkis, lei okta dain guhte háliidii rievdadit čállinvuogi.

Labba čujuhii váttisvuodaide atnit sámegiela dihtorbarggus ovdamearkka dihte go sádde e-poastta. Čoavddusin evttoha guoddit sámegiela sierralágan bustávaid ja čálligoahitit «vákkiid» haga.

– Mii geat leat sámegiela lohkat liik- ká njuolga daid sániid. Čuožžugo «caka», mii dadjat liikká «čakča», čuožžugo «viezzat», mii lohkat liikká «viežžat».

Julevsápmelaš Lars Andreassen fas doarjui jurdaga oktasaš čállinvuogi ráhka- dit «goitge guovddáš-sámegillii».

Tove Skutnabb-Kangas bealistis ii ávžžut sámiiid standardiseret sámegiela oktasaš čállingiellan. - Lea váralaš stan- dardiseret gielaidda, dat goddá daid, son váruhii.

Britt Sara Allas Labba logai fas iežas niegadit oktasaš čállinvuogis.

– Čállinvuogis mii lea nu álki geavahit, ahte go mánát čohkkedit dihtora duohkáid, de sáhttet čálligoahitit iežaset giela dakka- vide. Eaige dárbaš viežžat dihtolágan foanttaid internehta bokte.

– Jos šaddá veahá álkibun geavahit min čállingiela, de jáhkán čállingiella šaddá eanet eallin, logai Ruota beale sámekuvllastivrra hoavda.

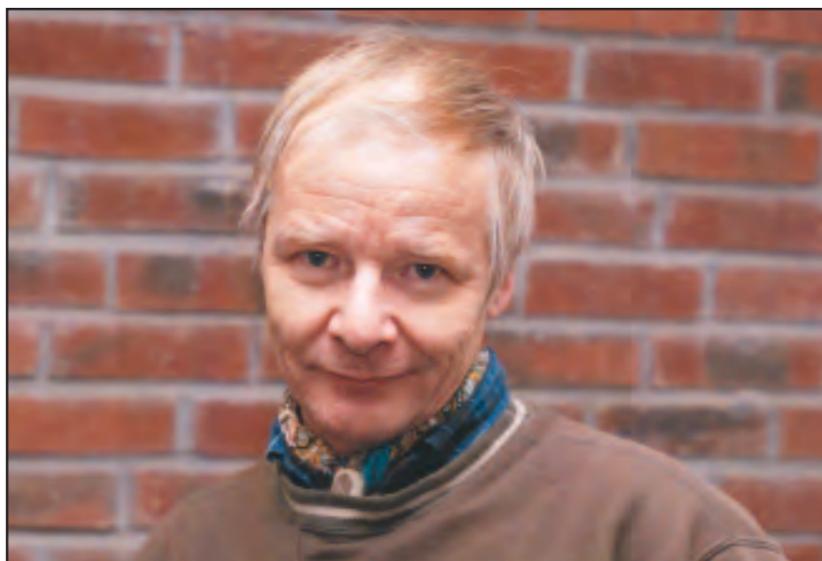
li šat mokta

Elle Máret Guttorm lea leamaš oahpa- headdji Guovdageainnu mánáidskuvllas badjel 30 jagi. Son álggahii sámegiela oahpahuosa Guovdageainnus motiin sten- siilabáhpáriin.

– Diet lei 1967. Dál 1999 lea measta seammálágan oahpponeavvodilli. Muhto dalle ledje mus golbma ovdamuni. Mun ledjen nuorra, mus lei mokta ja mus lei doavva ahte manná buorebut. Dál diedán ahte ii mannan nu mo mun ledjen doivon.

Guttorm oahpaha sámegillii, muhto dadjat dal juo buot girjiit leat dárogillii.

– Go girjiit leat dárogillii, de vástidit mánát maiddá dárogillii, šáloša son.

Per Stefan Labba háliida álkidahtit sámi čállinvuogi.

Per Stefan Labba ónsker á forenkle det samiske skriftspráket

Ellen J. Sara Eira, guhte lea rektor Guovdageainnu mánáid- ja nuoraidskuvllas, nannii iežas oahpaheaddji čilgehusa.

– Sámegiela oahpponeavvodilli lea oppa heittot. Mii dárbašit olu eanet jos galgá sámegiella ceavzit. Lea oalle čielg- gas ahte čálalaš bealli ferte leat sajis jos giella galgá ovdánit.

Sara Eira váruhii garrasit ahte mánáid sámegiela máhttu, sihke njálmálaš ja čálalaš, lea hedjonan.

Guovdageaidnolačča-guovttos oáččuiga vástádusa Máttá-Várjjaga oah- paheaddjis Venke Lill Törmenenas.

– In vuosttal dudno das ahte lea hirb- mát dárbaš eanet sámegiela oahpponeav- vuide. Muhto eai leat goassege leamaš nu olu oahpponeavvut go dál, manin eat geavat daid? Leago daningo eat diede daid birra vai daningo gielda ii suite daid oastit? Törmenen imaštii.

Naba universitehta?

Sámi allaskuvlla oahpaheaddji Magne Ove Varsi hálai Sámi universitehta ása- heami birra, ja imaštii manin olu sápm- laččat eai doarjo dán evttohusa.

– Mii deaividit álo dienna ahte eat luoh- te alcceseamet nu menddo bures. Go hál- lat universitehta birra, de dadjat: «Eai mis leat návccat, eaige leat doarvái oahppan olbmot». Muhto gos galget boahitit diet sámegiela oahppan olbmot, geat galget hukset universitehta?

– Universitehta han ferte ieš rekrutte-

ret daid ja danin lea áigi ahte mii heaitit duvdimis ovddasvástádusa Romssa, Ubmi, Oulu ja Roavvenjárgga universi- tehtaide. Leat dehálaš ásaheamat, muhto doppe eai oahpat eará fágaid go sám- giela sámegillii. Jos sámi servodaga ja instituovnnaid huksen galgá joatkašuv- vat nu ahte sámegiella nanosmuvvá, de fertejit min fagaolbmot oahpahuovot sám- egillii. Dakko bokte sáhttet ollásit doaib- mat sámegiela servodagas.

Ragnhild Nystad maid doarju universi- tehta jurdaga. Sámegilli várrepresean- ta logai ahte Sámi allaskuvla berre leat Sámi universitehta vuoddu ja álgu. – li leat duohta ahte mii eat nákke ásahtit dan. Ánnas lean mielde bargat dán ovdii.

Álbmotčuvgehus

Máttá-Várjjatlaš dutki Tove Lill Labahá fas fuomášuhtii ahte olbmuid gaskkas ellet ain boasttu áddejumiit guovttegielatvuoda birra.

– Mii fertet álbmotčuvgehusain jávkadit daid myhtaid. Mii fertet oahpahit olbmuid maid guovttegielat dilli sisttisoallá ja mo guovttegielat máná lunddolaš giellaovdá- neapmi lea, Labahá deattuhii.

– Mii fertet leat geargan dienna digaštallamiin, vástidii Kamil Özerk.

– Jos mánggagielatvuohat livččii vára- laš, de dat livččii vaháguhtán Jesus Kristus. Son šattai bajás golmmain gielain, ja dattetge oskot moadde milliárd- da olbmo sutnje. ■■■

Språklysten diskusjon

Bytte av skriftspråk, læremiddelmangel og opprettelsen av Sámi universi- tehta var sentrale problemstillinger når deltakerne på seminaret kom til ordet under panel- debatten.

Representant for Samisk utdannings- senter i Jokkmokk, Per Stefan Labba, var en av dem som ønsket å forandre skriftspråk- normalen. Han viste til problemer med å bruke samisk på datamaskinene f.eks når man skal sende e-post. Som en enkel lø- sning foreslo han å slutte å bruke de spesi- elle samiske bokstavene og bare skrive i vei uten «haker».

– Vi som er samiskspråklige leser or- dene rett uansett. Står det «cakca», så sier vi likevel «čakča», står det skrevet «viezzat», så sier vil likevel «viežžat».

Lulesamen Lars Andreassen støttet tanken om et felles skriftspråk «i hvertfall for sentralsamisk».

Tove Skutnabb-Kangas var ikke enig. Hun advarte samene mot å standardisere språkene. - Det er farlig å standardisere språk. Det dreper dem, lød hennes advar- sel.

Britt Sara Allas Labba fulgte opp med å si at hun drømmer om et felles skrift- språk. - Et språk som er så enkelt i bruk at når barna setter seg ned ved datamas- kinen, så kan de begynne å skrive vårt eget språk med en gang. De trenger ikke laste ned en masse fonter fra Internett.

– Dersom det ble litt enklere å bruke skriftspråket vårt, tror jeg skriftspråket vil- le bli mer levende, sa lederen av det svenske Sameskolestyret.

Ikke lenger optimist

Elle Máret Guttorm har vært lærer ved Kautokeino barneskole i mer enn 30 år. Hun startet opp undervisningen på sa- misk i Kautokeino med et par stensilark.

– Det var i 1967. Nå i 1999 har vi en neste identisk læremiddelsituasjon. Men da hadde jeg tre fordeler. Jeg var ung, jeg var positiv og jeg trodde på ei lysere fram- tid. Nå vet jeg at det ikke gikk slik jeg had- de trodd.

Elle Máret Guttorm šáloša go oahpponeavvodilli ii leat olus moktege buorránan nu guhka go son lea bargan oahpaheaddjin.

Elle Máret Guttorm beklager at læremiddelsituasjonen ikke har blitt bedre i løpet av hennes lange arbeidsdag i skolen.

Guttorm underviser på samisk. Men nesten alle bøkene er på norsk. – Når bøkene er på norsk, svarer også barna på norsk, beklager hun.

Ellen J. Sara Eira er rektor på Kauto- keino barne- og ungdomsskole. Hun støt- ter lærerens framstilling av situasjonen.

– Situasjon for samiskspråklige lære- midler er fryktelig dårlig. Vi trenger mye mer for at samisk skal bestå. Det er klart at den skriftlige delen må være på plass dersom vi skal kunne utvikle språket.

Sara Eira rettet en sterk advarsel om at barnas ferdigheter i samisk, både skriftlig og muntlig, har blitt dårligere.

De to fra Kautokeino ble imøtregått av Venke Lill Törmenen, lærer i Sør- Varanger kommune.

– Jeg er jo ikke uenig med dere i at det er et stort behov for mer lærebøker. Men det finnes jo tross alt mer læremidler enn noensinne tidligere. Hvorfor bruker vi ikke dem? Er det fordi vi ikke vet om dem, eller er det fordi kommunen ikke kjøper dem inn?

Enn universitetet da?

Lærer ved Sámi allaskuvla, Magne Ove Varsi, fremmet spørsmålet om å etablere et samiskspråklig universitet, og han var forundret over at mange samer ikke støt- ter dette forslaget.

– Vi støter alltid på dette at vi ikke stor- ler fullt ut på oss selv. Når vi snakker om etableringen av et universitet, så sier vi: «Vi har ikke ressurser, det er ikke nok høyt utdannede personer». Men hvor skal de komme fra disse høyt utdannede per- sonene som skal opprette universitetet?

– Universitetet må rekruttere dem selv, og derfor er det på tide at vi slutter å sky- ve ansvaret over på universitetene i Tromsø, Umeå, Oulo og Rovaniemi. De er viktige institusjoner, men de gir ikke un- dervisning på samisk i andre fag enn sa- misk språk. Dersom oppbyggingen av det samiske samfunnet og de samiske institu- sjonene skal fortsette, slik at samisk språk blir styrket, da må fagfolkene våre få utdanningen på samisk. På den måten kan de fungere skikkelig i et samiskspråk- lig samfunn.

Ragnhild Nystad støttet tanken om å etablere et samisk universitet.

Sametingets visepresident sa at Sámi allaskuvla bør være Sámi universitetas grunnlag og begynnelse. – Det er ikke sant at vi ikke klarer å etablere det. Jeg er så gjerne med å jobbe det fram.

Folkeopplysning

Forsker Tove Lill Labahá fra Sør-Varanger gjorde forsamlingen oppmerksom på at en rekke feiloppfatninger om tospråklig- het fortsatt lever i befolkningen.

– Vi må starte folkeopplysning for å bli kvitt disse mytene. Vi må informere folk om hva tospråklig- het innebærer og hvor- dan tospråklige barns naturlige språkut- vikling er.

– Vi må være ferdig med den disku- sjon, repliserte Kamil Özerk.

– Hadde flerspråklig- het vært skadelig, så hadde Jesus Kristus tatt skade av det. Han vokste opp med tre språk, og likevel bekjenner flere milliarder mennesker seg til ham. ■■■

ALLASKUVLLA DUTKAN- JA OVDÁNAHTTINBARGU

Oahpahanbargguide lassin galget Sámi allaskuvlla fágabargit maiddái čadahit dutkan- ja ovdánahttinbargguide (DOB).

Allaskuvlla strategiplána mielde galget dát barggut "vástitidit allaskuvlla fágaprofiilla ja vuorohemiid, ja nu ovdánahttit dieduid mat nannejit, seailluhit ja ovdánahttet sámi servodaga".

Ollu DOB-barggut gullet ge meroštallojuvvon válddahatdoaimmaid vuollái: giella ja giellaovddideapmi, sámi oahpahuš ja ipmárdus – ja fágabargit čadahit maiddái

DOB-bargguide mat oktanaga gullet goapažiid válddahatdoaimmaid.

Giellaovddidanbarggu dehálaš oassin lea ahte allaskuvlla DOB-bargguide bohtosat maiddái almmuhuvvojit sámegeallii.

Dás čuvvot muhtun ovdamearkkat mat čájehit fágabargiid almmuhuvvon bargguide sámegeallias ja sámi oahpahušas, barggut leat almmuhuvvon manimus jagiid.

Barggut mat leat almmuhuvvon 1996

rájes leat mudui čállojuvvon DOB-databásii FORSKPUB. Dát databáse lea rabas nu ahte das sáhtta ocat Interneahta bokte čuovvovaš čujuhusas:

<http://wgate.bibsys.no/search/pub?base=FORSKPUB>

Jus ozat institusjonskode 39000000 vuolde, de gávnnat buot almmuhuvvon bargguide maid Sámi allaskuvlla lea čállán databásii. Eanet dieduid allaskuvlla DOB-bargguin gávnnat allaskuvlla ruovtusiidduin: www.samiskhs.no

HØGSKOLENS FORSKNINGS- OG UTVIKLINGSARBEID

I tillegg til sine undervisningsoppgaver skal de fagansatte ved SA/SH også drive med forsknings- og utviklingsarbeid (fou).

Dette arbeidet skal i henhold til høgskolens strategiplan være "i samsvar med høgskolens faglige profil og prioriteringer for å framskaffe kunnskap til å styrke, bevare og utvikle det samiske samfunnet".

Mye av fou-arbeidet handler således om de definerte satsningsområdene samisk språk og språkutvikling og samisk

utdanning og forståelse - og ikke minst: om de to feltene i kombinasjon.

Som et ledd i arbeidet med språkutvikling er det dessuten viktig at resultater av høgskolens fou-arbeid publiseres også på samisk.

Under følger noen eksempler på ansattes publiseringer innenfor feltene samisk språk og utdanning de seneste årene.

Publiseringer som er gjort fra og med

1996 er for øvrig registrert i fou-databasen FORSKPUB. Denne databasen er åpen for fri søking via internett på:

<http://wgate.bibsys.no/search/pub?base=FORSKPUB>

Søk på institusjonskode 39000000 gir der oversikt over alle publiseringer som SA/SH har registrert i basen. Mer informasjon om høgskolens fou-virksomhet finnes på høgskolens hjemmesider: www.samiskhs.no

Jubileum ved Samisk høgskole 1.11. – 3.11.99

Det er ti år siden Sámi allaskuvla reiste seg som den samiske institusjonen i høgskole- og universitetslandskapet i Norge. En ny tenkemåte lå til grunn for etableringen, nemlig at samene ikke bare skal konsentrere seg om å samiskgjøre grunn- og videregående skole, men også kan og skal bygge opp sin egen høyere utdanning og forskning.

Alle var ikke like begeistret for tanken og ga uttrykk for det. Myndighetene stilte seg noe tvilende til prosjektet og det samme gjorde enkelte samer. Man trodde ikke at samene selv kunne være i stand til å ta hånd om sin egen høyere utdanning og forskning.

I dag vil vi gjerne hedre dem som hadde så sterk tro på hva det samiske samfunnet kunne klare og som derfor satte alle krefter inn på å få Sámi allaskuvla etablert. Først og fremst vil vi takke tidligere direktør i Samisk utdanningsråd, Edel Hætta Eriksen, som allerede ved starten ble utnevnt til æresstudent ved Sámi allaskuvla, professor Anton Hoem, som har ledet to utvalg i -72 og -82 med det for øye å få i gang en samisk lærerutdanning og som ennå i dag som vår forskerveileder ansporer oss til å fremme samiske perspektiver i forskning og undervisning.

Vi takker den første rektoren ved Sámi allaskuvla, Jan Henry Keskitalo, som i de sju første årene var faglig leder. Også undervisningsinspektør Liv Østmo og administrasjonsmedarbeider Ruth Hætta som begge var med på å lede virksomheten ved høgskolen fra starten av, må hedres.

Jeg ønsker også å trekke fram den første studentgruppen blant dem som fortjener heder, og de er spesielt inviterte til dette jubileet. Den første studentgruppen la grunnlaget for det å være student her. Studentposisjonen er med på å prege høgskolemiljøet vårt, og vi ønsker at våre studenter i større grad blir lagt merke til ikke bare her, men i hele det samiske samfunnet. De unge tilhører generasjonen som skal føre det samiske samfunnet videre.

Det har vært en stor utfordring for hele den samiske akademiske verden å makte å tilby opplæring i alle fag i en lærerutdanning på samisk. Vi har som institusjon ikke hatt noen kollegaskoler vi har kunnet dra nytte av og samarbeide med.

Arbeidet ved Sámi allaskuvla er, slik det er ved andre høgskoler og universiteter, knyttet til undervisning og forskning. I tillegg skal de ansatte ved Sámi allaskuvla lede an i utviklingen av det samiske språket innenfor sine respektive fagområder og anvende samisk i forskningsvirksomhet og -formidling. For mange samiske akademikere er det en helt ny utfordring i og med at de aller fleste av oss som har høyere utdanning, har tatt den ved universiteter og høgskoler hvor samisk språk ikke har noen plass og hvor det følgelig ikke undervises på samisk.

Sámi allaskuvla har helt fra starten prioritert de fagansattes kompetanseoppbygging for å sikre sine sterke faglige utvikling. I løpet av tiårsperioden har 20 fagansatte kvalifisert seg til hovedfags-, førstestillings- og doktorgradsnivå. Sju er i gang med kvalifisering for doktorgrad og fem for hovedfag. Vi har i alt cirka 40 ansatte.

Sámi allaskuvla har i løpet av ti år uteksaminert 85 lærere og 36 forskolelærere. Vi har hatt 440 studieplasser i samisk språk. Av disse har 41 har fullført mellomfaget, 135 har tatt 10 vektall, og 120 har tatt 20 vektall (grunnfag) i samisk.

For øvrig har vi gitt videreutdanningstilbud i tospråklighetspedagogikk til 45 og flerkulturell forståelse for lærere, sosial- og helsearbeidere og andre profesjonsutøvere til 75.

Om en norsk høgskole hadde offentliggjort slike tall ville de vært sjokkerende lave, men i vår samiske virkelighet kan hver student som uteksamineres bli en kommende gjennompliver av

samisk språk og kultur i sitt lokalsamfunn.

En tidligere student fra Gáivuotna/Kåfjord i Troms ringte i dag for å ønske oss til lykke med jubileet. Han er i dag lærer ved Nordreisa videregående skole. Han var så glad for at de fikk mulighet til å studere samisk i Gáivuotna. Han minnet meg på hva jeg sa ved åpningen av studiet: "Det skal bli fint å høre klangen av kåfjorddialekten blant de andre samiske dialektene."

Sámi allaskuvla er i ferd med å oppnå en posisjon blant de andre høgskolene og universitetene i Norge. Sámi allaskuvla er deres kollega, en kollega som ønsker og skal være annerledes og spesiell. Blant våre kolleger kan vi spore en økende forståelse for og kunnskap om at Sámi allaskuvla må ivareta og utvikle sin særegenhet. Høgskolen vår trenger ikke å være lik de andre høgskolene for å være likeverdig med dem.

Sámi allaskuvla har ansvar for å utrette det samme for det samiske samfunnet som 37 høyere utdannings- og forskningsinstitusjoner gjør for det norske samfunnet. Sámi allaskuvla har et stort ansvar overfor det samiske samfunnet og de tildelte økonomiske og personellmessige ressursene er svært så knappe til å kunne imøtekomme de behov som man står overfor.

Utfordringene ved tusenårsskiftet er de samme som ved begynnelsen av århundret, og den samiske læreren Anders Larsens ord fra 1904 er like aktuelle:

"Samene skal ikke motsette seg å lære norsk, men hver eneste same bør lære sitt eget morsmål."

Dersom vi antar at de finnes i alt 70 000 samer i verden og at 20 000 av disse snakker eller forstår samisk, hvordan skal vi da klare å opprettholde språket til de 20 000?

Og hvordan skal vi klare å øke tallet på samisktalende? Hvordan skal vi få 50 000 samer til å bry seg om samisk språk og å lære seg å snakke samisk?

Situasjonen er nemlig den at det samiske språket er mer truet enn noen gang. Og det samiske folket er nærmere og sterkere integrert i storsamfunnene enn ved inngangen til dette århundret.

For Sámi allaskuvla er samisk språk en hjertesak, og derfor har vi satt språket i fokus ved tiårsjubileet vårt. Samtidig som vi feierer Sámi allaskuvla, ønsker vi å vise et bilde av hvordan det står til med språket vårt i de ulike områdene i Sápmi/Sameland. Vi er glade for at vi har fått "fortellere" hit til seminaret vårt. Nå skal vi skal få høre hvordan det står til med språket vårt i ulike områder av vårt vidstrakte samiske område og vi ser fram til deres rapporteringer.

Jeg avslutter med noen ord som en eldre kvinne sa til meg for ti år siden:

"Jeg brukte å skamme meg over å være same blant norske. I dag gjør jeg ikke det lenger fordi våre barn og unge har skaffet seg utdanning og kan få jobb hvor som helst i Norge og til og med i utlandet. Vi er ikke dummere enn de norske, men ideen er pådyttet oss over så lang tid at vi selv også hadde begynt å tro på den."

Den eldre kvinnen bekrefter vår tro på at utdanning er et virkemiddel som kan brukes til å styrke vårt samiske språk, vår samiske samkjensle og vår samiske egenverdi.

Asta Balto
Rektor

